

T.C.
SARAYBOSNA BÜYÜKELÇ L
T CARET MÜ AV RL

BOSNA HERSEK ÜLKE RAPORU

HAZ RAN 2019

Ç NDEK LER

KISALTMALAR	4
1. G R	
1.1 Ülke Kimli i	5
1.2 Temel Ekonomik Göstergeler	6
1.3 Bosna Hersek Tarihine K,sa Bir Bak,	7
1.4 Siyasi ve dari Yap,	9
1.5 Ekonomik Yap, ve Geli meler	11
2. SEKTÖREL BAKI	
2.1 Tar,m ve Hayvanc,l,k	15
2.2 A aç ve Orman Ürünleri	17
2.3 Sanayi Üretimi	18
2.3.1 Metal ve Metal leme	18
2.3.2 Otomotiv ve Otomotiv Yan Sanayii	19
2.3.3 Tekstil	20
2.3.4 çecek	21
2.4 Do al Kaynaklar ve Madencilik	21
2.5 Enerji	23
2.6 Ula t,rma ve Haberle me/Telekomünikasyon	
2.6.1 Ula t,rma	25
2.6.2 Haberle me/Telekomünikasyon	28
2.7 n aat ve Müteahhitlik	29
2.8 Turizm	32
2.9 Hizmetler	
2.9.1 Bas,n-Yay,n	33
2.9.2 Bankac,l,k	33
2.9.3 Perakendecilik	34
2.10 Sa l,k Hizmetleri	35
3. YABANCI YATIRIMLAR	36
4. SERBEST BÖLGELER	40
5. VERG , TE V K VE DI T CARET MEVZUATI	43
6. BOSNA HERSEKØN DI T CARET	46
7. BOSNA HERSEK-TÜRK YE L K LER	
7.1 kili Ticaret	53
7.2 Yat,r,mlar	59
7.3 kili Anla malar ve Protokoller	60
8. F RMALAR Ç N YARARLI B LG LER	
8.1 Y,l çinde Düzenlenen Ba l,ca Fuarlar	62
8.2 Kurum ve Kurulu lar,n rtibat Bilgileri	62
8.3 BiH Ortam, Hakk,nda K,sa Bilgiler	63
9. KAYNAKÇA	65

**T.C.
SARAYBOSNA BÜYÜKELÇ Lİ
TİCARET MÜDÜRLÜĞÜ**

Bu raporda yer alan bilgiler kaynak gösterilmeden kısmi ya da bütün olarak kopyalanamaz ve kullanılamaz.

KISALTMALAR

AB (Avrupa Birli i)

BiH (Bosna Hersek)

CEFTA (Orta Avrupa Serbest Ticaret Anla mas,)

DTÖ (Dünya Ticaret Örgütü)

EBRD (Avrupa mar ve Kalk,nma Bankas,)

EFTA (Avrupa Serbest Ticaret Birli i)

FBiH (Bosna Hersek Federasyonu)

FDI (Do rudan Yabanc, Yat,r,mlar)

GSY H (Gayri Safi Yurt ç i Has,la)

IFC (Uluslararası, Finans Kurumu)

IMF (Uluslararası, Para Fonu)

RS (Republika Srpska)

STA (Serbest Ticaret Anla mas,)

STK (Sivil Toplum Kurulu u)

1.1 ÜLKE K ML	
Resmi Ad,	Bosna Hersek
Kurulu	1 Mart 1992
Ba kent	Saraybosna
Resmi Dili	Bo nakça, H,rvatça, S,rpça (Bo nakça ve H,rvatça'da Latin, S,rpça'da Kiril alfabesi kullanılmakta olup, hemen hemen aynı dillerdir.)
Nüfus	3.531.159 1-15 Ekim 2013 tarihlerinde yapılmış olan nüfus sayımı verileri
Din	İslam, Hristiyanlık (Katolik ve Ortodoks), Yahudilik Bo nak (Müslüman) %50, S,rp (Ortodoks) %31, H,rvat (Katolik) %15, Diğerleri %3
Para Birimi	Konvertible Mark (KM) Avro/KM=1.95583 (sabit kur). Diğer para birimlerindeki kurlar değeri kendidir.
Yüzölçümü	51.209 km² Bosna Hersek Federasyonu 26.345 km ² (%51.46) Republika Srpska 24.840 km ² (%48.52) Bosna Hersek Bölgesi 12 km ² (%0.02)
Komşular,	H,rvatistan (Kuzey, Güney ve Batıda), Karadağ (Güneyde), Sırbistan (Doğuda)
Başlıca şehirleri	Saraybosna, Banja Luka, Zenica, Tuzla, Mostar, Prijedor
Havalimanlar,	Saraybosna, Banja Luka, Tuzla, Mostar
Nehirler	Drina (ülkenin en uzun nehri), Neretva, Sava, Bosna, Vrbas, Una, Sana
Limanlar	Ülkenin güneybatısında 20 km'den fazla bir sahil vardır, ancak bu bölgede ticari liman yoktur. Denize çıkışı, adan olarak H,rvatistan'daki Ploče Limanı , üzerinden gerçekleşmektedir.
Klim	Karasal iklim, Akdeniz iklimi (sadece ülkenin güneybatı kesimindeki Neretva vadisinde Akdeniz iklimi görülür). Bu bölgelerde meyve bahçeleri, bahçeler ve sebzeçilik yapılan alanlar bulunmaktadır. En sıcak ay: Temmuz (18-23 °C), en soğuk ay: Aralık (0-2 °C). En yağışlı ay: Haziran (ortalama yağış, 110-115 mm), en kurak ay Aralık (ortalama yağış, 20-70 mm).
Mesai Günleri / Saatleri	Pazartesi-Cuma / 08:00-16:00 veya 09:00-17:00 - Haftalık çalışma süresi: 40 saat
Ortalama Ömür	Kadın (76,5 yıl), Erkek (71,2 yıl)
Okuryazarlık Oran, (%)	97,2
Resmi Tatiller	1-2 Ocak: Yeni yıl, 1 Mart: Bağımsızlık Günü, 1-2 Mayıs: Çiğdem Bayramı, 25 Kasım: Devlet Günü, Dini Bayramlar, İlk Günleri, Haftasonlar,
Saat Dilimi	GMT +1 / Türkiye ile Saat Farkı, (Yazın -1, Kışın -2)
Uluslararası Telefon Kodu	387
Yol Ağı, Uzunluğu	Karayolu (24.780 km), Demiryolu (1030 km)
Ölçüm Sistemi	Metrik Sistem
Mali Yılı,	Takvim Yılı,

1.2 TEMEL EKONOMİK GÖSTERGELER

	2000	2015	2016	2017	2018	
Nominal GSY H (milyon ₺)	5500	14617	15289	16042	16800*	
Reel GSY H Art, Oran, (%)	5,5	3,1	3,1	3,1	3,1*	
Ki i Ba ,na Dü en Gelir (₺)	1660	4155	4354	4572	-	
KM/ABD Dolar, Paritesi	2,12	1,76	1,77	1,74	1,72	
Enflasyon Oran, (%)	4,8	-1,0	-1,1	1,3	1,4	
sizlik Oran, (%)	39,7	27,7	25,4	20,5	18,4	
Ortalama Net Ücretler (₺)	190	424	428	435	449	
Sanayi Üretimi Büyüme Oran, (%)	8,8	2,6	4,3	3,1	1,6	
Döviz Rezervi (milyon ₺)	522	4400	4873	5398	5942	
Net Do rudan Yabancı Sermaye (FDI) Giri i (milyon ₺)	-	326	288	398	409*	
FDI/GSY H Oran, (%)	-	2,2	1,9	2,5	2,4*	
Cari lemler Dengesi (milyon ₺)	-955	-795	-741,5	-733,2	-	
Cari Açık/GSY H (%)	17,4	5,4	4,9	4,8	-	
Toplam Gücü	1,008 milyon (2018 y,l,nda)					
Dünya Bankası, Yapma Kolayl , S,ralaması,	89 (190 ülke aras,nda) (2018 y,l,nda)					
Kamu D, Borç (milyon ₺)	3786	4444	4535	4164	4242	
DI T CARET	hracat (milyon ₺)	4439	4595	4814	5652	6085
	thalat (milyon ₺)	8282	8105	8251	9272	9853
	Hacim (milyon ₺)	12722	12700	13067	14924	15938
	Denge (milyon ₺)	-3843	-3510	-3437	-3620	-3768
	hracat/ thalat (%)	53,60	56,7	58,3	61,0	61,8
thalat,nda Ba l,ca Ürünler	Makine ve Ula ,m Araçlar,, Kimyasallar, G,da ve Canlı Hayvan, Mineral Yak,tlar ve Ya lar					
thalat,nda Ba l,ca Ülkeler	Almanya (%11,6), talya (%11,4), S,rbistan (%11,2), H,rvatistan (%10,1), Türkiye (%4,23 payla 8. s,rada)					
Do al Kaynaklar	Çelik, Kömür, Demir Cevheri, Kur un, Manganez, Boksit					
Ba l,ca Sanayi Dallar,	Motorlu Araç-Tank ve Uçak Montaj,, Tekstil, Tütün Mamulleri, A açtan Mobilya, Küçük Ev Aletleri, Petrol Rafinesi					
Ba l,ca Tar,msal Üretim	Tah,l, M,s,r, Meyve-Sebze (patates, fasulye, lahanası, so an, ye ilbiber, domates, mantar, erik, elma, armut, vi ne, kiraz, eftali, vs.), Canlı Hayvan					

* Bosna Hersek Merkez Bankası./Bosna Hersek statistik Kurumu 2018 y,l, tahmini verileri

1.3 BOSNA HERSEK TAR H NE KISA B R BAKI

1463	Fatih Sultan Mehmet taraf,ndan fethedildi ve Rumeli Eyaletine ba l, bir sancak statüsüyle Osmanl, mparatorlu u na kat,ld,.
1878	Osmanl,-Rus sava , sonras, yap,lan Berlin Anla mas, ile Avusturya-Macaristan mparatorlu u yönetimine b,rak,ld,.
1908	Avusturya-Macaristan mparatorlu u taraf,ndan ilhak edildi.
1914	Avusturya-Macaristan mparatorlu u veliaht prensi Franz Ferdinand ve e inin Saraybosna'da Bosnal, S,rp bir ö renci olan Gavriilo Princip taraf,ndan öldürülmesi ile I. Dünya Sava , ba lad,.
1918	I. Dünya Sava , sonras,nda Avusturya-Macaristan mparatorlu u nun da ,lmas,n, müteakiben kurulan S,rp-H,rvat-Sloven Krall, ,n bir parças, oldu
1921	Kral Alexander'ın iktidar, ile ülkenin ad, Yugoslavya (Güney Slavlar) Krall, , olarak de i ti.
1941	Almanya taraf,ndan ilan edilen Ba ,ms,z H,rvatistan Devleti'nin (NDH) yönetimi alt,na girdi.
1945	Josip Broz Tito öncülü ündeki mücadele neticesinde ba ,ms,zl, ,na kavu tu.
1948	Tito ve Stalin aras,ndaki anla mazl,k neticesinde Yugoslavya Kominform'dan ihraç edildi.
1945-1991	Bosna Hersek Sosyalist Cumhuriyeti ad,yla Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin bir parças, oldu.
1980	Tito hayat,n, kaybetti.
1991	Slovenya ve H,rvatistan Yugoslavya'dan ayr,ld,.
1 Mart 1992	Referandum akabinde ba ,ms,zl, ,n, ilan etti.
1992-1995	Bosna Sava ,
1994	H,rvatlar ve Bo naklar aralar,ndaki çat, malar, sona erdiren anla may, imzalad,. NATO Bosnal, S,rplara geri çekilmeleri için ültimatom verdi.
1995	NATO'nun askeri müdahalesi gerçekte ti ve S,rp birlikleri teslim oldu.
14 Aral,k 1995	Paris'te imzalanan öDayton Bar, Anla mas,ö ile Bosna Sava , sona erdi. Bu anla ma ile "Bosna Hersek Federasyonu", "Republika Srpska" ve "Br ko" bölgelerinden olu an Bosna Hersek Devleti kuruldu.
1996	Dayton Bar, Anla mas,n,n sivil yönlerini uygulamakla yükümlü Yüksek Temsilcilik Ofisi (OHR) hayata geçti.
2003	Bosna Hersek ile Türkiye aras,nda imzalanan Serbest Ticaret Anla mas, yürürlü e girdi.
2004	NATO, bar, koruma görevlerini Avrupa Birli i'ne (EUFOR) devretti.
2008	Bosna Hersek ile Avrupa Birli i aras,nda stikrar ve Ortakl,k Anla mas, parafland,.
2015	Bosna Hersek ile Avrupa Birli i aras,nda stikrar ve Ortakl,k Anla mas, 1 Haziran 2015'de yürürlü e girdi.
2016	15 ubat 2016'da Bosna Hersek Avrupa Birli i'ne resmen adayl,k müracaat,nda bulundu.
Günümüz	Bo nak (efik CAFEROV Ç), H,rvat (Jelyko KOM Ç) ve S,rp (Milorad DOD K) olmak üzere 3 üyenin bulundu u Cumhurba kanl, , Konseyi taraf,ndan yönetilmektedir.

1.4 S YAS VE DAR YAPI (I)	
Bosna Hersek'te 2 bölgesi (entite) bir yapı, mevcut olup, ayrıca özel statüye sahip Br ko Bölgesi bulunmaktadır. Ülkedeki mevcut yapı, u ekildedir:	
BOSNA HERSEK (BiH)	<ul style="list-style-type: none"> - BOSNA HERSEK FEDERASYONU (FBiH) - REPUBLIKA SRPSKA (RS) - BR KO BÖLGES
YASAMA	BiH Parlamentosu, Temsilciler Meclisi ve Halk Meclisi olmak üzere 2 meclisten oluşmaktadır. Temsilciler meclisi üyelerinin 2/3'ü FBiH, 1/3'ü RS'den seçilmektedir. Halk Meclisi ise FBiH ve RS'den 5'er üyeden oluşur. BiH Parlamentosunun yanı sıra FBiH ve RS'nin kendi parlamentoları bulunmaktadır. Ayrıca, 10 kantondan oluşan FBiH'de her kantonun kendi meclisi vardır.
SEÇİM TARİHLERİ	Son Genel Seçim: 7 Ekim 2018, Son Yerel Seçim: 2 Ekim 2016
YÜRÜTME	Çok katmanlı bir yapıda olan Yürütme, u organlardan oluşmaktadır: <ul style="list-style-type: none"> - BiH (devlet) düzeyinde Boşnak, Hırvat ve Sırp üyesi olan 3'ü Cumhurbaşkanı, Konseyi (Konsey üyeleri 8'er aylık dönemler itibarıyla Konsey Başkanı, n, s,rayla devralmaktadır) ile Bakan ve 9 Bakanlıktan oluşan hükümet (Bakanlar Konseyi), - FBiH (entite) düzeyinde Boşnak, Hırvat ve Sırp üyeden oluşan Cumhurbaşkanı, ile Bakan ve 16 Bakanlıktan oluşan hükümet (Ayrıca, FBiH'deki 10 kantonun da kendi hükümetleri vardır), - RS (entite) düzeyinde Cumhurbaşkanı, ve 2 Cumhurbaşkanı, Yardımcısı, Bakan ve 2 Bakan Yardımcısı, ile 16 Bakanlıktan oluşan hükümet. - Br ko Bölgesi, merkezi hükümetin yetkisi altında özel bir yönetime sahip olup kendi hükümetine sahiptir.
YARGI	Başvuru mahkemeleri; Kantonal, FBiH, RS ve BiH düzeyinde bulunmaktadır.
SİYASAL PARTİLER	Demokratik Eylem Partisi (SDA), Demokratik Cephe Partisi (DF), Daha İyi Bir Gelecek için İttifak (SBB BiH), BiH Sosyal Demokratik Parti (SDP BiH), Bosna Hersek Vatansaver Partisi (BPS), Bizim Parti (Nasa Stranka), Halk ve Adalet Partisi (Narod i Pravda), Başvuru Blok (Nezavisni Blok), BiH için Parti (S BiH), BiH Hırvat Demokratik Birlik Partisi (HDZ BiH), Hırvat Demokratik Birliği 1990 (HDZ 1990), Başvuru Sosyal Demokratlar Birliği (SNSD), Sırp Demokratik Partisi (SDS), Çalınarak İnceleme Halk Partisi (NSRzB), BiH Hırvat Hakları Partisi (HSP BiH), Demokratik Halk İttifakı (DNS), RS Sosyalist Partisi (SPRS)
FBiH'DEKİ 10 KANTON	Una Sana, Posavina, Tuzla, Zenica-Doboj, Bosna-Podrinje, Merkez Bosna, Hersek-Neretva, Batı Hersek, Saraybosna, Livno

S YAS VE DAR YAPI (II)

<p>DEVLET VE ENT TE DÜZEY NDE YÖNET M YETK LER N N KULLANIMI</p>	<p>Merkezi hükümet (devlet düzeyindeki BiH hükümeti) 1995 Dayton Bar, Anla mas, çerçevesinde s,n,r,l, sorumluluklara sahiptir. Bunlar, Anayasa Mahkemesi, Yer De i tirmi Ki iler Komisyonu, nsan Haklar, Komisyonu, Merkez Bankas,, ula t,rma ve haberle me faaliyetleri ile telekomünikasyon hizmetlerini yönetmek ve i letmek amac,yla kamu i letmeleri, Milli An,tlar, Koruma Komisyonu ve Tahkim Sistemi kurulmas,d,r. D, ticaret anla malar, da BiH hükümeti taraf,ndan müzakere edilmektedir. Dayton Anla mas,n, takip eden y,llarda, devlet düzeyinde adalet, güvenlik ve savunma bakanl,klar, ihdas edilmi ve BiH Devlet Ba kanl, , 2003 y,l,nda silahl, kuvvetlerin komutas,n, devralm, t,r. 2006 y,l,nda katma de er vergisinin hayata geçirilmesini müteakiben BiH genelini kapsayacak ekilde birle ik Dolayl, Vergilendirme dairesi kurulmu tur.</p> <p>Bosna Hersekæteki çok katmanl, idari yap,da, daha önce entite hükümetlerinin düzenleme yetkisinde olan birçok konu, devlet düzeyinde olu turulan Bakanl,klara ve/veya devlet düzeyinde düzenleme yapmaya yetkili kurulu lara devredilerek kamu yönetiminde etkinlik sa lanmaya çal, ,lmaktad,r.</p> <p>Ayr,ca, yönetimin sadele tirilmesi ve etkinle tirilmesine yönelik anayasa de i ikli i çal, malar, ülkenin siyasi gündeminde yer almaktad,r.</p>	
<p>ULUSLARARASI L K LER</p>	<p>DAYTON ANLA MASI VE YÜKSEK TEMS LC L K OF S (OHR)</p>	<p>Dayton Anla mas,n,n uygulanmas,n,n izlenmesi ve uluslararası, kurulu lar,n faaliyetlerinin koordinasyonu amac,yla kurulmu olan Yüksek Temsilcilik Ofisi (OHR), Aral,k 1997æden bu yana anla mazl,klar,n çözümü ve zorluk ç,karan yetkililerin bertaraf edilmesi konular,nda kararlar alabilmi tir.</p>
	<p>AVRUPA B RL</p>	<p>Avrupa Birli i ile 2008 y,l,nda stikrar ve birli i Anla mas, ile Ticaret ve Ticaret ile İlgili Konularda Geçici Anla ma imzalanm, t,r. Söz konusu Geçici Anla ma kapsam,nda, AB ile Bosna Hersek aras,nda tercihli ihracat rejimi 1 Temmuz 2008 itibar,yla yürürlü e girmi tir. Di er taraftan, stikrar ve birli i Anla mas, ise 1 Haziran 2015 itibariyle yürürlü e girmi bulunmaktad,r.</p> <p>Bosna Hersek 15 ubat 2016 tarihinde ABøye üyelik için ba vurmu tur. Bununla birlikte Bosna Hersekli siyasetçiler aras,nda fikir birli i eksikli inin, ülkenin ABøye entegrasyonunu geciktirmekte oldu u görülmektedir. 20 Eylül 2016 tarihinde AB Bosna Hersekân üyelik ba vurusunu kabul etmi olup, 9 Aral,k 2016 tarihinde Bosna Hersekæ adayl,k süreci de erlendirmesine yönelik soru kitapç, ,n, (questionnaire) iletmi ; Bosna Hersek ise 28 ubat 2018 tarihinde ABøye cevaplanm, soru formunu teslim etmi tir. Son olarak Haziran 2018æde ABøden al,nan ilave sorular,n cevaplar, da 5 Mart 2019æda teslim edilmi tir.</p>
	<p>NATO</p>	<p>NATO, 2010 y,l,nda Bosna Hersekæ askeri varl,klar,n tahsisine ili kin anla maya ba l, olarak öÜyelik Eylem Plan,ö sunmu tur. An,lan eylem plan, kapsam,ndaki ko ullar,n yerine getirilmesi hususunda Mart 2012æde gerçekte en NATO zirvesinde anla maya var,lmakla birlikte, halen plan üzerinde BiHân gerekli ad,malar, atmas, beklenmektedir.</p>
	<p>ÜYE/GÖZLEMC OLUNAN ULUSLARARASI KURULU LAR</p>	<p>Birle mi Milletler (UN) - 1992 y,l,ndan beri Üye Avrupa Güvenlik ve birli i Te kilat, (OSCE) - 1992 y,l,ndan beri Üye Uluslararası, Para Fonu (IMF) - 1995 y,l,ndan beri Üye Avrupa mar ve Kalk,nma Bankas, (EBRD) - 1996 y,l,ndan beri Üye Bölgesel birli i Konseyi (RCC) - 1999 y,l,ndan beri Üye Avrupa Konseyi (CE) - 2002 y,l,ndan beri Üye slam Konferans, Örgütü (OIC) - 1994 y,l,ndan beri Gözlemci Dünya Ticaret Örgütü (WTO) - 1999 y,l,ndan beri Gözlemci</p>

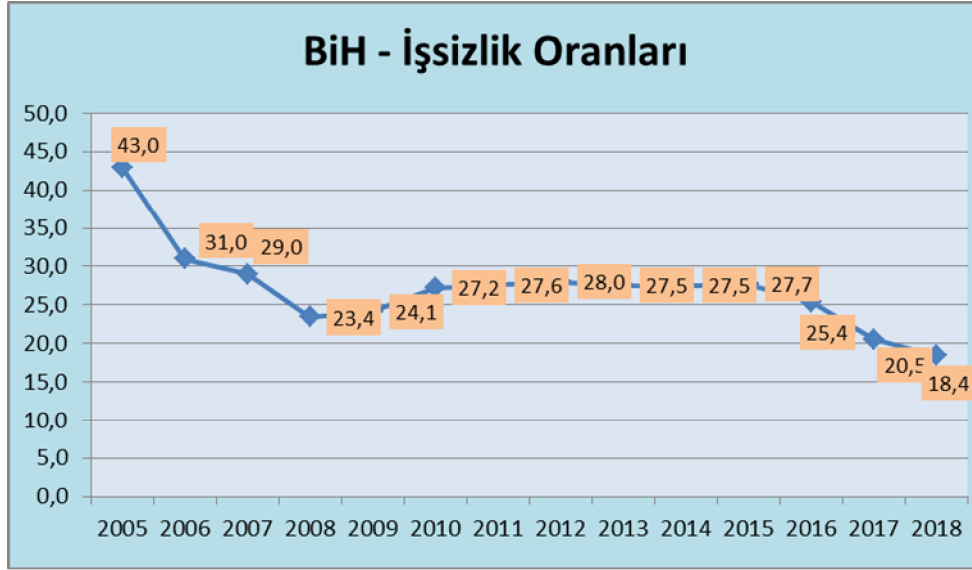
1.5 EKONOMİK YAPI VE GELİMLER

- ✓ Bosna Hersek, 1992-1995 yıllarındaki savaştan önce sanayi altyapısı, kuvvetli bir ülkedir. Ülkede önemli sanayi kolları, (demir çelik, savunma sanayii, çimento, soda, kağıt, alüminyum, uçak yedek parçaları, rafineri, ağaç ve orman ürünleri, kimya ve metalurji) mevcuttu ve toplam istihdam ve üretimin yaklaşık %50'si bu sanayilerce karşılanmaktaydı. Savaştan önceki dönemde Bosna Hersek'teki üretim faaliyetleri temelde Yugoslavya'nın iç pazarının ihtiyaçları için karşılanmasından dolayı üzerine kuruluydu.
- ✓ Savaş, Bosna Hersek'teki sanayi yapılanmasını daha da hasar vermiştir. Pazar kaybından dolayı sanayi tesislerinin zarar görmesi ve bu tesislerdeki makine ve teçhizatların çalınması, vb. nedenlerle ülkenin sanayiye dayalı ekonomik yapısının bozulmuştur.
- ✓ Savaş sonrasında dönemde söz konusu sanayi kapasitesinin bir kısmı devlet tarafından yeniden işletmeye açılmış, bir kısmı özelleştirilmiş, bir kısmı ise kapatılmıştır. Savaştan önce ayrılmış olarak devlet mülkiyetinde olan veya yönlendirilen üretim altyapısının özelleştirme veya iflaslar yoluyla özel mülkiyete geçmesi süreci çerçevesinde önemli sayıda işletme satılmıştır. Ancak, hala satılmayan, yürütülen veya çalınmalar, devam eden az sayıda işletme bulunmaktadır.
- ✓ Özellikle savaş sırasında olmak üzere 1990'lı yıllarda ülkenin hiperenflasyon ile karşı karşıya kalması nedeniyle, parasal istikrar ülkenin ekonomi politikasındaki en önemli hedefler arasında yer almıştır.
- ✓ 2000'li yıllardan beri yüksek düzeylerde seyretmeyen ve 2009 yılında negatife dönen enflasyon, 2010 yılından itibaren çok yüksek oranlarda olmasa da (bkz. Enflasyon Oranları Tablosu) yeniden artmaya başlamıştır. Uluslararası, global fiyatlarındaki artış, enflasyondaki artışın başlıca sebebi olarak gösterilmektedir. Bununla birlikte 2011 yılından itibaren enflasyonda görülen azalmaya ilaveten 2015 yılında -1 ve 2016 yılında -1,1 devam etmiştir; sonrasında ise 2017 yılında 1,3 ve 2018 yılında 1,4 ile yeniden artmaya geçmiştir.
- ✓ Ekonomik istikrar politikaları kapsamında, Temmuz 1998'de Konvertible Mark (KM) yürürlüğe girmiştir. Bu yeni para birimi, Dayton Barış Anlaşması (1995) gereğince Para Kurulu/Currency Board kuralları altında yönetilmeye başlanmıştır. Söz konusu kurallar ve ilgili Bosna Hersek Merkez Bankası tarafından sıkı bir şekilde kontrol edilmektedir.
- ✓ Ticaret politikaları kapsamında uluslararası sistemle bütünleşmeye çalışmaları kapsamında, 1999 yılında Dünya Ticaret Örgütü'nde (DTÖ) gözlemci statüsü elde edilmiştir. DTÖ ile ilgili kriterler kapsamında ülkenin tarifesi yapılarak DTÖ kurallarıyla uyumlu hale getirilmeye çalışılmakta olup, ülkenin DTÖ'ye üyelik çalışmaları nihai aşamada bulunmaktadır.

- ✓ Bosna Hersek'in tarife yap,s, oldukça libere bir görünüm sergilemekte olup, ortalama gümrük vergisi oran, %7,6 civar,ndad,r. Ayr,ca, Bosna Hersek'in k,sa bir zaman öncesine kadar 8 ülke ile (H,rvatistan, Makedonya, S,rbistan, Karada , Bulgaristan, Romanya, Türkiye, Moldova ve Arnavutluk) var olan Serbest Ticaret Anla mas, (STA) Bosna Hersek'in 2007 y,l,nda CEFTA'ya kat,lmas, ile (BiH-Türkiye STA hariç) yürürlükten kalkm, t,r. 1 Temmuz 2013 tarihi itibariyle Avrupa Birli i (AB) üyesi olan H,rvatistan da bu tarihten itibaren CEFTA kapsam,nda yer almamaktad,r.
- ✓ 2011 y,l, Mart ay,ndan bu yana süregelen müzakereler neticesinde, Bosna Hersek ile Avrupa Serbest Ticaret Birli i (EFTA ó üyeleri sviçre, zlanda, Lihten tayn, Norveç) aras,nda 24 Haziran 2013 tarihinde STA imzalanm, t,r. EFTA ile STA 1 Ocak 2015 tarihinde yürürlü e girmi tir.
- ✓ Ülkenin önemli gelir kaynaklar, ve döviz kazand,r,c, kalemleri aras,nda, ihracat ve yurtd, ,nda çal, an vatanda lar taraf,ndan gönderilen gelirler say,labilir. Yurtd, ,nda çal, an vatanda lar,n gönderdi i gelirler GSY H'ünün önemli bir k,sm,n, olu turmakta olup 2011 y,l,nda 1,03 milyar Avro, 2012 y,l,nda 1,07 milyar Avro, 2013 y,l,nda 1,10 milyar Avro, 2014 y,l,nda 1,17 milyar Avro, 2015 y,l,nda 1,23 milyar Avro, 2016 y,l,nda 1,24 milyar Avro ve 2017 y,l,nda 1,33 milyar Avro düzeyinde gerçekleş mi tir. 2018 y,l,n,n ilk alt, ay,nda bu rakam,n 650 milyon Avro'ya ula t, , aç,klanm, t,r. Rapor tarihi itibariyle 2018 y,l,na ait resmi bilgiler aç,klanmamakla birlikte söz konusu katk,n,n 2017 y,l, düzeyinde gerçekleş mi olmas, beklenmektedir.
- ✓ K,sa ve orta vadede d, yard,mlar,n azalmas, ve Bosna Hersek'te bar, ,n ve düzenin tesis edilmesi için uluslararası, kurulu lardan ve di er ülkelerden gelen temsilci say,s,n,n zamanla dü mesi nedeniyle gelir kaynaklar,n,n azalmakta oldu u ve bunun da ülke ekonomisi aç,s,ndan olumsuzluk olu turdu u dü ünülmektedir.
- ✓ Yava büyüme ve Avrupa piyasalar,nda süregelen dalgalanmalar,n hakim oldu u kriz döneminin üstesinden gelebilmek amac,yla ihracat odakl, yeni bir büyüme modeli planlanmaktad,r. Bu stratejinin ba ar,l, olabilmesi için, Bosna Hersek'in fiziksel altyap,s,n,, i ortam,n, ve insan kaynaklar,n, daha iyi hale getirerek daha rekabetçi bir duruma gelmesinin önem ta ,d, , dü ünülmektedir.
- ✓ Ülkede yat,r,mlar genel olarak dü ük düzeylerde seyretmi olup, gerçekleş tirilen yat,r,mlar ise büyük ölçüde yabanc, sermaye taraf,ndan finanse edilmi tir. Ülkeye yap,lan d, yard,mlardaki azalma nedeniyle üretimin ve özellikle ihracat,n art,r,labilmesi için do rudan yabanc, yat,r,ma ihtiyaç duyulmaktad,r. Yak,n zamanlarda yabanc, sermayenin Bosna Hersek'e ilgisinde art, olmakla birlikte, sava ,n olumsuz etkilerinin hala devam etmesi ve eski Yugoslavya pazar,n,n önemli ölçüde kaybedilmi olmas, nedeniyle, bu ilginin üretime somut yat,r,mlarla dönü mesinde s,k,nt,lar ya anmaktad,r. Ülkenin yeniden yap,land,r,lmas, kapsam,nda çe itli kredi programlar, uygulamaya konulsa da, söz konusu kredi programlar, genelde küçük ve orta ölçekli firmalar, hedeflememi tir. Di er taraftan, özellikle yabanc, bankalar,n ülkede faaliyet göstermeye ba lamas,yla birlikte, sermaye arz,nda

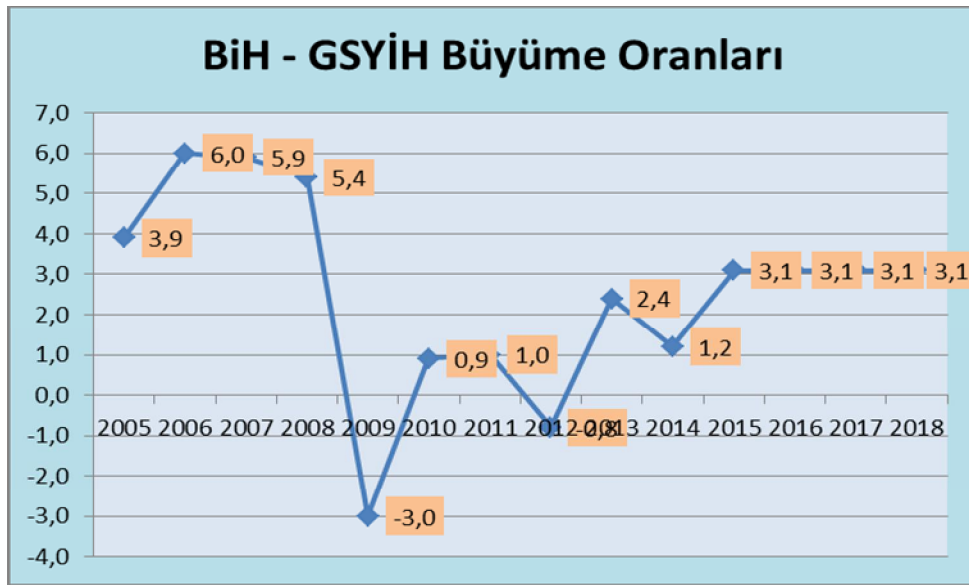
- nispeten bir art, olsa da, bürokrasi, karma ,k hukuki altyap., yasal yapt,r,mlar,n zay,f olmas, vb. sebeplerle sermaye arz,ndaki bu art, s,nai üretiminde yeterince kar ,l, ,n, bulamam, t,r. Öte yandan, Bosna Hersek'te bankalar taraf,ndan sa lanan krediler ço unlukla tüketime yönelik olup, üretimin fonlanmas,nda finans kesiminin nispeten isteksiz davranmas, üretimin artt,r,lmas,n,n önündeki engellerden birisini olu turmaktad,r.
- ✓ Ülke ticaret ve kredi aç,s,ndan Avrupa'ya oldukça ba ,ml, durumdad,r. Hracat,n son y,llarda art, göstermesi (kimyasallar, a aç ve a aç ürünleri, tekstil ürünleri) ve ithalat,n dü mesi sonucu ülkenin d, ticaret aç, , azalmaktad,r.
 - ✓ Sektörlerin Bosna-Hersek ekonomisindeki a ,rl,klar, incelendi inde, tar,m, sanayi ve hizmetler sektörlerinin ülke ekonomisindeki paylar,n,n 2017 y,l, itibariyle s,ras,yla yakla ,k olarak %6,8, %28,9 ve %64,3 olarak gerçekleşti i tahmin edilmektedir (CIA World Factbook).
 - ✓ ç talebin zay,f olmas, ekonomik resesyondan en önemli sebeplerinden biri olarak kabul edilmektedir. Yüksek düzeyde seyreden i sızlık oran, ve bütçe aç, ,n,n giderilebilmesine dönük önlemler hem harcamalar üzerinde bask, unsuru hem de ekonomik durgunlu un sebepleri aras,nda gösterilebilir. Uluslararası Para Fonu (IMF) ile imzalanan stand-by anla mas, kapsam,nda bütçe aç, ,n,n daralt,lmas,na yönelik olarak IMF taraf,ndan art ko ulan kemer s,kma politikalar, da k,sa vadede ekonomik büyümenin önündeki k,s,tlar olarak de erlendirilebilir.
 - ✓ 1990'lar,n sonlar, ile 2000'di y,llar,n ba lar,nda ülkede yüksek kamu harcamalar, ve bütçe aç,klar, ya anm, t,r. 1998-2000 y,llar, aras,nda GSY Hønin %66's,na varan yüksek kamu harcamalar, ve GSY Hønin yakla ,k %9'una ula an bütçe aç,klar,n,n azalt,lmas,na yönelik olarak 2000-2005 y,llar, aras,nda IMF ile imzalanan stand-by düzenlemeleri kapsam,nda istikrar programlar, uygulanarak mali yap, konsolide edilmi ve bu çerçevede kamu harcamalar, GSY Hønin yakla ,k %50'sinin alt,na gerilemi tir.
 - ✓ Bosna-Hersek'te ekonominin kay,t alt,na al,nmas, amac,yla 1 Ocak 2006 tarihi itibariyle tek vergi sistemine geçilmi ; daha önce iki entitede (FBiH ve RS) farklı oranlarda uygulanan -sat, ø ve -hizmetø vergileri kald,r,larak bunlar,n yerine Katma De er Vergisi (KDV) uygulamas,na ba lanm, ve ülke genelinde uygulamalar, yürütmek üzere Dolayl, Vergilendirme daresi kurulmu tur. Bosna Hersek'te her ürün ve hizmet (sa l,k hizmetleri, sosyal sigorta hizmetleri, e itim vb. sektörlerde istisnalar bulunmakla birlikte) için halihaz,rda uygulanmakta olan KDV oran, %17'dir.
 - ✓ 2003-2008 döneminde ekonomik performanstaki iyile me, büyüme ve milli gelir rakamlar,na yans,ma,kl, beraber, cari aç,k, i zlik ve dü ük gelir düzeyi ülkenin önemli ekonomik sorunlar, olmaya devam etmi tir. Küresel mali ve ekonomik krizin etkisiyle ülke ekonomisi 2009 y,l,nda daralm, t,r. 2010 ve 2011 y,llar,nda ya anan dü ük oranl, büyümeler iç talep ve yat,r,mlara ba l, olarak gerçekleşti mi tir. Ancak,

AB'de ekonomik krizin derinleşmesi sonucu sanayi imalat, nüfus düşmesi, işsizlikteki artışın devam etmesi ve yurtdışında çalışan vatandaşların gönderdiği gelirlerin azalması, vb. sebeplerle ekonomi 2012 yılında yeniden negatif büyümeyle karşı karşıya kalmıştır.

* Bosna Hersek statistik Kurumu

- ✓ 2008 yılında yaşanan küresel mali krizin de etkisiyle ekonominin daralması, firmaların yeniden yapılandırılmaları, beklenen hızda gerçekleşmemesi ve yüksek vergilere bağlı olarak istihdamın kaytması, ekonomiye kayması, nedeniyle işsizlik rakamlarında uzun vadede önemli bir düşüş beklenmemektedir. Kaytması, istihdamın ise emeklilik gibi konular nedeniyle orta ve uzun vadede önemli bir sosyal soruna neden olması beklenmektedir. Bu nedenle, Bosna Hersek ekonomisini derinleştirirken ölkedeki istihdamın yüzdesinin oldukça yüksek olduğu gerçeğini de göz ardı etmemek gerekmektedir. Dünya Bankası, tahminlerine göre kaytması, ekonomi GSYH'nin yaklaşık %25'ine tekabül etmektedir.
- ✓ 2008 yılında başlayan küresel mali ve ekonomik kriz ülke ekonomisini olumsuz etkilemiştir ve krizin etkileri hala hissedilmektedir. 2010 yılında %0,8 daralan GSYH, 2011 ve 2012 yıllarında sırasıyla 1 ve -1,2 oranları ile büyüme ve daralma yavaşladıktan sonra, 2013 yılında 2,4 ve 2014 yılında 1,1 ile yeniden büyüme yaşamıştır. GSYH 2015, 2016 ve 2017 yıllarında 3,1 oranında büyümüştür. Bosna Hersek Merkez Bankası, 2018 yılı tahmini verilerine göre GSYH 2018 yılında da %3,1 oranında büyüme göstermiştir.
- ✓ 2019 yılının ilk çeyreğinde bir önceki yılın aynı dönemine oranla ihracatta %0,6 oranında düşüş yaşanması, ve reform ajandasının iş ortamı ve standartların yönetimine yönelik risk teşkil etmesi, EBRD'nin 2019 yılına ilişkin GSYH büyüme beklentisi öngörüsünü yavaşlatarak %3 seviyesine çekmesine neden olmuştur.

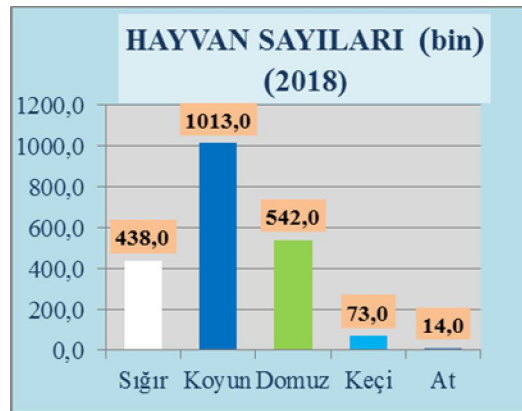
2. SEKTÖREL BAKI

Bu bölümde Bosna Hersek ekonomisindeki belli başlı sektörler ile ilgili bilgiler ve değerlendirilmeler yer almaktadır.

2.1 TARIM VE HAYVANCILIK

- ✓ Ülkede tarımsal arazinin hem nitelik hem de nicelik açısından oldukça sınırlı olması, nakarın, temiz ve kolayca erişilebilen zengin yeraltı ve yerüstü su kaynakları, bulunmaktadır. Ülke topraklarının %50,3'ü geniş anlamda tarımsal arazi, %48,3'ü ise ormanlarla kaplıdır. RS'de bulunan Posavina bölgesi başta olmak üzere, tarımsal arazinin %62'si ekilebilir durumdadır (ekilebilir arazinin %48'ü FBİH, %52'si RS'dedir). Ekilebilir arazinin büyük yataklarındaki düzlüklerde bulunan kırsal, (toplam ekilebilir arazinin %20'sinden az) yoğun tarım yapmaya elverişlidir. FBİH kırsalında, başta Neretva nehri olmak üzere bazı nehirler üzerindeki küçük vadilerde ve Hersek bölgesinde tarımsal üretim yoğunlaşmıştır.
- ✓ Tarımsal arazinin yaklaşık %56'sı, çayır ve otlak, %40'ini ekilebilir arazi ve %4'ünü ise meyve bahçeleri ve bağlardan oluşmaktadır.
- ✓ Tarım sektörünün ülke ekonomisindeki payı, 2018 yılı verilerine göre yaklaşık %6,8'dir. RS'deki tarımsal üretimin, FBİH'deki tarımsal üretimin iki katı olduğu tahmin edilmektedir.
- ✓ Ülkedeki tarımsal potansiyelin kısmen kullanılabildiği düşünülmektedir. Tarımsal üretimin her kesiminde modernizasyon ihtiyacı, (eski teknoloji ve araç gereçlerin yenilenmesi) ve tarım sektörünün mevcut yapısının iyileştirilmesi konusunda yatırım yapılabilmesi için en önemli engellerden birisi sektörün finansal kaynak ihtiyacıdır.

- ✓ Ba ta tah,l, et ve süt ürünleri, meyve sular, olmak üzere neredeyse tüm tar,m ürünlerini ithal eden ülke tar,mda net ithalatç, konumundadır.
- ✓ Tar,msal üretimin gerçekleşti i araziler ço unlukla özel araziler olup, küçük parçal, toprak sahipli i yayg,nd,r. Tar,msal üretimin önündeki önemli sorunlardan birisi de kadaströ ve resmi kay,t sisteminin kar, ,kl, , ve yeterli bir ekilde düzenlenmemi olmas,d,r.
- ✓ Ülkede üretilen ba l,ca tar,m ürünleri aras,nda tah,l, m,s,r, yem, ya l,k tohum, bakliyat, kök ve yumru lu bitkiler ve sebzeler yer almaktadır. Meyve sebze üretimi mikro klimalar sayesinde çe itlilik arz etmektedir.
- ✓ Sava tan önce önemli ölçüde geli mi olan hayvanc,l,k sektörü sava y,llar,nda gerilemi ve d, yard,m larla yeniden toparlanmas, amaçlanmaktadır.
- ✓ Hayvanc,l, n toplam tar,msal üretimdeki pay,n,n %50 dolaylar,nda oldu u tahmin edilmektedir.
- ✓ Ülke topraklar,n,n büyük bir k,sm, (özellikle su kaynaklar, aç,s,ndan zengin olan da l,k orta kesim) yem, otlaklar ve iklimsel ko ullar göz önüne al,nd, ,nda büyükba ve küçükba hayvanc,l,k, et-süt ve çiftlik üretimi aç,s,ndan elveri lidir. Ancak, hayvanc,l,ta da varolan potansiyelin yeterince kullan,lamad, , dü ünülmektedir.
- ✓ Ülkede sava öncesi dönemde tamam, devlet kontrolünde yakla ,k 970 bin civar,nda olan büyükba hayvan say,s, sava nedeniyle 200 bin civar,na dü mü ve buna paralel olarak et ve süt üretiminde de çarp,c, dü ü ler ya anm, t,r. Havyanc,l, n yeniden yapıland,r,lmas,na yönelik olarak sava sonras, dönemde aktar,lan finansman ile özellikle 2003 y,l,ndan sonra keçi haricinde tüm hayvan cinslerinde say,ca art, kaydedilmi tir.

* Bosna Hersek statistik Kurumu

- ✓ Sava tan önce geli me gösteren bal,kç,l,k sektörü, sava tan sonra da ayn, seyrine devam etmi tir. Ülkede bulunan nehirler üzerinde bal,k yeti tiricili i yayg,n olarak yapılmaktadır.

- ✓ Kirlenmemi akarsular,n bollu u hem aile ölçe inde hem de endüstriyel bal,k üreticili i aç,s,ndan önemli bir potansiyel sunmaktad,r.
- ✓ Alabal,k ve sazan yeti tiricili i bir hayli geli mi durumdad,r.

2.2 A AÇ VE ORMAN ÜRÜNLER

- ✓ Yakla ,k yar,s, (%48,3) ormanlarla kapl, olan ülkede, geçmi teki yasad, , kullan,mdan kaynaklanan tahribat ve sava döneminden kalma may,nlar yüzünden ormanl,k arazinin bir k,sm, kullan,lamamaktad,r.
- ✓ Bosna Hersekteki orman arazilerinin %80,7ösi devlet mülkiyetindedir.
- ✓ Sert ve yumu ak odun aç,s,ndan zengin olan, rekabetçi ve kalifiye i gücüne sahip Bosna Hersekte a aç ve orman ürünleri sektörü gerek yat,r,m gerekse ihracat odakl, üretim aç,s,ndan önemli bir potansiyel bar,nd,rmaktad,r.
- ✓ A aç ve orman ürünleri sanayii Bosna Hersek sanayi üretiminde önemli bir paya sahiptir ve ham keresteden mobilyaya kadar geni bir ürün gam,nda üretim yap,lmaktad,r.
- ✓ Ülkedeki a açlar,n miktar, tür ve kalite bak,m,ndan zenginli i orman ürünleri sanayii aç,s,ndan kayda de er bir kaynak sunmaktad,r. Kay,n, me e, di budak, çam, köknar, ceviz, elma ve kiraz a açlar,ndan ham, yar, ve tam i lenmi ürün ihracat, yap,lmaktad,r.
- ✓ A aç ve orman ürünleri sektörü (mobilya dahil) ihracat odakl, bir sektör olup, sektörün ülkenin 2018 y,l, ihracat,ndaki pay, %19,5 olarak gerçekle mi tir.
- ✓ Sava öncesi dönemde ülke GSY Hösinin yakla ,k %10ına tekabül eden bir üretim gerçekle tirilen a aç ve orman ürünleri sektörü günümüzde ço unlu u özelle tirilmi i letmelerden olu an bir yap, sergilemektedir. Sektöre yönelik finansman eksikli i ile bu i letmelerdeki ortakl,k yap,s,na ili kin sa l,kl, öngörülerin yap,lamay, , gibi sebepler, bu sektördeki üretim kapasitesindeki dü ü ün ve teknolojiye ayak uydurulamamas,n,n en önemli sebepleri aras,nda gösterilmektedir. Sektörde faaliyet gösteren i letmeler ço unlukla birincil a ama üretim yapmaktad,r.
- ✓ Günümüzde oldu u gibi sava öncesi dönemde de ihracata yönelik bir sektör olan a aç ve orman ürünleri sektörünün geli mesi aç,s,ndan at,lacak en önemli ad,m,lar,n mevcut teknolojinin yenilenmesi, makine-teçhizat,n modernizasyonu, üretimde katma de erin artt,r,lmas, ve destekleyici sanayilerle daha güçlü ba lar,n kurulmas, oldu u dü ünülmektedir.

- ✓ 2003 y,l,nda hükümet taraf,ndan dü ük katma de erli ürünler yerine yüksek katma de erli ürünlerin ihracat,n,n te viki amac,yla ihracatta konulan k,s,tlamalar kald,r,lm, olup halihaz,rda bu ürünlerin ihracat,nda herhangi bir k,s,tlama bulunmamaktad,r.

2.3 SANAY ÜRETİM

- ✓ Savaş,ras,nda önemli derecede azalarak dü ük seviyelere inen s,nai üretim, savaş,ın sona ermesi ile birlikte 1996-1999 y,llar, aras,nda güçlü bir büyüme performans, sergilemi tir. G,da ve içecekler sektörü, ülkede toplam s,nai üretiminde önemli bir yer tutmakta olup, bahse konu sektördeki büyümenin s,n,rl, kalmas,n,n en önemli nedenleri olarak, özellikle H,rvatistan (1 Temmuz 2013 itibariyle CEFTA d, ,nda yer almaktad,r) ve CEFTA ülkesi S,rbistan'dan yap,lan ithalat ve AB'öye yeni üye olan ülkelerin AB mevzuat, çerçevesinde ticari engelleri Bosna Hersek gibi üçüncü ülkeler aleyhine yükseltmeleri gösterilmektedir.
- ✓ Bosna Hersek'te savaş öncesi s,nai üretim yap,s, ile savaş sonrası, üretim yap,s, farklı,l,k arz etmektedir. Savaş tan önceki dönemde metal işleme, makine üretimi, kimyasallar, aç işleme, g,da, tekstil ve deri sektörlerinde yo unlaşan ve katma de eri nispeten yüksek bir görünüm arz eden üretim yap,s,, yerini g,da işleme, metal d, , ürünler ve mineraller, aç işleme ve temel metaller gibi daha dü ük katma de erli sektörlerle b,rakm, t,r.
- ✓ Bununla birlikte, metal işleme, demir çelik, otomotiv parçalar, vb. sektörlerde faaliyetler devam etmekte olup, bu sektörler ülkenin üretim ve ihracat,nda önemli bir yer tutmaktad,r.
- ✓ Üretim hem FBiH'de hem de RS'de genel olarak büyük şehirlerde yo unlaşm, t,r. (FBiH'de Saraybosna, Tuzla, Mostar ve Zenica; RS'de Banja Luka, Modri a ve Bijeljina).

2.3.1 METAL VE METAL İŞLEME

- ✓ Metal ve metal işleme sektörü, kapasite kullan,m, ve istihdam aç,s,ndan savaş öncesi dönemdeki seviyesinden uzak olmas,na kar ,n (1992 y,l,nda 200.000, günümüzde 30.000 civar,nda istihdam) ülke ekonomisi aç,s,ndan önemini muhafaza etmektedir.
- ✓ Metal işleme sanayii, özellikle demir ve demir d, , metal işleme, demir-çelik, alüminyum, kur un, çinko ve bak,r olmak üzere oldukça geni bir faaliyet alan,n, kapsamaktad,r.
- ✓ Ülkedeki maden rezervlerinin (özellikle demir cevheri, boksit, kur un, çinko, bak,r) katkı,s, ve eski Yugoslavya döneminde ülkenin savunma sanayii merkezi olmas,n,n da etkisiyle metal işleme sektörü ülkenin geleneksel olarak en güçlü sektörü olarak kabul edilmektedir.

- ✓ Sektör Bosna Hersek sanayii ve ihracat,nda önemli bir kalem te kil etmektedir. Özellikle alüminyum, demir-çelik ve otomotiv parçalar, ihracat, olmak üzere metal sektörü ülke ihracat,n,n önde gelen sektörleri aras,nda yer almakta olup, Bosna Hersek metal sektöründe ticaret fazlas, vermektedir. Metal ve metal i leme sektörü ihracat, toplam ihracat,n yakla ,k %30'ünü kapsamaktadır.
- ✓ Metal sektöründe üretilen ürünler a ,r,l,kl, olarak Avrupa ve çevre (özellikle CEFTA ülkeleri) pazarlardaki otomotiv, makine ve metal ürünleri üreticilerine gönderilmesinin yan, s,ra iç piyasada da kullan,lmaktadır.
- ✓ Metal sanayii konjonktürel olarak uluslararası, piyasalardaki metal fiyatlar,ndaki de i kenli e oldukça duyarlı, bir seyir izlemekte ve iç piyasa da bu dalgalanmalardan etkilenmektedir.
- ✓ Ülkede metal sanayiinde faaliyet gösteren irketlerin %80'ü küçük ölçekli, %15'ü orta ölçekli ve %5'ü ise büyük ölçekli i letmelerdir. Dolay,s,yla, sektörün mevcut yap,s, küçük i letmelerden olu makta olup, söz konusu küçük i letmelerin entegre hale getirilmesiyle elde edilecek ölçek ekonomisi vas,tas,yla sektörün gelişiminin hızlanabilece i dü ünülmektedir.
- ✓ Ülkenin metal i leme sektöründeki birikimi de göz önüne al,nd, ,nda sektöre giri yapmak isteyen yat,r,mc,lar,n bilhassa ortaklık kurma veya özelle tirmeler vas,tas,yla sektörde yat,r,m yapabilecekleri dü ünülmektedir.
- ✓ Hemen her sektörde oldu u gibi metal sektöründe de yabancı, sermayenin ülkeye gelmesi ve yat,r,m yapmas, için uygun ortam olu turulmaya çal, lmaktadır. Sektörde katma de eri yüksek üretimin te viki amac,yla yerli ve yabancı, yat,r,mc,lar gerek yeni irket kurulumu gerekse mevcut i letmelerin dönü ümü konusunda desteklenmektedir.

2.3.2 OTOMOT V ve OTOMOT V YAN SANAY

- ✓ Savaş öncesi yıllarda otomotiv sektöründe önemli yabancı, irketlerin yat,r,mlar,n,n bulundu u Bosna Hersek'te otomotiv sektörü savaş nedeniyle önemli hasara uğram, ve varolan yabancı, yat,r,mlar büyük ölçüde ülkeyi terk etmiştir. Ancak, ülkede otomotiv sektörünün yeniden yapılandır,lmass,na yönelik olarak metal üretimi, metal i leme, alet yap,m,, plastik i leme, otomotiv parçalar, ve otomotive yönelik tekstil ürünleri üretimi faaliyetleri halihazırda devam etmektedir.
- ✓ 2018 yılı, itibariyle ülke ihracat,nda %14,4 pay ile üçüncü sırada bulunan makine ve ula ,m araçlar, sektörünün temel unsurunu otomotiv sanayii olu turmaktadır.
- ✓ Ülkenin otomotiv sektöründeki irketlerce motor di li ve parçalar,, yüksek kaliteli metal hassas parçalar, tahrik milleri, fren parçalar, ve sistemleri, debriyaj, direksiyon parça ve sistemleri, pompa, filtre, otomotiv elektrik parçalar, (sinyaller, röle, elektronik anahtarlar), tekstil ve deri ürünleri, plastik enjeksiyon parçalar,, alüminyum

jantlar, aküler, yaylar, vidalar, hortumlar, metal, kauçuk ve plastik bile enler gibi muhtelif küçük parçalar vb. geni bir ürün gam,nda üretim yap,lmaktad,r.

- ✓ Otomotiv yedek parçalar, sektörü ihracat odaklı, bir sektör konumundadır ve üretimin yaklaşık %90'ı aralarında Almanya, İspanya, İtalya, Lüksemburg, Slovenya ve Türkiye'nin de bulunduğu 30'den fazla ülkeye ihraç edilmektedir.

2.3.3 TEKSTİL

- ✓ Tekstil sektörünün eski Yugoslavya döneminde Bosna Hersek'te önemli bir yere sahip olduğu bilinmektedir. Savaş öncesi dönemde Bosna Hersekli tekstil ve ayakkabı üreticileri ürünlerini (pamuk ipliği, kumaş, dokuma, konfeksiyon, ham ve işlenmiş deri ürünleri) tüm kıtalarla ihraç etmişlerdir. Geçmişte Almanya ve İtalya pazarlarına tekstil ve ayakkabı tedariki yapan olan Bosna Hersek, bu anlamda bu sektörde birikime ve vasıflarıyla bir ivreye sahiptir.
- ✓ Tekstil sektörü bugün ülkede birçok küçük üretici vasıtasıyla sürdürülmekte ve çok çeşitlenmiş bir yapı arz etmektedir. Özellikle makine ve teçhizata yatırım yapanlarla Bosna Hersek tekstil sektörü dinamik bir gelişim sergileme potansiyeline sahiptir.
- ✓ Ülkede tekstil sektöründe yaklaşık 23.000 kişi istihdam edilmektedir.
- ✓ Tekstil ve tekstil ürünleri sanayinin Bosna Hersek'in toplam ihracatındaki payı, 2018 yılında %13,1 olarak gerçekleşmiştir.
- ✓ Tekstil sektörü ihracatının artmasındaki önemli faktörler arasında birçok kamu işletmelerinin özelleştirilmesi ve sektör üretiminin yurtdışı piyasalara taleplerine yönlendirilmesi gösterilmektedir.
- ✓ Ülkenin tekstil sektöründeki önde gelen ticari partnerleri arasında AB ülkeleri, Doğu ve Güneydoğu Avrupa ülkeleri yer almaktadır.
- ✓ Bosna Hersek tekstil hammaddeleri ticaretinde net ithalatçı konumundadır.
- ✓ Diğer sektörlerde de vurgulandığı üzere, tekstil sektöründe (konfeksiyon, deri ve ayakkabı) mevcut altyapı, işletmeler ve üretim süreçlerinin modernize edilerek sektörün uluslararası ölçekte rekabetçi ürünleri üretebilecek hale getirilmesi için sermayeye ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda, yabancı yatırımcıların sektörün gelişimi ve modernizasyonunun gerçekleştirilmesi açısından en etkili ve hızlı çözüm yolu olarak kabul edilmektedir.

2.3.4 ÇEÇEK

- ✓ Bosna Hersek tatlı, su kaynakları bakımından oldukça zengin bir ülkedir. Tatlı, su ve taze meyve-sebze Bosna Hersek'in içecek sektörü açısından önemli bir yer tutmaktadır.
- ✓ İç piyasada içeceklere yönelik talebin yalnızca %45'inin yerli üretimle karşılandığı tahmin edilmektedir. Arz yetersizliği sektördeki yatırım potansiyelinin önemli bir göstergesi olarak kabul edilmektedir.
- ✓ Bosna Hersek'te yıllık yaklaşık 400 milyon litre civarında maden suyu tüketilmektedir. Gelecekte önemli kaynak suyu tüketiminin maden suyu tüketiminden daha fazla olacağı beklenmektedir. Ülke zengin tatlı, su kaynaklarına sahip olmasına karşın, kaynak suyu ticaretinde net ithalatçı durumundadır. Üçüncü dünya ülkeleri arasında Hırvatistan ve Slovenya başta olmak üzere diğer ülkelerle rekabet etmektedir.
- ✓ Bosna Hersek'te yılda üretilen 350 milyon litre suyun %50'isi önemli kaynak suyudur. Ülkede kaynak suyu satılmıyor, gerek hacim gerekse de enerji açısından gazlı içecek satılmıyor, daha fazladır. Bosna Hersek 2018 yılında 61 milyon Avro değerinde su ithal etmiştir.
- ✓ Ülkede yaklaşık 10.000 meyve bahçesi bulunmaktadır. Verimli topraklar ve iklimin olduğu bölgelerde çok çeşitli meyve yetiştirme imkanı bulunmaktadır. Bu nedenle Bosna Hersek yüksek kaliteli meyve suyu üretimi için iyi bir potansiyel barındırmaktadır.
- ✓ Ülke bira ve arap gibi alkollü içeceklerde de net ithalatçıdır. Biracılıkta yerel üretim için talebin yaklaşık %70'ini karşılamakta olup, talep fazlası Hırvatistan ve Sırbistan'dan ithalat yoluyla karşılanmaktadır. Ülkede arap üretiminin tamamı Hersek bölgesinde yapılmaktadır. Yerli üretim araplara göre fiyat avantajına sahip olduklarından dolayı, Karadağ ve Makedonya, arap ithalatının yapıldığı ülkeler arasında önde gelmektedir.

2.4 DOĞAL KAYNAKLAR VE MADENCİLİK

- ✓ Bosna Hersek, eski Yugoslavya zamanında ülkedeki zengin maden rezervleri nedeniyle madencilik ve ağır sanayi alanlarında yoğunlaşmıştır. Dayton Barış Anlaşması ve AB süreçleri çerçevesinde Batı Balkanlar'da sağlanan istikrar ortamı, Balkanlar'da oluşan beklenen enerji arz açığı ile temel madenlerde son yıllarda yaşanan fiyat artışları, ülkedeki madencilik potansiyelinin kullanılmaması, artarak, özellikle 1999 yılında en önemli pazar olan Sırbistan ve Karadağ'da Kosova

Savaşından dolayı, daralma yaşansa da sektör daha sonra toparlanmıştır, t.r. 2003 ve 2004 yıllarında FBiH'de sırasıyla %4,6 ve %5,8'lik büyüme gerçekleşmiş olup, RS'de bu oran 2004 yılında %3,6 olarak gerçekleşmiştir.

- ✓ FBiH'deki Vareš ve Jablanica ile RS'deki Ljubija'da toplam 750 milyon ton demir cevheri rezervi olduğu tahmin edilmektedir. Savaştan önce 1,8 milyon ton demir üreten ve 20.000 kişi istihdam eden sektörün üretimi savaş sonrasında dönemde kayda değer biçimde azalmıştır, t.r. (2003 yılında 100.000 ton). Ancak, son yıllarda yeniden toparlanan maden ve cevher ihracatı, 2014 yılında 25 milyon, 2015 yılında 21 milyon, 2016 yılında 24,4 milyon, 2017 yılında 34 milyon ve 2018 yılında bir önceki seneye oranla %0,4 artış ile 35 milyon Avro olarak gerçekleşmiştir.
- ✓ 1998 yılında Zenica Steelworks ve Kuwait Yatırım Otoritesi (KIA ve Kuwait Investment Authority) ortaklığı ile BIH Steel kuruluşu olup, sözleşme konusu ortaklığın amacı, 45 milyon ABD Doları yatırım yaparak yılda 1 milyon ton üretime ulaşmak olarak belirlenmiştir. Daha sonra sözleşme konusu ortaklıktaki devlet payı, dünyanın en büyük çelik üreticilerinden Mittal Steel'e (LNM Holding) satılmış olup, üretim hedefi zamanla 1,5 milyon tona ve yatırım hedefi ise bölgeye yapılacak yatırımlar da dahil olmak üzere 420 milyon ABD Doları'na çıkmıştır, t.r.
- ✓ Ülkedeki çinko ve kurun rezervlerinin 11,7 milyon ton civarında olduğu tahmin edilmekte olup, bu rezervler FBiH'de Vareš ve Olovo'da, RS'de ise Srebrenica'da bulunmaktadır. 2004 yılında RS hükümeti Srebrenica'daki SASE'nin kurun ve çinko madenleri yönetim hakkını, beş yıl için Rus Juruzal Zoloto'ya devretmiştir. Ülkede ayrıca tuz, barit, kireç ve kalay madenleri ile ülkenin çeşitli yerlerine dağılımı, durumda düşük kaliteli boksit yatakları bulunmaktadır.
- ✓ Madencilik konusunda FBiH ve RS'de farklı politikalar uygulanmaktadır. RS'de açılan ihalelerin şeffaflığı, konusundaki tereddütler ulusal ve uluslararası kamuoyunda sık sık gündeme getirilmektedir. FBiH'de termik santraller konusundaki kararların FBiH yönetimi düzeyinde, diğer madenlerde ise Kanton düzeyinde alındığı görülmektedir.
- ✓ Ülkenin termik ve hidroelektrik enerji kapasitesinin yüksek olduğu dikkate alındığında, ülkemiz firmaları bu konuda daha aktif olmak yönünde çaba göstermelerinin önem arz ettiği değerlendirilmektedir.
- ✓ Alüminij Mostar şirketi, savaştan sonra hızla toparlanarak savaş öncesi dönemde olduğu gibi savaştan sonra da ülkenin önde gelen ihracatçıları arasında yer almıştır, t.r. şirketin ihracatının büyük bir kısmı, Hırvatistan ve Sırbistan'a gerçekleştirilmektedir. Söz konusu şirketin hisse yapısına ilişkin sorunlar yakın zamanda çözümlenmiş olup, şirket hisselerinin %44'ü kamuya, %44'ü küçük hissedarlara, %12'si ise yabancı sermayeye aittir. Şirketin özelleştirilmesi gündemde yer almaktadır. Ancak, sözleşme konusu özelleştirme konusunda nasıl bir yöntemin uygulanacağı henüz netleştirilmemiştir. Bu konudaki karar mercii FBiH hükümetidir.

- ✓ Tuzla'da bulunan ve soda üretimi gerçekleştiren Soda-So Lukavac üretim tesisleri, 2006 yılında iştirakçi olan Soda Sanayi tarafından alınmıştır. Halihazırda Türkiye'nin ülkedeki en büyük yatırımları arasında yer alan tesis faaliyetlerini sürdürmektedir.

2.5 ENERJİ

- ✓ Bosna Hersek elektrik hariç enerji ihtiyacının önemli bir kısmını ithalat yoluyla karşılamaktadır. Savaştan önce 13 hidroelektrik santrali toplam enerji ihtiyacının %40'unu, 4 termik santral ise kalan ihtiyacı karşılamaktaydı.
- ✓ 2000 yılında ülkenin enerji üretimi savaş öncesi dönemin %80'ine ulaşmış ve sonraki dönemlerde daha da toparlanarak artış göstermeye devam etmiştir.
- ✓ FBiH'deki enerji şirketi Energopetrol'un %67'sini 2006 yılında MOL (Macar) - INA (Hırvat) ortaklığına satılmıştır. 2016 yılında INA, MOL şirketinin %33,5 hissesini satın alarak %67 hisse ile en büyük hissedar olmuştur.
- ✓ Bosna Hersek'in ithalat kompozisyonu incelendiğinde, petrol ve petrol ürünlerinin önemli bir kalem olduğu görülmektedir. Ülkemiz ile imzalanan STA kapsamında petrol ürünleri ihtiyacının bir kısmı, 2008 yılına kadar ülkemizden karşılanmıştır. Söz konusu dönemdeki petrol ihracatımız Bosna Hersek'e toplam ihracatımızın yaklaşık %50'sine tekabül etmekteydi. Ancak, Bosna Hersek'in AB ile imzaladığı Ticaret ve Ticaretle İlgili Konulara İlişkin Geçici Anlaşmanın 01/07/2008 tarihinde yürürlüğe girmesiyle 2008 yılından itibaren ülkemizden Bosna Hersek'e olan petrol ihracatında ciddi bir düşüş yaşanmıştır.
- ✓ Enerji sektörü Bosna Hersek'in geleneksel olarak en güçlü sektörleri arasında yer almaktadır. Ülkenin enerjiye bağlı Avrupa pazarlarına yakınlığı, dağ göz önüne alındığında gelişim olanakları ve yatırıma açışından kaynaklı enerji potansiyel ve fırsatları barındırmaktadır.
- ✓ Ülkede henüz yeterince değerlendirilmemiş veya kısmen değerlendirilmekte olan çeşitli doğal kaynaklar arasında tahminen 6 milyar ton rezervi olan kahverengi kömür ve linyit, tahmini 6000 megawattlık hidroelektrik enerji potansiyeli, tahminen 2000 megawattlık rüzgar enerjisi potansiyeli, yaklaşık 1,5 milyon metreküp maden suyu, talaş, çips ve yontma madeni dahil olduğu bio-mass enerji, jeotermal ve güneş enerjisi sayılabilir. Ayrıca, ülkede petrol arama çalışmaları da yürütülmektedir.
- ✓ Ülkede enerji sektörünün ana bileşenleri olarak kömür, elektrik, petrol ve doğalgaz gösterilebilir.
- ✓ Kömür ülkenin en önemli enerji kaynakları arasında yer almaktadır. Linyit ve kahverengi kömür yatakları, hem FBiH hem de RS'de bulunmaktadır.

- ✓ Ülkede üretilen kömürün yaklaşık %90, termik santraller tarafından kullanılmakta olup, kalan %10'duk kısmın çoğu sanayide ve genel tüketimde sarf edilmekte, çok az bir kısmı da ihraç edilmektedir.
- ✓ Bosna Hersek petrolü ithal etmekte ve ithal edilen petrol de ülkedeki rafinerilerde işlenmektedir.
- ✓ Enerji sektöründe en az gelişme göstermiş olan sektör doğalgazdır. Halihazırda doğalgaz ihtiyacının tamamı Rusya Federasyonu'ndan karşılanmaktadır. Ülkedeki mevcut doğalgaz boru hattı 191 km uzunluğunda olup yıllık 1 milyar metreküp kapasiteye sahiptir. Ülkede boru hatlarının yaygınlaştırılması konusunda çalışmalar devam etmektedir.
- ✓ Elektrik arzı olarak hidroelektrik santralleri ve termik santrallerde üretilmektedir. İç talebin üzerinde gerçekleşen üretim sonucu 2018 yılında toplam 293.502 Avro değerinde gerçekleşen elektrik ihracatı, bir önceki yıla göre %24 oranında artarak ülke ihracatına katkıda bulunmuştur.
- ✓ Özellikle Balkan ülkeleri ve Avrupa piyasalarında elektrik arzındaki açığın giderilmesi amacıyla ülkede elektrik üretiminin artırılması için yeni projeler gündemde bulunmaktadır. Kömür, hidroelektrik enerjisi ve yenilenebilir enerji kaynaklarına dayalı olarak planlanan söz konusu projeler vasıtasıyla gerek mevcut tesislerin genişletilmesi gerekse yeni üretim tesislerinin inşası hedeflenmektedir.
- ✓ Bosna Hersek hidro ve termo enerji kaynakları açısından zengin bir ülkedir. Söz konusu enerji kaynaklarından daha fazla yararlanmak için ülkede yeni santraller kurmak amacıyla yatırım ve gelişim projeleri hazırlanmaktadır. Bu projeler kapsamında bölgede ve Avrupa piyasalarında enerji tedariğini açığa çıkarmak için yeni tesislerin kurulması ve mevcut olan tesislerin genişletilmesi amaçlanmaktadır.
- ✓ Kalkınma programları kapsamında 15 adet büyük ve küçük hidroelektrik santrali inşası ve 4 santralin de onarım ve genişletilmesi planlanmaktadır (toplam üretim kapasitesi 2000 MW). Ayrıca Bosna Hersek'in nehir havzalarında 1000 MW üretim kapasiteli 400 potansiyel mini hidroelektrik santrali projesi de planlanmaktadır. Enerji sektöründe tüm bu yatırım programlarının tamamlanabilmesi için Bosna Hersek'in finansman kaynakları yeterli olmayıp sermaye yatırımları gereklidir. Bu nedenle, Bosna Hersek, bu projelerin gerçekleştirilmesine destek verebilecek stratejik partnerler ve finans kurumları aramaktadır.
- ✓ Ülkenin güney kesimlerinin rüzgar enerjisi santrallerinin kurulumu açısından en elverişli yerler olduğu ileri sürülmektedir.
- ✓ 2018 yılının Mart ayında Bosna Hersek'in ilk rüzgar enerji santrali olan Mesihovina Hersek Bosna Hırvat Birliği Elektrik daresi tarafından faaliyete açılmıştır.

- ✓ Di er taraftan, Alman Kalkınma Bankası, KfW -Podvezjeø rüzgar enerji santrali in as, için 3 yıl ödemesiz 15 yıl geri ödemeli kredi onaylam, t.r. Kredinin yan, s,ra santral Bosna Hersek Elektrik daresi olan Elektroprivredaın, özsermayesiyle de finanse edilecektir. Projenin de eri 83,2 milyon Avro olup, yıllık üretimin 130 GWh olmas, beklenmektedir.

2.6 ULA TIRMA VE HABERLE ME / TELEKOMÜN KASYON

2.6.1 ULA TIRMA

- ✓ Ülkenin ula tırma altyap, geleneksel ula m modlar, n, n (karayolu, demiryolu, denizyolu ve havayolu) tümünden faydalan, mas, üzerine kuruludur.
- ✓ Ancak, ülkenin özellikle FBİHde yüksek da larla kaplı, olmas, ve eski Yugoslavya döneminde yeterince yat, r, m alamam, olmas, gibi sebeplerle karayolu ve demiryolu a , yeterince geli memi tir. Gidi -geli tek yönlü karayolu ba lant, s, ülkenin lojistik aç, s, ndan dezavantajlı, yönü olarak dü ünülmektedir. Bu olumsuzluklara ra men, ülkenin di er ülkelerle ve d, pazarlarla ba lant, lar, nda dört ula m modu da halihaz, rda kullan, labilmektedir.

2.6.1.1. KARAYOLU

- Karayolu ta , mac, l, ,, Bosna Hersekde ula m altyap, s, n, n en önemli unsurunu te kil etmekte olup uzunlu u 24.780 kilometredir (3.970 km anayol, 4.610 km ikincil - bölge karayollar, ve 14.200 km di er karayollar,).
- Bosna Hersekın karayolu a ,, Avrupa da az geli mi karayolu a lar, ndan biri olup karayolu a yo unlu u 45 km/100 km², di er bir deyi le 5,7 km/1000 vatanda olarak Bat, Avrupa ülkelerine nazaran iki kritere göre 2,5-4 kat daha dü üktür. Arazinin büyük bölümünün da lık olmas, nedeniyle, karayolu yap, m, zor ve pahal, d, r.
- Bosna Hersekde kuzeyde Brodadan ba layarak bat, da Bosna Hersek s, n, r, n, n hemen yak, n, ndaki H, rvatistanın Plo e liman, nda biten ve Budape teyi Plo e liman, na ba layan, yakla , k 75 kilometresi tünel ve 33 kilometresi köprü olmak üzere 336 km uzunlu unda olmas, ve 3 milyar Avroya malolmas, beklenen Koridor Vc Otoyol Projesi, ülkenin en büyük kalk, nma projesi olarak tan, mlanmaktad, r. Söz konusu proje k, smi lotlar halinde ihale edilmektedir.
- 2014 y, l, n, n sonu itibariyle Koridor Vc Otoyolunun yakla , k 104 kilometrelik k, sm, tamamlanm, olup 2015, 2016, 2017 ve 2018 y, llar, nda finansman s, k, nt, lar, (kredi taahhütlerine yönelik ilave mevzuat düzenlemelerinin hayata geçirilememesi) nedeniyle ilave herhangi bir otoyol bölümü yap, lmam, t, r.

- İlk defa bir Türk firması, (Cengiz İnşaat) 2012 yılında 3 lot ihaleyi kazanmış ve üstlendiği projeleri 2014 yılında tamamlamıştır. Ayrıca, aynı firma, 3,9 kilometrelik Zenica-Sjever ó Donja Gra anica otoyol bölümünün inşaatı için ihaleyi 2018 yılında Kasım ayında kazanarak çalışmaları başlatmıştır.
- 2017 yılında çalışmaları başlanan Koridor Vc Otoyolu üzerindeki Poitelj-Buna (7,2 km) ve Donja Gra anica-Zenica Tüneli bölümlerinin inşaatı, ayrıca, toplam uzunluğu 53 km ve bedeli yaklaşık 280 milyon Avro olan La-va-Donji Vakuf hı, yol yapımı, halen öncelikli projeler arasında bulunmaktadır.
- Koridor Vc Otoyol Projesiğinde özellikle köprü ve tünellerin yapımı konusunda ülkemiz firmalarının katılması olabileceği düşünülmektedir. Söz konusu otoyolun Bosna Hersek Federasyonu'ndan geçen kısmı, 285 km, Republika Srpska kısmı ise 48 km civarındadır. 2018 yılında sonu itibarıyla Koridor Vc'nin %35'i tamamlanmış olup, yaklaşık 24 kilometrelik kısım halen inşaat halindedir.
- Koridor Vc Projesinin finansmanına yönelik olarak EBRD tarafından kredi sağlanmaktadır. Ayrıca, söz konusu projeye danışmanlık hizmeti sağlanması konusunda Dünya Bankası grubu kuruluğu olan IFC ile sözleşme imzalanmıştır. Projenin finansmanı konusunda uluslararası platformda arayışlar devam etmektedir. Koridor Vc Projesinin hayata geçirilmesi konusunda Bosna Hersek'te ve uluslararası toplumda önemli ölçüde kararlılık bulunmaktadır. EBRD'nin yanı sıra finansmana Avrupa Yatırım Bankası, OPEC, KFAER, BH Kalkınma Bankası, FBiH hükümeti (özellikle) katılmaktadır.
- Öte yandan, Republika Srpska Entitesinde Gradi-ka-Banja Luka (33,7 km), Prnjavor-Doboj (36,9 km) ve Banja Luka-Prnjavor (35,3 km) kısımları olmak üzere 3 bölüm halinde toplam 105,9 kilometrelik otoyol bulunmaktadır.
- Ayrıca, Türkiye'nin inisiyatifi üzerine, biri Saraybosna-Bijeljina hattında kuzey güzergahı, diğeri ise Saraybosna-Vardi-te hattında doğu güzergahı olmak üzere ring formatında Saraybosna-Belgrad otoyolunun yapımı ile ilgili hazırlık çalışmaları başlatılmıştır.

2.6.1.2. DEMİRYOLU

- Ülkenin savaş öncesi 1.030 km olan demiryolu ağı, savaşta önemli ölçüde zarar görmüş olup, bu zararın bir kısmı uluslararası kuruluşların da yardımıyla onarılmıştır.
- Demiryolunun tamamlanması daha etkin hale getirilmesi çalışmaları devam etmekte olup, AB 2006 yılında ülke genelinde tek bir demiryolu yönetimini desteklediğini açıklamıştır.

- 2006 y,l,nda sat,n al,nan Talgo tipi h,zl, trenler 2016 y,l,n,n sonunda yolcu ta ,maya ba lam, olup 2017 y,l,ndan itibaren Saraybosna-Banja Luka ve Saraybosna- apljina seferlerini düzenli olarak yapmaktad,r.

2.6.1.3. DEN ZYOLU/SU YOLLARI

- Bosna Hersekø'n 20 km civar,nda denize ç,k, , olmakla beraber (Neum), bu bölgede liman bulunmamaktad,r.
- Ülke, H,rvatistan k,y,s,ndaki Plo e liman,n,, H,rvatistan ile Bosna Hersek aras,nda 1998 y,l,nda ad, geçen liman,n kullan,m, ile ilgili olarak yap,lan Anla ma çerçevesinde fiilen kullanmakta olup, limandaki depolar,n bulundu u arazi mülkiyeti ile ilgili görü meler henüz netle tirilmemi tir.
- Sava nehri üzerinde Bosanska Gradi-ka, Bosanski Brod, Ora-je ve Br ko limanlar, bulunmakta olup, bu limanlardan en büyü ü Br koødur. Br ko Liman,, Temmuz 2006 tarihinde uluslararası, liman statüsü kazanm, t,r. Tuna ve Sava nehirleri vas,tas,yla söz konusu limandan Karadenizøe ç,k, mümkün bulunmaktad,r.

2.6.1.4. HAVAYOLU

- Ülkede 20ønin üzerinde havaliman, bulunmakta olup, sadece Saraybosna, Tuzla, Banja Luka ve Mostar havalimanlar, ticari trafi e aç,kt,r. Özellikle Saraybosna ve Tuzla havalimanlar,nda son y,llarda ya anan yo un yolcu ve kargo trafi ine yönelik ihtiyaçlar, gidermek amac,yla, kapasite geni letme çal, malar, ba lat,lm, t,r.
- Ülkenin havayolu irketi Air Bosna, 2003 y,l,nda iflas etmi olup, 2005 y,l,nda devlet deste i ile BH Airlines ad, alt,nda yeniden faaliyete ba lam, t,r. 2009 y,l,nda sonuçlanan BH Airlines ihalesini THY kazanm, ve BH Airlinesø'n %49 hissesini sat,n alarak öyönetici ortakö olmu tur. Ancak bu ortakl,k 2012 y,l,nda sona ermi tir. BH Airlines takip eden y,llarda ekonomik olarak varl,k gösteremeyerek 2015 y,l,nda tekrar iflas etmi tir. Çe itli havayolu firmalar, taraf,ndan bayrak ta ,y,c,s, havayolu irketini yeniden faaliyete geçirme konusundaki çal, malar sürmektedir.
- Havalimanlar,n,n özelle tirilmesi konusu ülke gündeminde bulunmakla beraber, siyasi iradenin özelle tirmelerle ilgili genel olarak içinde bulundu u isteksiz ve karars,z tutum nedeniyle bu konu imdilik ask,ya al,nm, t,r.
- Di er taraftan, Bosna Hersek Kas,m 2014 tarihine kadar kendi hava sahas,n, kontrol etmemekte olup, bu kontrol S,rbistan ve H,rvatistan taraf,ndan sa lanmaktayd,. 13 Kas,m 2014 tarihinde Bosna Hersek yakla ,k 10 km yükseklikteki uç u larda kendi hava sahas,n, kontrol etmeye ba lam, t,r.

2.6.2 HABERLE ME/TELEKOMÜN KASYON

- ✓ Bosna Hersek'te telekomünikasyon sektörü sava tan sonra en h,zl, toparlanan sektörlerden birisi olmu tur.
- ✓ 2005 rakamlar,na göre 969.000 (her 100 ki iye 25,2 hat) sabit hat mevcutken, 2014 y,l,nda 849.216 (her 100 ki iye 22,10 hat), 2015 y,l,nda 785.755 (her 100 ki iye 20,45 hat), 2016 y,l,nda 784.223 (her 100 ki iye 22,21 hat), 2017 y,l,nda, 759.351 (her 100 ki iye 21,50 hat), 2018 y,l,nda ise 740.807 (her 100 ki iye 20,97 hat) sabit hat bulundu u bilgisine ula ,lm, t,r.
- ✓ 2005 y,l,nda 1,6 milyon (her 100 ki iye 42 hat) olan cep telefonu hatt, say,s,, 2014 y,l,nda 3,49 milyon (her 100 ki iye 91 hat), 2015 y,l,nda 3,44 milyon, 2016 y,l,nda 3,4 milyon (her 100 ki iye yakla ,k 96 hat), 2017 y,l,nda 3,44 milyon (her 100 ki iye yakla ,k 97,4 hat) ve 2018 y,l,nda 3,46 milyona (her 100 ki iye yakla ,k 98 hat) yükselmi tir.*
- ✓ Ülkede internete eri im konusunda önemli bir mesafe kaydedilmi tir. 2004 y,l,nda 585.000 ki i olan internet kullan,c,s, say,s,, 2013 y,l, itibariyle söz konusu y,la oranla %274 oran,nda artarak 2.188.429'a ula m, t,r. 2015 y,l,nda internet kullan,c, say,s, 2.782.107 ki i, 2016 y,l,nda 2.909.236 ki i, 2017 y,l,nda 3.064.072, 2018 y,l,nda ise 3.195.294 olarak belirlenmi tir.

BiHöTE NTERNET KULLANIMI		
Y,l	Internet Kullan,c, Say,s,	Endeks
2005	805185	137,64
2006	950000	117,99
2007	1055000	111,05
2008	1307585	123,94
2009	1421540	108,71
2010	2000000	140,69
2011	2113100	105,66
2012	2174250	102,89
2013	2188429	100,65
2014	2227970	121,01
2015	2782107	105,06
2016	2909236	104,57
2017	3064072	105,32
2018	3195294	104,28

* Bosna Hersek leti im Düzenleme Ajans,

* 2016 y,l,nda kullan,c, say,s,n,n azalmas,na ra men kullan,m seviyesinin artmas,, hesaba al,nan nüfus say,s,n,n de i ikli inden kaynaklanmaktad,r. 2015 y,l,nda tahmini nüfus dikkate al,n,rken, 2016 y,l,nda, 2013 y,l,nda düzenlenen ve resmi olarak kullan,lma karar, al,nan nüfus say,m,n,n sonucu (3.531.159) esas al,nm, t,r.

- ✓ Telekomünikasyon sektöründe üç büyük operatör (BH Telekom, Telekom Srpske ve HT Eronet) faaliyet göstermektedir. En büyükleri olan FBiH hükümetine ait BH Telekom'un pazar payı, %44,98'dir. Pazar payı, %12,68 olan Eronet'in %49'u Deutsche Telekom'un sahip olduğu ve Hırvatistan sabit hat operatörü Croatia-T-HT firmasına aittir. RS hükümetine ait ve pazar payı, %42,09 olan Telekom Srpske ise özelleştirme kapsamında Sırbistan'da yerli Telekom Srbija firmasına 646 milyon Avro (844 milyon ABD Doları) karşılığında satılmıştır. Söz konusu operatörün ismi değiştirilmi olup, bunda M-TEL unvanıyla faaliyet göstermektedir. FBiH'e ait olan BH Telekom'un ise özelleştirme çalışmaları devam etmekte olup, yukarıda belirtildiği üzere, FBiH'de siyasi iradenin özelleştirmelere karşı tutumu nedeniyle bu konudaki çalışmalar yavaş ilerlemektedir.
- ✓ Öte yandan Bosna Hersek telekomünikasyon pazarında rekabet güçlendirme faaliyetleri sonucunda 2018 yıl sonu itibarıyla alternatif operatörlerin sayısı, 12'ye ulaşmış olup, bu operatörlerin sabit telefon pazarındaki payı, %18,9'a yükselmiştir.

2.7 NİHAZ VE MÜTEAHHİTLİK

- ✓ Bosna Hersek'te müteahhitlik sektöründeki faaliyetler arasında mevcut binaların onarım ve yenilenmesi ile yeni binaların yapılması, başta yol yapımı (karayolu yapımı ve demiryollarının rekonstrüksiyonu) olmak üzere altyapı projeleri ve enerji santrallerinin inşaatı, yer almaktadır. Söz konusu projelerin gerçekleştirilmesine yönelik olarak teknik bilgi, tecrübe ve finansman açısından yabancı firmaların/kurumların varlığına ihtiyaç duyulmaktadır.
- ✓ 1992-1995 yılları arasındaki savaş sırasında ülkedeki konutların yaklaşık %42'sinin yıkılması, veya hasar gördüğü, günümüzde ülkede doğalgaz kullanımının yaygınlaşmasıyla beraber, ve doğalgaz altyapısının geliştirilmesi projelerine hız verilmeye çalışıldığı, hususlar göz önüne alındığında, Bosna Hersek'in hem yeni konut yapımı, hem de mevcut binaların yenilenmesi/dönüştürülmesine ilişkin önemli fırsatlar barındırıyor, söylenebilir.
- ✓ EUROSTAT tarafından 37 Avrupa ülkesinde yapılan bir araştırmaya göre, Bosna Hersek'te ortalama inşaat maliyetinin Avrupa ortalamasının %62'sine karşılık gelmesi ve ülkenin bu bakımdan Makedonya (%54) ve Arnavutluk (%58) ile birlikte Avrupa'da en uygun koşullara sahip üç ülkeden biri olması, Bosna Hersek'in barındırıyor, diğer bir avantaj olarak değerlendirilebilmekle beraber, ülkede makine ve ekipman fiyatlarının Avrupa ortalamasının %4 üzerinde olduğu da söz konusu araştırmada yer verilen hususlardan biridir.
- ✓ Bosna Hersek'teki yolların genel durumu, altyapı yatırımlarına olan ihtiyaç ve ülkenin hidroelektrik ve termik enerji kaynakları açısından zenginliği düşünüldüğünde, ülkede bu alanlara yönelik yatırım fırsatları mevcuttur. Bilhassa Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (EBRD) ve Avrupa Kalkınma Bankası (EIB) ülkedeki altyapı projelerinin finansmanında önemli rol oynamaktadır. Bu

ba lamda, Saraybosna Havaliman., Pan European Corridors gibi projelere ad, geçen kurulu lar taraf,ndan kredi deste i sa lanm, ve önümüzdeki dönemde de sa lanmaya devam etmesi planlanmaktadır.

- ✓ Bosna Hersek Yabanc, Yat,r,m Tan,t,m Ajans, verilerine göre, in aat sektörünün 2010 y,l,ndan itibaren Bosna Hersek'in GSY Həsi içerisindeki pay, yakla ,k %10, ihracat,ndaki pay, ise %6 olarak gerçekleşmektedir. n aat sektörünün ekonomideki di er sektörlerle de do rudan etki yapt, , dü ünüldü ünde bu sektördeki geli melerin ekonominin canlanmas,na yönelik olarak pozitif etkiler yarataca , dü ünülmektedir.
- ✓ Bosna Hersek Yabanc, Yat,r,m Tan,t,m Ajans,ndan al,nan bilgiye göre, uluslararası, projelerde çal ,m, olan uzman ve i çilerin yurtd, ,nda kazand,klar, tecrübeleri Bosna Hersek'e getirmeleri, Bosna Hersek'teki üniversiteler ve teknik okullar,n mühendislik alan,ndaki e itime önem vermeleri, yar,-özel ve kamu müteahhitlik firmalar,n,n yurtiçi ve yurtd, , projelere dan, manl,k deste i sa lamas,n,n Bosna Hersek'te halihaz,rda var olan nitelikli i gücüne önemli katk,larda bulundu u ve sektörün geli mesinde önemli bir rol oynayabilece i de erlendirilmektedir.
- ✓ Gerek mevcut yap,lar,n rehabilitasyonu gerekse yeni binalar,n yap,m, ve havaalanlar,ndan otoyollara kadar altyap, sistemlerinin geli tirilmesinde kullan,lacak in aat malzemelerinin birço unun yerel piyasadan temin edilebilmesi, mevcut olmayan unsurlar,n ise makul ölçüde yat,r,mlarla edinilebilmesi olana , Bosna Hersek'te in aat sektörünün geli imi için di er elveri li unsurlar olarak ön plana ç,kmaktadır.
- ✓ Bosna Hersek Yabanc, Yat,r,mlar Hakk,nda Kanun uyar,nca, yabanc, yat,r,mc,lar,n emlak arazisi sat,n almalar,/sahip olmalar, hususunda herhangi bir s,n,rlama bulunmamakta olup, yabanc, yat,r,mc,lar da yerel ki iler gibi söz konusu mülklere %100 sahip olabilirler. Ancak, bu sahipli in Bosna Hersek'te kuracaklar, irket ad,na olmas, durumunda mülkiyet edinimi daha h,zl, gerçekleşmektedir.
- ✓ Bosna Hersek'te in aat sektörüne ili kin yasal çerçevenin AB mevzuat, ile uyumlu t,r,lma süreci halihaz,rda devam etmektedir. Ancak, ço u alanda oldu u gibi yat,r,mlar alan,nda da baz, yasal düzenlemeler FBiH ile RS aras,nda farklı,k göstermektedir. Kamu-özel ortakl,klar,na ili kin mevzuat RS'de ve FB H'de ç,kar,lm, olmas,na ra men, uygulamaya geçi le ilgili henüz kapsaml, bir giri im bulunmamaktadır.
- ✓ Eski Yugoslavya'da müteahhitlik sektöründe uluslararası, ihalelerde boy gösteren güçlü firmalar bulundu u ve halihaz,rda baz, Bosna Hersek firmalar,n,n da yurtd, ,nda i yapt,klar,ndan hareketle, Bosna Hersek'in bu sektörde iyi bir miras devrald, , ve önemli büyüklükte müteahhitlik firmalar,na sahip oldu u söylenebilir. Bosna Hersek'te otoyol ve altyap, proje ve ihalerine kat,lan di er ülke firmalar,

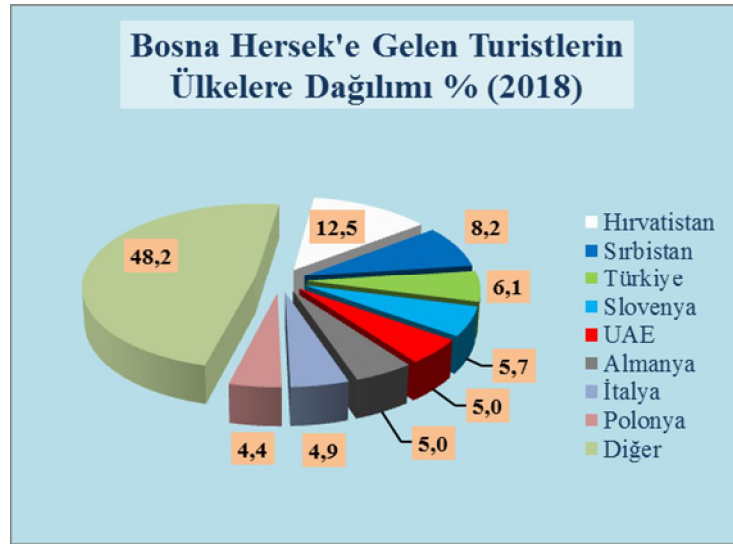
genelde yerli firmalar ile konsorsiyumlar ve ortaklıklar kurmak suretiyle i birli ine ba vurmaktır. Ayrıca, ülkenin önde gelen müteahhitlik firmalar, özellikle Balkanlar, Kuzey Afrika ve Ortado u'da Yugoslavya döneminden bu yana devam eden güçlü konumları, farklı ülke firmalarıyla ortaklıklar kurarak ihalelere aday olma yönünde de erlendirmeye çalışılmaktadır.

- ✓ Türk müteahhitlik firmalar, bugüne kadar Bosna Hersek piyasasında çok fazla faaliyette bulunmamaktadır. Ancak, son dönemde ülkemiz firmaları, ihalelerde boy göstermeye başlamış olup, 2012 yılında Koridor Vc üzerinde bulunan 20 km uzunluğundaki Tarčin-Vlakovo köyü için 3 ihale açılmış, Cengiz İnşaat firması bu ihaleleri kazanmış ve üstlenilen projeler 2014 yılında tamamlanmıştır. Aynı firma, 3,9 kilometrelik Zenica Sjever ó Donja Gra anica otoyol bölümünün inşaatı için açılan ihaleyi de 2018 yılında Kasım ayında kazanarak çalışmalara başlamıştır.
- ✓ Ayrıca, ülkemiz inisiyatifi ile Bosna Hersek ve Sırbistan'ın bazı kentlerini birbirine bağlayacak ve ülkemizce finanse edilecek ulaşım projeksi mahiyetindeki Saraybosna-Belgrad hızlı yol/otoyol hattına ilişkin olarak Sayın Cumhurbaşkanımız tarafından gerçekleştirilen 29/01/2018 tarihli toplantıda Saraybosna-Belgrad arasında dairesel güzergah kararı alınmış olup, Sırbistan'ın Sancak bölgesinin de ana güzergaha eklenmesi öngörülmüştür. Bosna Hersek Cumhurbaşkanlığı, Konseyi üyelerinin 02/05/2019 tarihinde ülkemizi ziyaretleri kapsamında Sayın Cumhurbaşkanımız ve Bosna Hersek Cumhurbaşkanlığı, Konseyi Başkanı tarafından söz konusu otoyol projesine yönelik mutabakat zaptı imzalanmıştır. Konuya ilişkin gerekli fizibilite ve değerlendirme çalışmaları ülkemiz tarafından yürütülmektedir.
- ✓ Ülkede halihazırda gündemde bulunup müteahhitlik sektöründe faaliyet gösteren şirketleri ilgilendirebilecek yatırım projelerine dair özet bilgiler ekte eklenmiştir.
 - Republika Srpska Kurumlar Vergisi Kanunu uyarınca firma üretim tesislerindeki ekipmanlara yatırım yapıldığında vergi oranlarında indirim mevcuttur.
 - Bosna Hersek'in ulaşım altyapısıyla iyileştirilmesi amacıyla hem FBiH hem de RS'de otoyol projeleri gündemde önemli bir yer tutmakta olup, söz konusu projelerin tamamlanmasına yönelik çalışmalar devam etmektedir.
 - Bosna Hersek'in mevcut doğalgaz boru hattının safhalar halinde genişletilmesi planlanmaktadır, söz konusu genişletme çalışmaları 450-500 milyon ABD Dolarına mal olması öngörülmektedir. İlgili makamlar ayrıca Bosna Hersek'in Türk Akademiye dahil olma isteğini de dile getirmektedir.
 - Bosna Hersek hidroelektrik ve termik enerji kaynakları açısından zengin bir ülkedir. Söz konusu enerji kaynaklarından daha fazla yararlanmak için ülkede yeni santraller kurmak amacıyla yatırım ve geliştirme projeleri gündemde önemli

bir yer tutmaktadır. Bu projeler kapsamında, bölgede ve Avrupa piyasalarında enerji tedari i aç, n, kar ,lamak için yeni tesislerin kurulması, ve mevcut olan tesislerin genişletilmesi amaçlanmaktadır. Enerji sektöründe tüm bu yatırımların programlanması, tamamlanabilmesi için Bosna Hersek'in finansman kaynakları, yeterli olmayıp yabancı sermaye yatırımları gereklidir. Bu nedenle, bu projelerin gerçekleştirilmesine destek verebilecek stratejik ortaklar ve finans kurumları, ülkeye gelmeleri önem taşımaktadır.

2.8 TURİZM

- ✓ Bosna Hersek çok çeşitli turizm faaliyetlerinin yapılabilmesine olanak sağlayan tarihsel, coğrafi ve kültürel bir miras ve zenginliğe sahiptir.
- ✓ Ülkede kayak sporları, kaplıca turizmi ve avcılıktan doğa sporları, milli ve doğa parklarında ekoturizmden kültür ve inanç turizmine kadar birçok değişik turizm faaliyetinin gerçekleştirilmesi olanağı bulunmaktadır.
- ✓ Ülkenin Adriyatik Denizinde 20 km uzunluğunda bir kıyısı bulunmaktadır, bu bölgedeki sahilde çeşitli turistik tesisler bulunmaktadır.
- ✓ Savaştan önce belirli bir seviyeye gelmiş olan turizm sektörü, savaştan sonra ülkenin güvenli olmayan bir yer olarak algılanması, yol ve turistik tesisler gibi altyapı yatırımlarının yetersiz kalması, nedenleriyle kayda değer bir gelişim gösterememiştir.
- ✓ Turizm, Bosna Hersek tarafından stratejik sektör olarak belirlenmiş olup, ülkedeki aktif bir şekilde yapılmaya, yönünde çalışmalar devam etmektedir.
- ✓ Bosna Hersek 1984 yılında Kış Olimpiyatlarına ev sahipliği yapmış olup, Saraybosna Havalimanının şehirdeki kayak sporları merkezlerine (Bjela-nica ve Jahorina) yarım saat uzaklıkta olması, Saraybosna'da kayak sporları açısından cazibe merkezi olarak öne çıkarmaktadır. Ancak, söz konusu merkezlerde konut amaçlı binaların fazla olmaması, otel kapasitesinin sınırlı olması, ve küresel ısınma nedeniyle sezonun kısalması gibi nedenlerle bu potansiyelden yeterince yararlanılmamaktadır. Diğer taraftan, yapay kar sistemlerinin kurulmasıyla birlikte bu olumsuzluk önemli ölçüde giderilmeye başlanmıştır.
- ✓ Ülkenin ekonomik kalkınma politikasında turizm sektörüne en öncelikli sektörler arasında yer verilmiş oldu u da hesaba katıldığında, Bosna Hersek'in turizm sektörünün gelişimi açısından önemli bir altyapı ve potansiyele sahip oldu u rahatlıkla öne sürülebilir.
- ✓ Bosna Hersek'e 2018 yılında gelen turist sayısı, ülkelere göre dağlımında Türkiye %6,1 pay ile 3. sırayı korumuştur.

* Bosna Hersek statistik Kurumu

2.9 HİZMETLER

2.9.1. BASIN-YAYIN

- ✓ Savaş nedeniyle önemli derecede sıkıntılı, yavaş ve politize olan medya, yeniden yapılandırılması konusunda önem taşımaktadır. Ülkede 2018 yılı itibarıyla 8 günlük gazete, 13 tanesi kamu olmak üzere toplam 38 televizyon kanalı, 142 radyo istasyonu bulunmaktadır. Ülkedeki toplam 8 haber ajansından altısı, Saraybosna'da, birer tanesi ise Bijeljina ve Mostar'da faaliyet göstermektedir.

2.9.2. BANKACILIK

- ✓ FBİH'de 15 ve RS'de 8 adet olmak üzere Bosna Hersek'te bugün itibarıyla 23 banka faaliyette bulunmaktadır. Bosna Hersek'te bankacılık sektöründe yabancı yatırımlar açısından, bir pozisyondadır.
- ✓ Bosna Hersek'teki bankacılık düzenleme ve denetleme kurulu (FBA-Federal Bankacılık Ajansı, ve Republika Srpska Bankacılık Ajansı, olmak üzere) entitelerde ayrı ayrı faaliyet göstermektedir.
- ✓ Bosna Hersek Federasyonu Bankacılık Ajansı'nın son açıkladığı, 31/12/2018 tarihli rapora göre 15 banka bulunan FBİH'de bankaların sermayesinin %2,68'i kamuya, %11,3ü yerli özel sermayeye ve %86,1'i yabancı özel sermayeye aittir.
- ✓ Republika Srpska Bankacılık Ajansı'nın son açıkladığı, 30/09/2017 tarihli raporda ise RS'de faaliyet gösteren bankaların tümünün özel mülkiyete, ancak bir özel banka sermayesinin %19'unun kamuya ait olduğu görülmektedir. Ayrıca, banka hisselerinin %28,12'sinin yerli sermayeye, %71,88'inin ise yabancı sermayeye ait olduğu belirtilmiştir.

- ✓ 2017 y,l, sonunda Bosna Hersekøte faaliyet gösteren bankalar,n aktifleri 14,45 milyar Avro iken, 2018 y,l, sonunda söz konusu rakam 15,8 milyar Avroøya ula m, t,r. Ayr,ca, an,lan bankalardaki sermaye miktar, da 2017 y,l,nda 1,97 milyar Avroødan 2018 y,l,nda 2,03 milyar Avroøya ula m, t,r.
- ✓ 2017 y,l,nda bankalarda bulunan mevduat hesaplar, 10,79 milyar Avro iken, 2018 y,l,nda bu rakam artarak 11,17 milyar Avroøya ula m, t,r.
- ✓ Bosna Hersekøte halihaz,rda faaliyet gösteren bankalara ili kin olarak Bosna Hersek Merkez Bankas, taraf,ndan haz,rlanm, olan güncel bilgileri içeren listeye (<http://www.cbbh.ba/Content/Read/7>) adresinden ula ,labilmektedir.

2.9.3. PERAKENDECI LİK

- ✓ Sava sonras,nda önemli bir canlanma içerisine giren perakendecilik sektörünün GSY H içindeki pay, 2005 y,l,nda %14ø yükselmiştir. Sava öncesinde devlet taraf,ndan kontrol edilen büyük perakende irketleri, sava sonras,nda sektörden çekilmek veya faaliyet gösterdikleri yerleri özel sektör kuruluş lar,na kiralamak zorunda kalm, lard,r. Böylelikle, devlet te ebüslerinin aksine, küçük i letmeler sektöre hakim duruma gelmiştir.
- ✓ Sektöre 2000 y,l,ndan bu yana özellikle H,rvat, Sloven, S,rp ve Frans,z sermayesi girmi olup, hipermarket düzeyinde perakendecilik büyük ölçüde bu gruplar taraf,ndan kontrol edilmekle birlikte, son dönemde büyük at,l,mlar gerçekle tiren yerel sermaye öne ç,kmaya ba lam, t,r. Bu minvalde, 1993 y,l,nda Tuzlaøda kurulan ve tamamen yerel sermayeli olan -Bingo doo Export Import Tuzlaø irketi, son dönemde büyük at,l,m gerçekle tirerek ülke çap,nda açt, , 188 market ve 7.000'ın üzerinde çal, an, ile ülkenin en büyük ma aza zinciri haline gelmiştir.
- ✓ Son dönemde H,rvatistanøn en büyük perakende grubu olan Agrokor'ın iflas erteleme süreci çerçevesinde yaşanan geliş melere paralel olarak söz konusu irketin Bosna Hersekøteki i tiraki Konzum marketler zincirinde de finansman problemleri ya nm, olup, süreç 2017 ve 2018 y,llar,nda Konzum'ın marketlerinin bir bölümünün Sloven Mercator marketler zincirine devri ile neticelenmiştir.
- ✓ Bosna Hersekøteki perakende sektöründe önde gelen zincir marketler aras,nda Bingo, Mercator, Konzum, FIS, Robot, Tropic&mojMarket, Penny, Amko, Ho e, kafa, Bazar ve Megamarkt yer almaktadır.
- ✓ Perakende piyasas,nda büyük marketler özellikle yabancı, sermayenin giri iyle birlikte yayg,nla m, olmakla birlikte, ülkede üretici-toptanc,-perakendeci sistemi yayg,n olarak da ,t,m kanallar,nda a ,rl, ,n, korumaktadır.

- ✓ Yabancı, sermayeli büyük marketler zinciri sahibi firmalar kendi ülkelerinden ithalat yapmay, tercih etmektedirler. Halkın büyük kesimi, evlerine yakın bakkallardan ve küçük marketlerden al, veri yapmak yerine, giderek artan oranda büyük marketlerden al, veri yapma eğilimi içindedir.

2.10 SAĞLIK HİZMETLERİ

- ✓ Bosna Hersek'te sağlık sisteminde gerek kamu gerekse özel sektör düzeyinde insanların tedavi ihtiyaçlarının karşılanması, hususunda yetersizliklerle karşılaşılması, ve bu durumun iyileştirilmesine yönelik olarak reformların yapılması, gerektiği hem ulusal hem de uluslararası çevreler tarafından dile getirilmektedir.
- ✓ Hastaların devlet hastanelerine başvurularının, müteakiben tomografi, MR vb. tetkiklerin yapılabilmesi için kendilerine verilen randevu sürelerinin ortalama 3-4 ay civarında olması, nedeniyle durumu aciliyet arz eden hastaların genellikle özel sağlık kuruluşlarına başvurdukları, bilinmektedir. Ayrıca, kronik rahatsızlıklar, doğum kontrolü, diyet tedavileri vb. alanlara yönelik olarak zamanında hizmet almak isteyen ve ekonomik durumları buna elverişli olan kişiler de tedavileri için özel sağlık kuruluşlarını tercih etmektedirler.
- ✓ Bosna Hersek'te erkek ve kadın nüfus arasında en sık rastlanan hastalıklar ve karşılaşılan sorunlar, aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

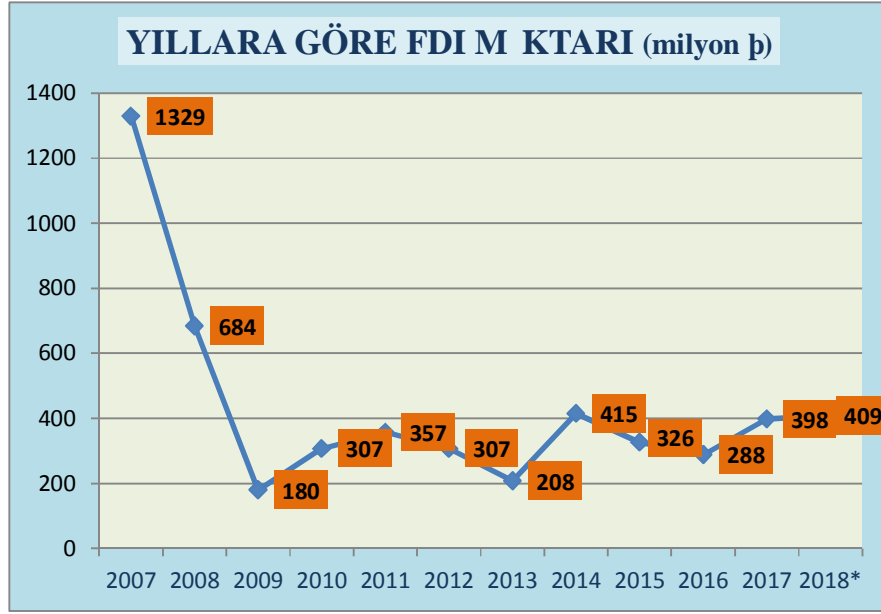
EN SIK GÖRÜLEN HASTALIKLARIN ERKEK VE KADIN NÜFUSA GÖRE DAĞILIMI*				
No	ERKEK		KADIN	
	Hastalıklar	Görülme Sıklığı (%)	Hastalıklar	Görülme Sıklığı (%)
1	Kardiyovasküler Hastalıklar	30.1	Kardiyovasküler Hastalıklar	28.5
2	Nöropsikiyatrik Hastalıklar	16.5	Nöropsikiyatrik Hastalıklar	23.6
3	Habis Tümörler	11.5	Habis Tümörler	9.9
4	stemsel, Yaralanmalar	10.5	Kas- skelet Hastalıkları,	7
5	stemli Yaralanmalar	4.2	Duyu Organlar, Hastalıkları,	6.6
6	Duyu Organlar, Hastalıkları,	4.1	Solunum Hastalıkları,	3.2
7	Sindirim Hastalıkları,	4	Sindirim Hastalıkları,	3.2
8	Solunum Hastalıkları,	3.9	stemsel, Yaralanmalar	2.6
9	Kas- skelet Hastalıkları,	3.8	Perinatal Durumlar	2.5
10	Perinatal Durumlar	2.7	Bulaşıcı ve Parazitsel Hastalıklar	1.9

* Dünya Sağlık Örgütü (2014 y.l. verileri)

- ✓ Bosna Hersek'te 30 kamu ve 5 üniversite hastanesi bulunmaktadır. Ülkedeki toplam doktor sayısı, 7.200'dür. Ülkede 1000 kişiye düşen doktor sayısı, 2 ve yatak sayısı, ise 3,3 düzeyindedir.
- ✓ Bosna Hersek'ten yurtdışı, tedavi amacıyla hasta gönderilen ülkeler arasında başta Hırvatistan, Avusturya, Türkiye ve Çek Cumhuriyeti yer almaktadır. Ayrıca, hastaların kendi imkanlarıyla, genellikle Türkiye, Sırbistan ve Slovenya'ya da gittikleri bilinmektedir. Öte yandan, Bosna Hersek'e diğer ülkelerden tedavi amacıyla çok az sayıda hasta gelmekte olup, bu hastaların ise tamamına yakını, çevre ülkelerden gelmektedir.
- ✓ Ülkedeki mevcut sağlık hizmetlerinin genel durumu ve sektörün altyapısı, göz önüne alındığında, yurtdışı, tedavi amacıyla hasta transferi açısından, ülkenin önemli bir potansiyel barındırıyor, düşünülmektedir.
- ✓ Son dönemde Bosna Hersek'e açılan ülkemiz sermayeli özel hastanelerin üne ve temsilcilik ofislerinin sayısı, artmasıyla Türk sağlık turizmi de hızla önem kazanmaktadır.

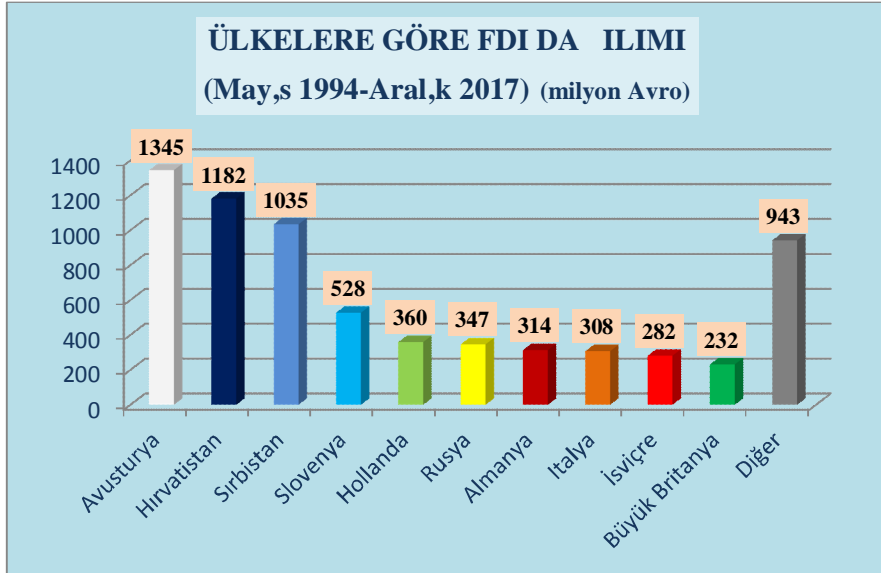
3. YABANCI YATIRIMLAR

- ✓ Ülkede özellikle 2000'den itibaren gelmeye başlayan doğrudan yabancı yatırımlar (FDI) rakamsal olarak çok yüksek düzeyde bulunmamaktadır. Ülkeye Mayıs 1994-2017 yılları arasında gelen FDI miktarı, yaklaşık 7 (6,988) milyar Avro olarak gerçekleşmiştir. Kesin olmayan ön verilere göre 2018 yılında, ülkeye gelen FDI miktarı, 409 milyon Avro olduğu belirtilmektedir.
- ✓ 2017 ve 2018 yıllarında ülkeye gelen doğrudan yabancı yatırımların sayısı, 398 milyon Avro ve 409 milyon Avro olduğu görülmüştür. 2017 ve 2018 yıllarında doğrudan yabancı yatırımların ülkenin GSYİH'si içindeki payının, her iki yılda %2,4 düzeyinde olduğu tespit edilmiştir.
- ✓ Bosna Hersek Merkez Bankası tarafından açıklanan verilere göre ise 2017 yılında, 2016 yılında gerçekleşen FDI miktarına nazaran %41,6 oranında artış tespit edilmiştir.
- ✓ 2007 yılında doğrudan yabancı yatırımlarda meydana gelen büyük artışın temel sebebi bazı kamu iktisadi teşekküllerinin özelleştirilmesi (özellikle anılan yılda Republika Srpska Telekom Şirketi'nin %65 oranındaki hissesinin yaklaşık 650 milyon Avro karşılığında özelleştirilmesine) olarak gösterilmektedir.

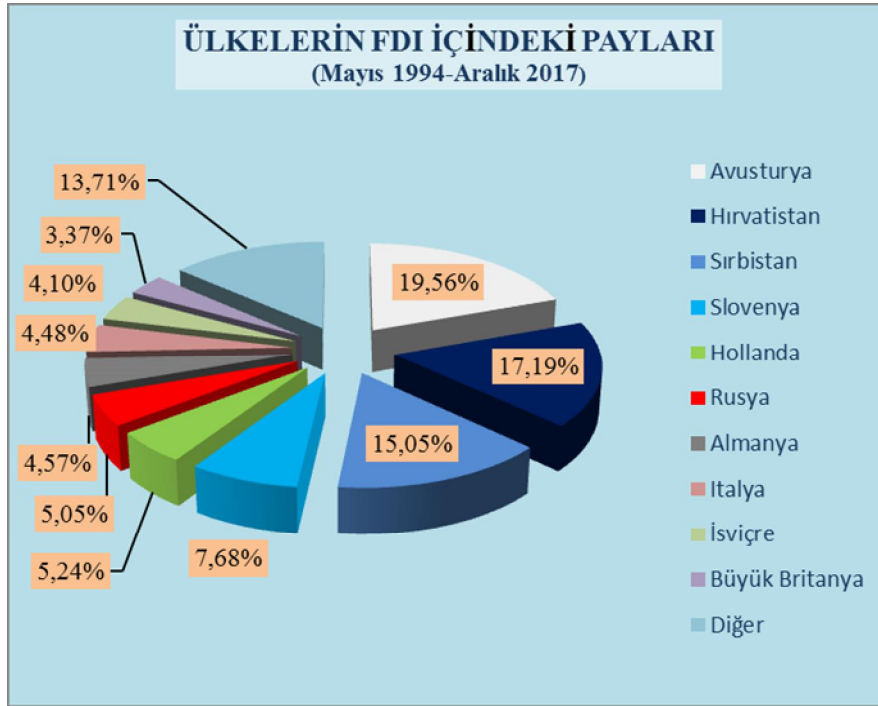
* Bosna Hersek Yabancı Yatırım Tanıtım Ajansı,

- ✓ 2008 y, l, ndaki FDI performans, n, n ana belirleyicileri olarak ise üretim sektörüne yapılan yat, r, mlar ile yeni yat, r, mlar olarak da ifade edilen ögreenfield investmentsö say, labilir.
- ✓ Küresel ekonomik kriz 2009 y, l, nda ülkeye yönelik FDI performans, n, bir hayli etkilemi olmas, na rağmen, 2010 y, l, ndan itibaren FDI miktar, nda iyile meye başlam, t, r.

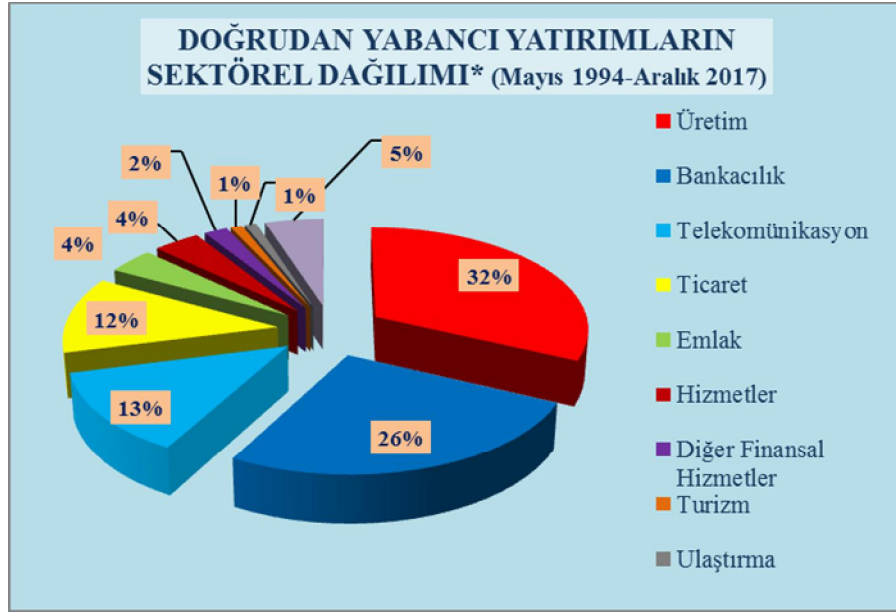
* Bosna Hersek Yabancı Yatırım Tanıtım Ajansı, Bosna Hersek Merkez Bankası, (2018 y, l, verileri açıklanmamış, t, r.)

- ✓ Bosna Hersek'e yat,r,m yapan ülkelerin, ba ta Bosna Hersek'in çevresindeki ülkeler olmak üzere oldukça a ,rl,kl, bir biçimde Avrupa ülkeleri oldu u görülmektedir. Ülkemiz taraf,ndan sermaye yat,r,mlar, d ,nda, ba ta T KA olmak üzere çe itli kurulu lar,m,z taraf,ndan sa lanan imkanlar da dahil edildi inde, sava sonras, dönemden günümüze kadar sa lanan maddi katk,n,n 1 milyar Avro dolay,nda oldu u tahmin edilmektedir. Do rudan yabanc, yat,r,mlara ili kin olarak Bosna Hersek Merkez Bankas, taraf,ndan yap,lan aç,klamada, Türkiye toplam 202 milyon Avro ile 11. s,rada yer almaktad,r.
- ✓ Bosna Hersek'e 2017 y,l,nda en fazla yat,r,m yapan ülkeler aras,nda Avusturya, H,rvatistan ve S,rbistan ba , çekmektedir. 2017 y,l,nda Türkiye, Bosna Hersek'e yat,r,m yapan ülkeler aras,nda 11. s,rada yer alm, t,r.

* Bosna Hersek Yabanc, Yat,r,m Tan,t,m Ajans, (2018 y,l, verileri halen aç,klanmam, t,r.)

- ✓ Bosna Hersek'e gelen do rudan yabanc, yat,r,mlar,n sektörel aç,dan çok çe itli alanlara yöneldi i görülmektedir. Bu ba lamda, ülkenin geleneksel olarak güçlü sektörlerinden olan üretim sektörü ile bankac,l,k sektörü, s,ras,yla %32 ve %26'd,k paylarla do rudan yabanc, yat,r,mlarda en çok ra bet edilen sektörler olarak öne ç,kmaktad,r.

* Bosna Hersek Yabancı Yatırım Tanıtım Ajansı,

✓ Bosna Hersek'te yatırım faaliyetlerine ilişkin diğer hususlar aşağıda özetlenmektedir:

- Savaştan sonra toparlanma yönünde adımların atılması, AB ile bütünleşme yönünde çabalar, Avrupa piyasalarına yakınlaşma, halihazırda gündemdeki yerini koruyan yatırım projeleri, doğal kaynakların zenginliği ve stratejik kamu işletmelerinin özelleştirme kapsamına alınması, olasılığı, hesaba katıldığında, Bosna Hersek yabancı yatırımdan göz önünde bulundurulmasında fayda görülen bir ülke olarak değerlendirilmektedir.
- Yatırım amaçlı gelen yabancı sermayeye ait mal ve ekipmanlar, rehabilitasyon ve onarım projeleri için getirilecek mal ve ekipmanlar, ihracat, ithalat, yatırım amaçlı olarak yapılan komple tesis ve makine ithalatı, promosyon ve tanıtım amaçlı olarak ülkeye getirilen ürünler, numuneler, mektup ve posta yolu ile gelen parsiyeler gümrük vergisinden muaftır.
- Yabancı yatırımcı hüviyetindeki tüzel kişiler şirket kayıtlarının tamamlanmasından itibaren gayrimenkul alımına hak kazanmaktadırlar. Diğer taraftan, mütekabiliyet esasında Büyükelçiliğimiz tarafından Bosna Hersek Dış İleri Bakanlarına gönderilen notaya ilişkin olarak alınan cevabi notada, gerçek kişilerin herhangi bir oturum artıran maksadıyla FBİH'de gayrimenkul edinmesinin mümkün bulunduğuna ifade edilmiştir. Yabancı sermayeli şirketler kârlarını başka bir ülkeye serbestçe transfer edebilecekleri gibi yeni yatırımlarda da kullanabilmektedirler.
- Silah ve savunma sanayi sektörü ile doğrudan kamu güvenliği ile ilgilendiren sektörlerde faaliyet gösterecek yabancı sermayeli şirketlerde yabancı sermaye

miktar, %49'una kadar. Diğer sektörlerde herhangi bir sermaye sınırlaması, bulunmamaktadır.

- Bosna Hersek'te kömür rezervleri stratejik bir öneme sahiptir. Bu konuda FBiH ve RS farklı politikalar izlemektedir. Republika Srpska, termik santralleri kurma ve işletme hakkını yabancılarla verilmesi konusunda fazla tereddüt ya da azken, FBiH ise bu konuda model oluşturma tartışmaları, ve çalışmalar, içindedir.

4. SERBEST BÖLGELER

- ✓ Bosna Hersek'te serbest bölgeler, Bosna Hersek gümrük bölgesi içinde yer alan, özel olarak çevrelenmiş ve Bosna Hersek Gümrük Politikaları, Kanunu ve Serbest Bölgeler Kanunu'na istinaden içerisinde özel koşullar altında faaliyette bulunan bölgeler olarak tanımlanmaktadır.
- ✓ Yerli ve/veya yabancı, tüzel ve/veya gerçek kişiler serbest bölge kurabilmekte, işleticisi olabilmekte ve serbest bölgelerde ticaret ve/veya üretim faaliyetlerinde bulunabilmektedirler.
- ✓ Bosna Hersek'te serbest bölgelerin kanuni esaslar çerçevesinde kurulmasıyla yönelik işlemler Bosna Hersek D, Ticaret ve Ekonomik İşlemler Bakanlığı, tarafından yürütülmektedir. İlgili Bakanlık, bu teklifini müteakiben Bakanlar Kurulu karar vermekte ve olumlu karar çıkmaması durumunda serbest bölgenin kuruluşuna ilişkin işlemler Bosna Hersek D, Ticaret ve Ekonomik İşlemler Bakanlığı, tarafından tamamlanmaktadır.
- ✓ Serbest bölgenin kurulmasının ekonomik açıdan uygun olması, önem taşımakta olup, bunun göstergesi olarak ise kurulacak olan serbest bölgeden ihraç edilecek ürünlerin en az %50 katma değer kazanması, kabul edilmektedir.
- ✓ Serbest bölgelerde her türlü endüstriyel ve ticari faaliyetin yanı sıra finansal, bankacılık, sigorta vb. hizmet faaliyetleri yapılabilmektedir.
- ✓ Serbest bölge kullanıcıları, KDV ve diğer katkı payları, (iç içi ücreti ve maaşlar hariç) ile gümrük vergilerinden muaftır. Serbest bölge içerisinde yapılan yatırımlar ile serbest bölgeden yapılan kâr ve yatırım transferlerinden herhangi bir ücret alınmamaktadır.
- ✓ Serbest bölgede üretim yapılmasıyla yönelik olarak kullanılacak makine ve teçhizatın serbest bölgeye girişinde de gümrük vergisi vb. ücretler alınmamaktadır.

4.1 BOSNA HERSEKÖTEK SERBEST BÖLGELER

- ✓ Bosna Herseköte halihazırda faaliyet göstermekte olan 4 adet serbest bölge (Visoko, Vogoša, Hercegovina-Mostar ve Holc) bulunmakta ve bunların tamamı, FBiH'de yer almaktadır.

4.1.1 VISOKO SERBEST BÖLGESİ

- ✓ Toplam alan, 200.000 m², kullanılan alan ise 18.000 m²'dir.
- ✓ Saraybosna'nın kuzeyinde, Saraybosna şehir merkezine yaklaşık 40 km, Saraybosna havaalanında ise 30 km mesafedeki Visoko kasabası sınırları içerisinde bulunmaktadır.
- ✓ Ana karayolu (Korridor Vc: Oražje-Doboj-Zenica-Saraybosna) ve ana demiryolu hatlarına (Zagreb-Belgrad-Vinkovci-Saraybosna-Ploče) yakın bir konumda bulunmaktadır.
- ✓ İrtibat bilgileri aşağıda yer almaktadır:
Müdür : Kemal Beirovi
Adres : Kakanjska 4, 71230 Visoko
Tel : +387 32 738 010
Faks : +387 32 738 010

4.1.2 VOGOŠA SERBEST BÖLGESİ

- ✓ Toplam alan, 85.000 m²'dir.
- ✓ Saraybosna'nın kuzeyinde, Saraybosna şehir merkezine 6 km, Saraybosna havaalanına ise 10 km mesafedeki Vogoša belediyesi sınırları içerisinde bulunmaktadır.
- ✓ Ana karayolu hatlarına (Korridor Vc: Budapeşte-Osijek-Saraybosna-Mostar-Ploče) çok yakındır. Ana demiryolu hattına (Ploče-Saraybosna-Banja Luka-Zagreb/Belgrad) direkt bağlantı ve Trans-Avrupa gaz hatlarına bağlantı vardır.
- ✓ İrtibat bilgileri aşağıda yer almaktadır:
Müdür : brahim Ahmedovi
Adres : Igmanska 36, 71320 Vogoša
Tel : +387 33 434 534
Faks : +387 33 433 509
E-posta : skoda-bh@bih.net.ba

4.1.3 HERZEGOVINA-MOSTAR SERBEST BÖLGES

- ✓ Toplam alan, 435.633 m²dir.
- ✓ Ana karayolu a ,na (Korridor Vc: Budape te-Osijek-Saraybosna-Mostar-Plo e), ana demiryolu hatt,na (Plo e-Saraybosna-Banja Luka-Zagreb/Belgrad) ba lant,s, vard,r. Mostar (Saraybosna'ya 110 km mesafede) ehir merkezine ve Mostar havaalan,na 6 km, H,rvatistan'daki Plo e Liman,na (Adriyatik Denizi) 60 km uzakl,ta bulunmaktad,r.
- ✓ rtibat bilgileri a a ,da yer almaktad,r:
Müdür : Mr. Ante Vida ek
leti im: Seka Babi
Adres : Rodo bb, 88000 Mostar
Tel : +387 36 350 210
Faks : +387 36 350 221
E-posta : sz.hercegovina@tel.net.ba

4.1.4 HOLC SERBEST BÖLGES

- ✓ Toplam alan, 75.000 m², kapal, alan, ise 12.000 m²dir.
- ✓ Saraybosna'n, n kuzeyinde yer alan, Saraybosna ehir merkezine 135 km, Tuzla ehrine 15 km mesafede bulunan Pura i øte (Lukavac Belediyesi s,n,rlar, içerisinde bir köy) bulunmaktad,r.
- ✓ Tuzla-Doboj karayoluna çok yak,n bir konumdad,r.
- ✓ rtibat bilgileri a a ,da yer almaktad,r:
Müdür : Jasmin Saki
Adres : Pura i bb, 75300 Lukavac
Telefon: +387 35 553 096
Faks : +387 35 553 196
E-posta : doo.holc@bih.net.ba

4.1.5 SERBEST BÖLGELER N HRACAT VER LER

- ✓ Bosna Hersek'te faaliyet gösteren serbest bölgelerin 2015 ve 2016 y,l, faaliyetlerine ili kin istatistiki veriler a a ,da yer almaktad,r.

BOSNA HERSEK SERBEST BÖLGELER N N FAAL YET VER LER (milyon KM)										
SERBEST BÖLGE	thalat		BiH Piyasas,ndan Al,		hracat		B H Piyasas,na Sat,		Toplam Üretim	
	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016	2015	2016
Visoko	295,5	365,2	7,3	12,0	415,0	392,3	13,6	15,2	428,6	407,5
Vogo– a	18,1	57,9	13,9	19,0	59,0	43,5	0,01	-	59,0	43,5
Herzegovina	21,8	25,4	66,5	57,5	37,8	54,8	21,3	28,0	59,0	82,8
Holc-Pura i	7,1	9,1	5,1	6,1	18,1	23,6	0,7	0,4	18,8	24,0
TOPLAM	342,5	457,6	92,8	94,6	529,9	514,2	35,61	43,6	565,4	557,8

* Bosna Hersek D, Ticaret ve Ekonomik li kiler Bakanl, ,

5. VERG , TE V K VE DI T CARET MEVZUATI

5.1 VERG DÜZENLEMELER

- ✓ 1 Ocak 2006 tarihinden itibaren Bosna Hersek'te tek vergi sistemine geçilmi olup, daha önce iki entitede farklı oranlarda uygulanan -sat, ø ve -hizmetø vergileri kaldırılmı , bunların yerine Katma De er Vergisi (KDV) uygulamasına başlanmı tır. Baz sektörlerde istisnalar/indirimler talep edilmi ancak imdiye kadar söz konusu uygulamada herhangi bir de i iklik yapılmamı tır.
- ✓ KDV tüm ürünlerde %17 olarak belirlenmi tir.
- ✓ Kurumlar vergisi brüt modele göre hesaplanmakta olup, FBiH, RS ve Br ko Bölgesi'nde %10 olarak aynı oran uygulanmaktadır.
- ✓ Gelir Vergisi de, kurumlar vergisinde olduğu gibi, FBiH, RS ve Br ko Bölgesi'nde %10 olarak aynı oranda uygulanmaktadır.
- ✓ Yurtdı ,ndan Bosna Hersek'e aktarılan kâr transferleri vergiye tabi tutulmamaktadır.
- ✓ FBiH ve RS'de ikamet eden (oturma izni olan) yabancı vatandaşlar Bosna Hersek topraklarında takvim yılı boyunca elde edilen gelirlere yönelik olarak vergi ödemekle yükümlüdürler.
- ✓ FBiH ve RS'de sürekli ikamet etmeyen (oturma izni olmayıp geçici olarak çalışan) yabancı kişiler de elde ettikleri gelirler kapsamında vergi mükellefi olarak kabul edilmektedir. Br ko Bölgesi'nde ise 183 günden fazla ikamet eden yabancı vatandaşlar vergi mükellefi olarak değerlendirilmektedir.

5.2 TE V K DÜZENLEMELER

- ✓ Bosna Hersek'te i yapmak isteyen yat,r,mc,lara yönelik olarak sa lanan te viklere ili kin bilgiler ana hatlar,yla a a ,da yer almakta olup, ülkede yabanc, yat,r,mc,lara sa lanan fırsat ve te vikler hakk,nda ayr,nt,l, ve güncel bilgilere Bosna Hersek Yabanc, Yat,r,m Tan,t,m Ajans,ın (FIPA) internet sayfas,ndan (www.fipa.gov.ba) ula ,labilmektedir.
- ✓ Yerel irketlerle ayn, statüde irket sahibi olan yabanc, yat,r,mc,lar hem FBiH hem RS'de devlet bütçesinden tahsis edilen te viklere ba vurma hakk,na sahiptir.
- ✓ Turizmin geli tirilmesi, tar,msal sübvansiyonlar, küçük ve orta ölçekli i letmelerin desteklenmesine yönelik projeler vb. faaliyetlere yönelik olarak sa lanan te vikler, ilgili kurumlar taraf,ndan kamu duyurusu olarak ilan edilmekte olup, ilgilenen irketler söz konusu duyurularda belirtilen ko ullar, yerine getirdikten sonra te vike hak kazanmak için ba vurabilmektedirler.
- ✓ irketler ayn, zamanda FBiH ve RS'deki yat,r,m ve kalk,nma bankalar,n,n finansman olanaklar,ndan yararlanabilmek için de ba vuru yapabilmektedirler.

5.2.1 FBiH

- ✓ Bosna Hersek Federasyonu Kurumlar Vergisi Kanunu uyar,nca yabanc, yat,r,mc,lar,n yararlanabilecekleri te vikler özetle u ekildedir:
 - Firman,n, cari vergi döneminde elde etti i kâr,n %50'ından fazlas,n,, özvarl,klar,ndan üretim ekipmanlar,na yat,r,mas, halinde, o y,l için kurumlar vergisinde %30 oran,nda indirim sa lanmaktadır.
 - Firman,n be y,l boyunca kesintisiz olarak özvarl,klar,ndan toplam 20 milyon KM (ilk y,l 4 milyon KM) yat,r,m yapmas, durumunda söz konusu 5 y,l süresince kurumlar vergisi %50 oran,nda dü ürülmektedir.
 - Firma, yeni al,nan i çilere ödedi i brüt ayl,k ücretin iki kat,na kadar olan tutar, vergiden dü ürülen gider olarak saymaya a a ,daki artlarda hak kazan,r:
 - sözleşme süresinin asgari 12 ay ve tam zamanl, olmas,,
 - Yeni al,nan i çinin, önceki be y,l boyunca ba ka bir firmada ya da ba l, tüzel ki ilerde çal, mam, olmas,.

5.2.2 RS

- ✓ RS s,n,r,lar, dahilinde ekipman, tesisler ve gayrimenkule yat,r,m yapan bir vergi mükellefinin cari vergi döneminde gerçekle en kâr,n,n (vergi taban,n,n) %50'inden fazlas,n,n üretim faaliyetleri kapsam,nda olu mas, halinde, kurumlar vergisi yükümlülü ü %30 oran,nda azalt,l,r.

5.3 DI T CARET MEVZUATI

- ✓ Bosna Hersek taraf,ndan uygulanmakta olan gümrük vergisi oranlar, %0-15 band,nda de i mektedir. Ayr,ca, ithalatta %1 gümrük harc, al,nmaktad,r.
- ✓ Baz, g,da rnlerinin Bosna Herseke ithalat,nda ise gümrük vergilerinin yan, s,ra a a ,daki tabloda belirtilen ek vergiler ve tüketim vergileri uygulanmaktad,r.

BAZI ÜRÜNLER N THALATINDA UYGULANAN EK GÜMRÜK VERG LER	
ÜRÜN ADI	UYGULANAN VERG ORANI
Petrol	0.30 KM/lt + 0.15 KM/lt (yol vergisi) + 0.25 KM/lt (otoyol vergisi)
Dizel+di er gaz ya lar,	0.30 KM/lt + 0.15 KM/lt (yol vergisi) + 0.25 KM/lt (otoyol vergisi)
Benzin	0.40 KM/lt + 0.15 KM/lt (yol vergisi) + 0.25 KM/lt (otoyol vergisi)
Kur unsuz benzin	0.35 KM/lt + 0.15 KM/lt (yol vergisi) + 0.25 KM/lt (otoyol vergisi)
Mazot	0,45 KM/lt + 0.15 KM/lt (yol vergisi) + 0.25 KM/lt (otoyol vergisi)
Biyoyak,t ve biyos,v,	0,30 KM/lt + 0.15 KM/lt (yol vergisi) + 0.25 KM/lt (otoyol vergisi)
Alkolsüz içecekler	0.10 KM/lt
Bira	0.25 KM/lt
arap	0.25 KM/lt
Alkol ve Alkollü içecekler	15 KM/lt
Etil Alkol	15 KM/lt
Do al meyveli rak,	8 KM/lt
Kahve	1.5  3.5 KM/kg
Sigara	Vergi matrah, üzerinden %42 oranda vergiye ilave olarak kutu say,s,na istinaden ilave tüketim vergisi

- ✓ Bosna Hersek, ticaretin kolayla t,r,lmas, ve yerli/yabanc, yat,r,mc,lar için elveri li bir i ortam, sa lanmas, amac,yla ikili ve çok tarafl, serbest ticaret anla malar, imzalam, t,r. Bu anla malar, Arnavutluk, H,rvatistan, Karada , Kosova, Makedonya, Moldova ve S,rbistann içerisinde yer ald, , ve 2007 y,l, Kas,m ay,ndan bu yana yürürlükte olan Orta Avrupa Serbest Ticaret Anla mas, (CEFTA) ile Türkiye ile imzalanen ve 2003 y,l,ndan bu yana yürürlükte bulunan serbest ticaret anla mas,d,r. 1 Temmuz 2013 itibariyle AB yesi olan H,rvatistan, CEFTA kapsam,ndan ,km, bulunmaktad,r.
- ✓ Bosna Hersek ile Avrupa Birli i aras,nda imzalanm, ve 2008 y,l, Temmuz ay,ndan bu yana yürürlükte bulunan Ticaret ve Ticaretle Alakal, Konularda Geçici Anla ma kapsam,nda, Bosna Hersek ile AB aras,nda bir serbest ticaret bölgesi tesis edilmi tir. Bu ba lamda, Bosna Hersek men eli rnlerin AB piyasas,na giri i ve ABnin Bosna Herseke ihracat,nda 1 Haziran 2015 itibariyle yürürlü e giren stikrar ve birli i Anla mas, çerçevesinde tercihli sistem uygulanmaktad,r. Ayr,ca, Bosna Hersek 2000 y,l,ndan bu yana ABnin otonom ticaret önlemlerinden de faydalanmaktad,r.

- ✓ Bosna Hersek ile ABD, Belarus, sviçre, Japonya, Kazakistan, Norveç, Rusya ve Yeni Zelanda aras,nda Genelle tirilmi Tercihler Sistemi uygulanmakta olup, ayr,ca Bosna Hersek ile ran aras,nda tercihli ihracat rejimi bulunmaktadır.
- ✓ 2011 y,l, Mart ay,ndan bu yana süregelen müzakereler neticesinde, Bosna Hersek ile EFTA (üyeleri sviçre, zlanda, Lihten tayn, Norveç) aras,nda 24 Haziran 2013 tarihinde Serbest Ticaret Anla mas, imzalanm, t,r. EFTA ile STA 1 Ocak 2015 tarihinde yürürlü e girmi tir.
- ✓ Bosna Hersek-Türkiye Serbest Ticaret Anla mas, uyar,nca, Bosna Hersekøten ülkemize ithal edilecek ürünlerden (baz, tar,m ve hayvanc,l,k ürünleri hariç olmak üzere) gümrük vergisi al,nmamaktadır. Di er taraftan, ülkemizden Bosna Hersekøe ihraç edilen tüm ürünler gümrük vergilerinden muaft,r.
- ✓ Ülkemizden Bosna Hersekøe ihracat aç,s,ndan s,k,nt, olu turacak tarife d, , engel ve anti-damping uygulamas, bulunmamaktadır.
- ✓ Çevre ve insan sa l, , için tehlikeli olabilecek mallar,n ithalat, için yetkili Bakanl,klardan izin al,nmas, gerekmektedir.
- ✓ Bosna Hersekøe ikinci el araçlar,n ithalat,na ili kin olarak ulusal kurulu lardan al,nan bilgiye göre, Bosna Hersekøte daha önce yürürlükte olan 7 ya ,ndan büyük kara ta ,tlar,n,n ve 10 y,ldan eski a ,r kamyon ve otobüslerin ithalat,na ili kin yasak kalkmakla birlikte, motorun emisyon standard, EURO 5 ve üstünde olan ikinci el araçlar,n ithalat, mümkündür. 1 Ocak 2013 tarihinden itibaren ikinci el araçlar,n homologasyona (yasal mevzuata) uygunlu u durumunda ithalat,na izin verilmi tir. Yukar,da da belirtildi i üzere, Türkiye ile Bosna Hersek arasında imzalanan STA çerçevesinde Türk men eli sanayi ürünleri için EUR1 belgesi sunulabilmesi durumunda gümrük vergisi s,f,r olarak uygulanmakta olup, Bosna Hersekøte uygulanan genel KDV oran, ise %17ødir.

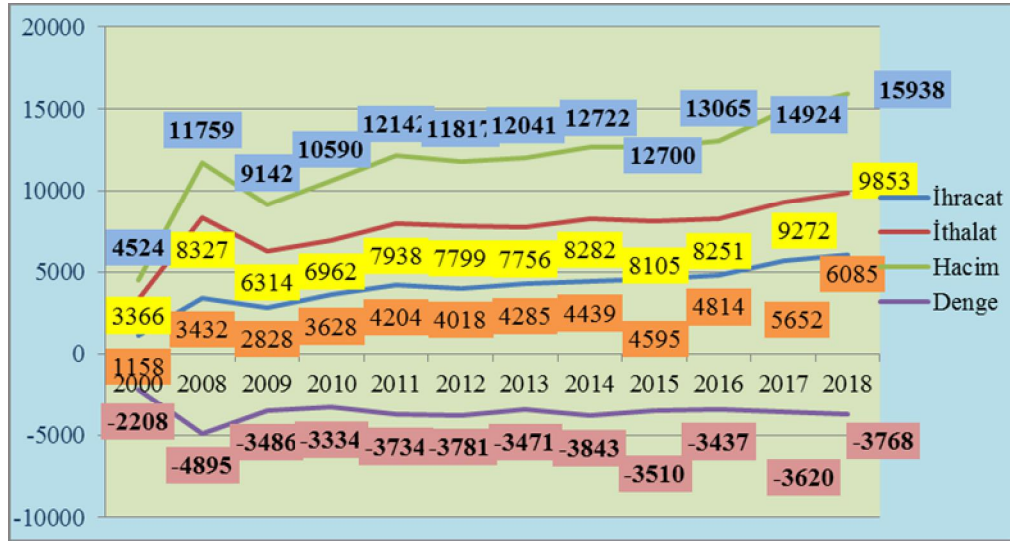
6. BOSNA HERSEKø N DI T CARET

- ✓ Pazar yak,nl, , tarihsel ve kültürel ba lar, eski Yugoslavya zaman,ndaki s,k, ticari ve ekonomik ili kilerin yans,malar, ve lojistik avantajlardan dolayı, Bosna Hersekøn d, ticaretinin büyük bölümü kom usu olan ülkeler ve AB ülkeleri ile gerçekleşmektedir. Söz konusu unsurlara ilaveten Avusturyaøn,n Bosna Hersek pazar,na olan ilgisi ile Almanya ve talyaøn,n Balkanlarøa yönelik stratejileri çerçevesinde Bosna Hersek ile ticari ve ekonomik ili kileri geli tirmek için yapt,klar, çal, malar ve kaynak ay,r,malar,n,nda önemli etkisi oldu u söylenebilir.
- ✓ Ülkenin d, ticaretinde öne ç,kan ülkeler aras,nda H,rvatistan, Almanya, S,rbistan, talya ve Slovenya yer almaktadır. Pazar ve lojistik unsurlar,n,n yan, s,ra Bosna Hersek ile AB aras,ndaki tercihli ticaret sistemi ve ülkenin CEFTA üyesi i de

ülkenin d, ticaretinde çevre ülkeler ve AB piyasas,n,n a ,rl, ,n, peki tiren unsurlar olarak dikkate al,nabilir.

- ✓ Bosna Hersek'in 2000 y,l,ndan bu yana d, ticaretindeki geli meler incelendi inde, 2000-2008 döneminde ülkenin ihracat,n,n, ithalat,n,n ve d, ticaret hacminin istikrarlı, bir art, gösterdi i, d, ticaret aç, ,n,n ufak dalgalanmalar d, ,nda yükselmeye devam etti i, 2008 y,l,nda küresel mali ve ekonomik krizin etkisiyle ülke ihracat,, ithalat,, d, ticaret hacmi ve d, ticaret aç, ,nda dü ü ya and, , ve takip eden dönemde ise söz konusu kalemlerin dalgal, bir seyir izledi i söylenebilir. Geli melere ili kin say,sal veriler a a ,daki grafikte yer almaktadır.

BOSNA HERSEK DI T CARET N N SEYR (2000-2018)* (milyon p)

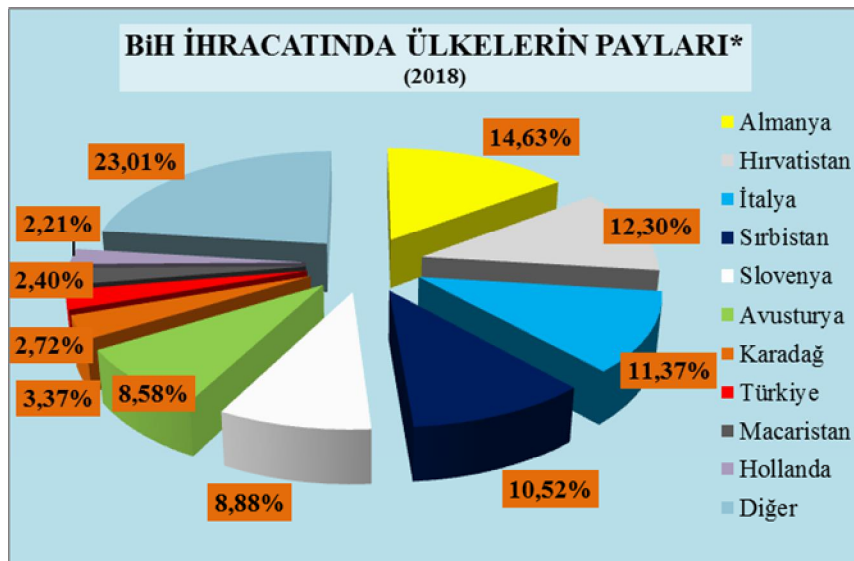
* Bosna Hersek statistik Kurumu

- ✓ Bosna Hersek'in d, ticaretinin ülkelere ve ülke gruplar,na göre da ,l,m,na a a ,daki tabloda yer verilmektedir. Tabloda da görülebilece i üzere, 2018 y,l, itibariyle Bosna Hersek'in toplam d, ticaretinde ilk 5 ülke s,ras,yla Almanya, talya, H,rvatistan, S,rbistan ve Slovenya; ülkenin ihracat,nda ilk 5 ülke s,ras,yla Almanya, H,rvatistan, talya, S,rbistan ve Slovenya; ithalat,nda ise ilk 5 ülke s,ras,yla Almanya, talya, S,rbistan, H,rvatistan ve Çin olmu tur.
- ✓ 2018 y,l, itibariyle, AB'nin ülkenin ihracat, ithalat ve d, ticaretindeki pay, s,ras,yla %73, %61 ve %65; CEFTA ülkelerinin ise ülkenin ihracat, ithalat ve d, ticaretindeki pay, s,ras,yla %16,4, %12,1 ve %13,7 olarak gerçekleşti mi tir.
- ✓ 2018 y,l, verilerine göre, Bosna Hersek ile tarihsel, kültürel ve pazar yak,nl, , bulunan 5 ülkenin (H,rvatistan, Almanya, talya, S,rbistan, Slovenya) Bosna Hersek'in ihracat, ithalat ve toplam d, ticaretindeki paylar, s,ras,yla %57,7, %48,6 ve %52,1 olmu tur.
- ✓ Bosna Hersek statistik Kurumu verilerine göre 2019 y,l,n,n Ocak-Nisan döneminde ihracat, geçen y,l,n ayn, dönemine göre %1,1 gerileme ile 3,725 milyar KM

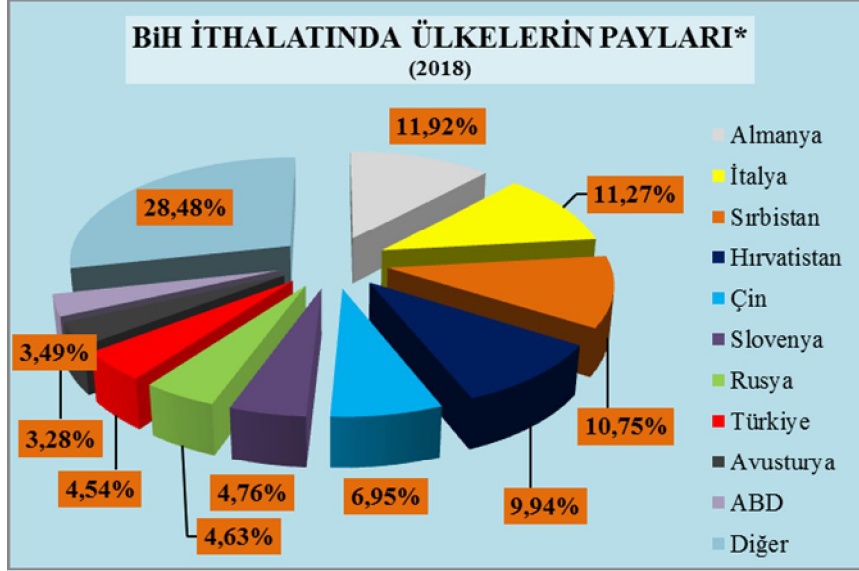
(yaklaşık 1,9 milyar Avro) olarak gerçekleştirilmiştir. İthalat ise 6,238 milyar KM (yaklaşık 3,18 milyar Avro) ile geçtiğimiz yılın aynı dönemine göre %4,8 oranında artmış, göstermiştir. Bu çerçevede, aynı dönemde ihracatın ithalat, karlılama oranı, %59,7; dış ticaret açığı ise 2,513 milyar KM (yaklaşık 1,28 milyar Avro) olarak gerçekleştirilmiştir.

BOSNA HERSEK DİŞ TİCARETİNİN ÜLKELERE GÖRE DAĞILIMI (milyon Avro) (2018)							
Ülke/Ülke Grubu	İhracat	İthalat	Hacim	Denge	% İhracat	% İthalat	% Hacim
Almanya	890	1175	2065	-284	14,6	11,9	13,0
Hırvatistan	749	980	1728	-231	12,3	9,9	10,8
İtalya	692	1110	1802	-418	11,4	11,3	11,3
Sırbistan	640	1059	1699	-419	10,5	10,7	10,7
Slovenya	540	469	1009	72	8,9	4,8	6,3
Avusturya	522	344	866	178	8,6	3,5	5,4
Karadağ	205	27	233	178	3,4	0,3	1,5
Türkiye	165	447	612	-282	2,7	4,5	3,8
Macaristan	146	254	400	-108	2,4	2,6	2,5
Hollanda	135	135	270	-1	2,2	1,4	1,7
Rusya	67	456	523	-389	1,1	4,6	3,3
ABD	33	323	356	-289	0,5	3,3	2,2
Çin	19	685	704	-666	0,3	6,9	4,4
EU	4439	5962	10401	-1523	73	61	65
CEFTA	996	1191	2187	-195	16,4	12,1	13,7
TOPLAM	6085	9853	15937	-3768	78,9	75,7	77,0

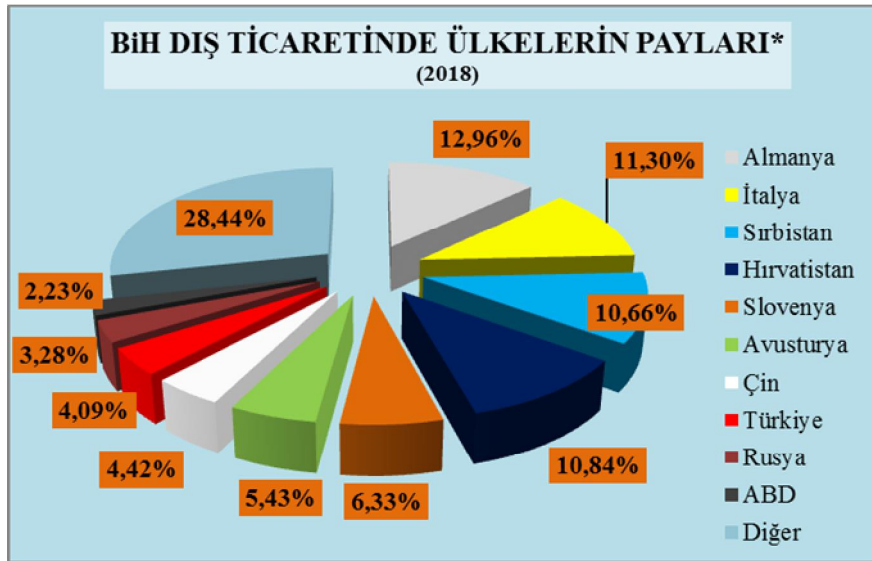
* Bosna Hersek İstatistik Kurumu

* Bosna Hersek İstatistik Kurumu

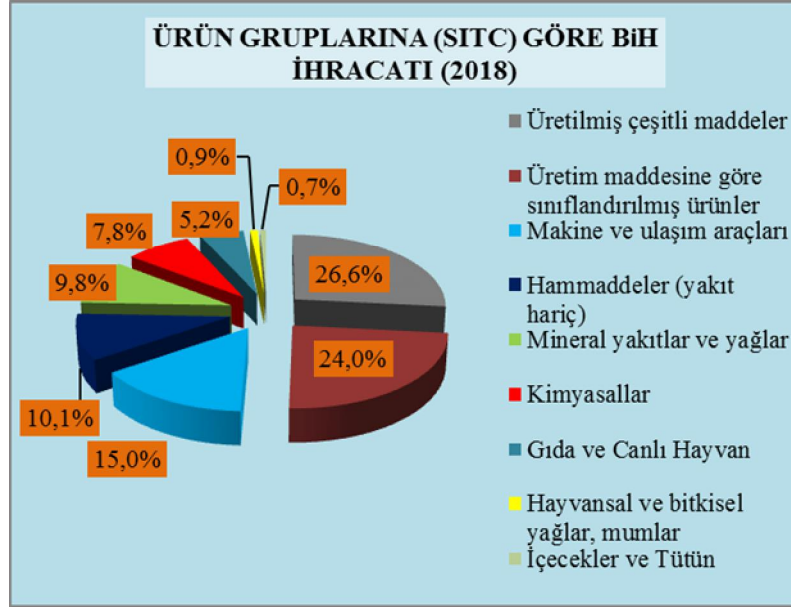
* Bosna Hersek statistik Kurumu

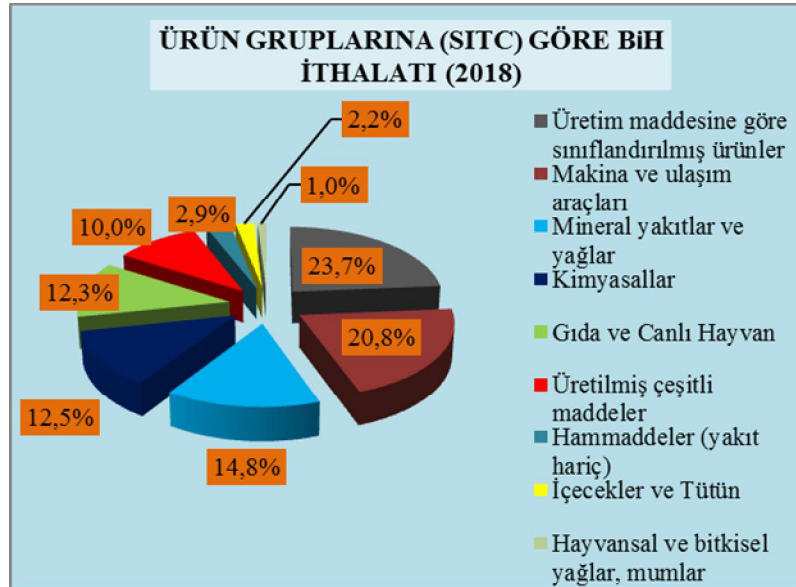
* Bosna Hersek statistik Kurumu

- ✓ Bosna Hersek'in en önemli ihracat kalemleri arasında mobilya, tekstil, ayakkabı, çeşitli cihazlar, makine ve ulaşıma araçlar, kimyasal ürünler, mineral yakıtlar, gıda, hayvansal ürünler, hayvansal ve bitkisel yağlar, içecek ve tütün ürünleri sayılabilir. Bosna Hersek'in başlıca ithalat kalemleri arasında ise metaller ve metal ürünler, kağıt ve odun, tekstil, makine ve ulaşıma araçlar, gıda ve hayvansal ürünler, kimyasal ürünler, mineral yakıtlar, içecek ve tütün ürünleri, hayvansal ve bitkisel yağlar yer almaktadır.
- ✓ Bosna Hersek'in ihracat ve ithalattaki ürün kompozisyonuna ilişkin bilgiler aşağıdaki tablolarda yer almaktadır. (SITC tanımına göre oluşturulan tablolarda, **üretim maddesine göre sınıflandırılan ürünler** grubunda *metal ve metal ürünleri*,

ürünler, ka ,t ve odun, tekstil, iplik, kuma , deri, kauçuk vs.; **üretimi çe itli maddeler** grubunda ise mobilya, giyim e yas., ayakkab., s,hhi tesisat ve ayd,nlatma cihazlar., kontrol ekipmanlar, vs. yer almaktadır.)

* Bosna Hersek statistik Kurumu

* Bosna Hersek statistik Kurumu

- ✓ Son olarak, Bosna Hersek'in ana ihracat ve ithalat kalemleri ile Bosna Hersek'in bu ürünleri ihraç ve ithal ettiği bazı ülkeleri gösteren tablolar aşağıda yer almaktadır.

BiH HRACATINDA ÜLKELERE GÖRE ÜRÜN GRUPLARI (2018 - milyon Avro)								
ÜRÜN GRUPLARI	SITC	Almanya	İtalya	Hırvatistan	Sırbistan	Slovenya	Avusturya	Türkiye
Gıda ve Canlı Hayvan	0	20,6	20,9	37,8	61,8	10,7	5,5	28,8
İçecekler ve Tütün	1	1,9	1,4	17,2	4,8	0,3	1,1	0,0
Hammaddeler (yakıt hariç)	2	62,4	95,9	74,4	64,6	97,9	35,7	26,3
Mineral yakıtlar ve yağlar	3	18,6	6,0	190,1	247,5	12,4	10,5	0,0
Hayvansal ve bitkisel yağlar, mumlar	4	0,6	0,0	0,7	0,1	1,8	4,8	45,9
Kimyasallar	5	23,9	58,7	33,9	33,7	22,5	11,2	13,2
Üretim maddesine göre sınıflandırılmamış ürünler	6	176,9	160,6	222,3	167,5	108,4	142,8	11,4
Makina ve ulaşıma araçlar,	7	186,7	60,2	42,4	25,5	199,1	184,6	5,0
Üretilmiş diğer maddeler	8	398,6	287,8	129,8	34,5	87,4	125,8	34,7
Diğer	9	0,0	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

* Bosna Hersek İstatistik Kurumu

BiH THALATINDA ÜLKELERE GÖRE ÜRÜN GRUPLARI (2018 - milyon Avro)										
ÜRÜN GRUPLARI	SITC	Almanya	İtalya	Sırbistan	Hırvatistan	Çin	Rusya	Slovenya	Türkiye	Avusturya
Gıda ve Canlı Hayvan	0	95,2	90,4	272,1	160,1	7,5	2,2	25,6	38,9	40,5
İçecekler ve Tütün	1	6,3	1,1	75,1	64,0	0,0	0,0	21,4	1,4	6,9
Hammaddeler (yakıt hariç)	2	6,1	8,8	48,4	31,5	2,4	0,3	7,3	2,4	14,0
Mineral yakıtlar ve yağlar	3	12,3	169,6	130,2	375,7	0,2	318,0	11,9	2,4	3,0
Hayvansal ve bitkisel yağlar, mumlar	4	1,1	3,1	39,3	2,8	0,0	0,0	0,4	0,3	0,4
Kimyasallar	5	205,8	124,5	121,3	85,6	36,1	15,2	103,5	49,1	43,5
Üretim maddesine göre sınıflandırılmamış ürünler	6	268,4	445,6	209,6	155,6	150,8	109,9	155,3	139,7	127,5
Makina ve ulaşıma araçlar,	7	506,7	147,9	74,2	55,1	288,3	10,2	110,2	94,2	77,0
Üretilmiş diğer maddeler	8	72,8	118,8	88,6	49,1	199,4	0,5	33,3	118,6	31,2
Diğer	9	1,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	2,0

* Bosna Hersek İstatistik Kurumu

BiH - SEKTÖREL DI T CARET STAT ST KLER (-000 Avro)						
SEKTÖR	HRACAT			THALAT		
	2017	2018	% DE M	2017	2018	% DE M
TARIM, AVCILIK VE ORMANCILIK	146.635	129.310	-0,12	421.247	382.291	-10,19
Tarım, Avcılık ve İlgili Hizmetler	84.096	64.730	-23,03	413.931	372.114	-11,24
Ormancılık ve İlgili Hizmetler	58.390	60.536	3,68	4.154	7.621	45,50
Balıkçılık	4.150	4.044	-2,55	3.162	2.555	-23,75
MADENCİLİK ve TAÇILIK	60.353	58.173	-3,61	605.130	657.175	7,92
Kömür ve Turba Madenciliği	13.635	11.620	-14,78	239.383	262.159	8,69
Ham Petrol ve Doğal Gaz Çıkartma ile İlgili Hizmet Faaliyetleri	670	1.221	-	341.660	360.979	5,35
Madeni Cevher Madenciliği	34.045	30.435	-10,60	1.677	10.707	84,34
Diğer Madencilik ve Taçılık	12.003	14.896	24,10	22.411	23.329	3,94
MALAT	5.043.970	5.430.783	7,67	8.047.282	8.684.805	7,34
Gıda ve İçecek	472.588	399.787	-15,40	1.158.771	1.169.795	0,94
Tütün Ürünleri	9.364	2.136	-77,19	35.971	37.549	4,20
Tekstil	61.283	56.048	-8,54	388.679	397.835	2,30
Giyim Eriyas, Kürk Boyama ve Mamülleri	239.713	276.079	15,17	209.021	226.162	7,58
Deri üretimi ve benzer ürünler	390.028	418.523	7,31	341.434	336.683	-1,41
Ağaç ve ağaç ürünleri, mantar - mobilya hariç	330.211	342.016	3,58	126.266	140.221	9,95
Selüloz, kağıt ve kağıt ürünleri	121.561	145.898	20,02	208.743	230.483	9,43
Kök, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıt	219.034	286.994	31,03	576.681	734.062	21,44
Kimyasallar ve Kimya Ürünleri	437.193	440.112	0,67	1.012.321	1.068.436	5,25
Kauçuk ve plastik ürünleri	187.981	216.793	15,33	459.861	478.275	3,85
Diğer metal, mineral ürünler	57.115	65.700	15,03	216.378	234.996	7,92
Temel metaller	570.821	663.815	16,29	690.893	818.029	15,54
Metalden ürünler - makina ve ekipman hariç	535.791	608.853	13,64	374.657	381.443	1,78
Makina ve ekipman	338.254	370.276	9,47	683.173	699.584	2,35
Elektrikli makina ve teçhizat (bağka yerde sınıflandırılmamış)	180.970	343.166	89,63	617.144	795.321	22,40
Diğer ulaşımlaraçlar,	13.791	18.092	31,19	15.054	20.417	26,27
Mobilya (Bağka yerde sınıflandırılmamış imalat)	532.931	507.565	-4,76	89.373	97.151	8,01
Diğer imalat sektörleri	293.341	268.930	-8,32	842.862	818.365	-2,99
ELEKTRİK, GAZ, SU (havalandırma ve buhar dahil edilmiş tür)	236.715	293.503	23,99	162.137	91.471	-77,25
DİĞER	163.946	172.752	5,37	36.101	36.896	2,15
TOPLAM	5.651.619	6.084.521	7,66	9.271.898	9.852.639	5,89

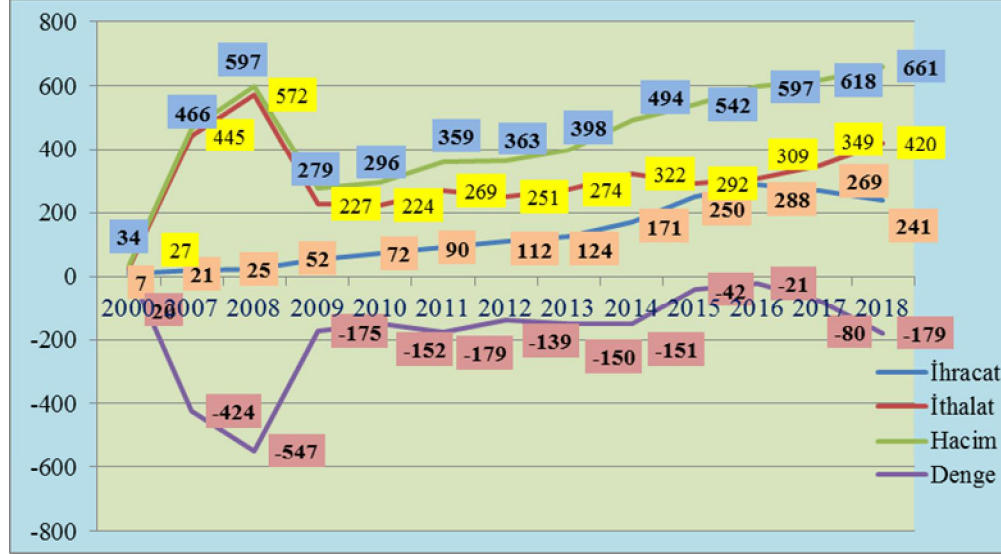
* Bosna Hersek İstatistik Kurumu

7. BOSNA HERSEK-TÜRK YE T CAR VE EKONOM K L K LER

7.1. K L T CARET

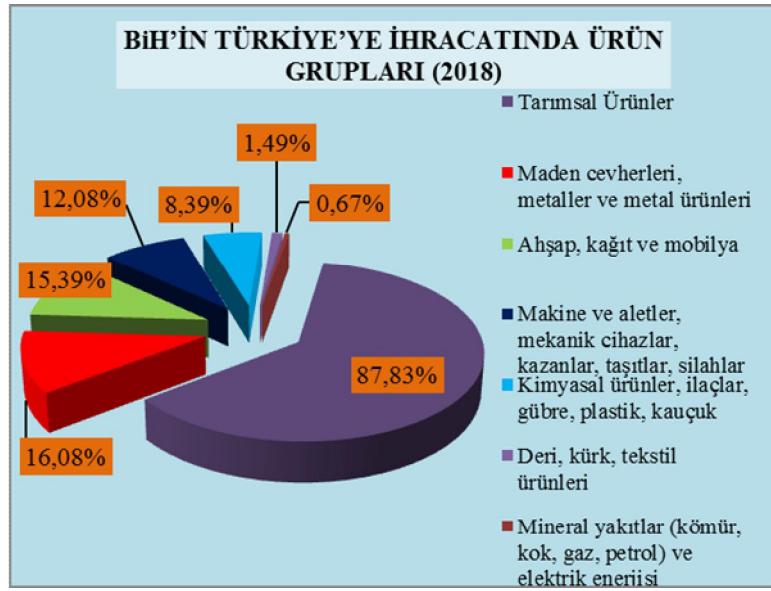
- ✓ Daha önce de belirtildi i üzere, Bosna Hersek ile Türkiye aras,ndaki ticari ili kilerin geli iminde iki ülke aras,nda 1 Temmuz 2003 tarihi itibariyle yürürlü e giren Serbest Ticaret Anla mas, önemli bir yer tutmaktad,r. Söz konusu anla ma uyar,nca, iki ülke aras,ndaki ticarete gümrük ve e etkili vergiler 2007 y,l,ndan itibaren s,f,rlanm, t,r.
- ✓ Bosna Hersek ile Türkiye aras,ndaki ticaret hacmi günümüzde 1990'dar,n ortalar, ve 2000'derin ba lang,c,ndaki seviyelere (1996 y,l,nda 24, 2000 y,l,nda 34, 2003 y,l,nda 72 milyon ABD Dolar,) k,yasla kayda de er bir art, göstermi olmas,na ra men (2006 y,l,nda 160, 2008 y,l,nda 597 ve 2018 y,l,nda 661 milyon ABD Dolar,), iki ülke aras,nda var olan tarihi ve sosyo-kültürel münasebetlerin ikili ticari ve ekonomik ili kilere daha yüksek düzeyde yans,mas, beklenmektedir.
- ✓ Bosna Hersek-Türkiye ticaretinin 2000'di y,llar,n ba ,ndan bu yana geli imine bak,ld, ,nda, a a ,daki grafikte de görüldü ü üzere, ikili ticarete sürekli olarak Bosna Hersek aç,k, Türkiye ise fazla veren ülke konumundad,r. Ayr,ca, ikili ticaret 2000'di y,llar,n ba lar,ndan bu yana hacim olarak yakla ,k 20 kat artm, bulunmaktad,r (2000 y,l,nda 34 milyon ABD Dolar,, 2018 y,l, itibariyle 661 milyon ABD Dolar,). Öte yandan, Bosna Hersek'in ihracat, dü ük seviyede de olsa istikrarl, bir art, kaydederken, Türkiye'nin ihracat,n,n oldukça dalgal, bir seyir izledi i, 2009 y,l,ndan itibaren ise istikrarl, olarak artt, , göze çarpmaktad,r.
- ✓ Ülkemiz ile Bosna Hersek statistik Kurumu verileri aras,nda özellikle ülkemizin Bosna Hersek'e gerçekle tirdi i ihracat rakamlar,na ili kin olarak önemli say,labilecek seviyede farklı,l,klar görülebilmekte olup, Bosna Hersek statistik Kurumu'ndan al,nan resmi cevapta mezkur farklı,l, ,n temel sebebinin farklı, istatistiki yöntemlerin esas al,nmas, oldu u de erlendirilmi tir. An,lan Kurum taraf,ndan, Bosna Hersek'e yap,lan ithalat verilerinin i lenmesinde, Eurostat taraf,ndan önerildi i belirtilen men e ülke esas,n,n benimsendi i ifade edilmektedir. Bu do rultuda ülkemiz men eli bir ürünün farklı, ülkelerden Bosna Hersek'e ithalat, durumunda da söz konusu ithalat Türkiye'den yap,lan ithalat olarak addedilmektedir. An,lan yöntem farklı,l, , nedeniyle Bosna Hersek ve Çin Halk Cumhuriyeti verileri aras,nda da yüksek düzeyde farklı,l,klar görüldü ü belirtilmi tir. Bu do rultuda, özellikle Bosna Hersek'e yap,lan ithalat verilerinde görülen farklı,l, ,n, ilgili ülkenin istatistik kurumu taraf,ndan ihracat ülkesi kriteri yerine men e ülke kriterine göre veri analizi yap,lmas, temelli oldu u de erlendirilmektedir.

BOSNA HERSEK-TÜRK YE T CARET N N SEYR (2000-2018)* (milyon \$)

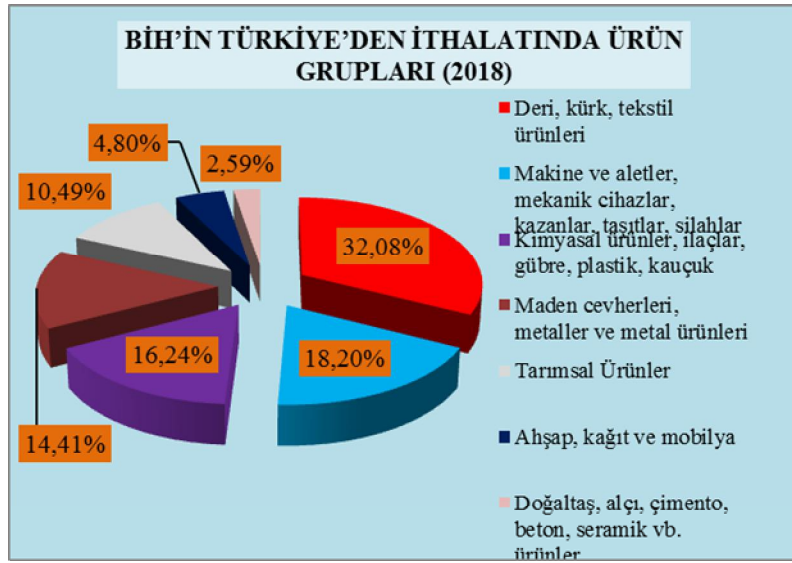
* T.C. Ticaret Bakanl, ,

- ✓ Bosna Hersek ile Türkiye aras,ndaki ihracat, ithalat ve d, ticaret hacmine ili kin istatistiki bilgilerde Bosna Hersek statistik Kurumu ile T.C. Ticaret Bakanl, , verileri aras,nda yukar,da belirtilen nedenlerle farklı,k bulunmakta olup, yukar,daki tabloda yer alan ikili ticarete ili kin istatistiklerde T.C. Ticaret Bakanl, ,nca haz,rlanan veriler baz al,nm, t,r. Bu ba lamda, Bosna Hersek-Türkiye ikili ticaret geli melerini gösteren grafikte T.C. Ticaret Bakanl, , verileri kullan,lm, ; ancak, Türkiye'nin ihracat rakamlar, Bosna Hersek'in ithalat,, Türkiye'nin ithalat verileri Bosna Hersek'in ihracat, ve Türkiye'nin d, ticaret dengesi rakamlar, da Bosna Hersek'in d, ticaret dengesi rakamlar, olarak grafi e yans,t,lm, t,r.
- ✓ Bosna Hersek statistik Kurumu verilerine göre, Türkiye'nin 2000 y,l,nda Bosna Hersek'e gerçekle tirdi i ihracat, Bosna Hersek'in toplam ithalat, içerisinde %0,06 gibi küçük bir paya sahipken, bu oran 2007 y,l,nda %4,6'ya yükselmi tir. Ancak söz konusu oran 2008 y,l,ndan sonraki dönemde dü ü göstermi olup 2015 y,l,nda Türkiye'nin Bosna Hersek'in ithalat,ndaki pay,n,n %4,07, 2016 y,l,nda %4,26, 2017 y,l,nda %4,23 ve 2018 y,l,nda %4,5 olarak gerçekle ti i görülmü tür.
- ✓ Bosna Hersek'in ihracat,nda Türkiye'nin pay, 2015 y,l,nda %3,95 ve 2016 y,l,nda %4,26 olarak gerçekle mi tir. 2017 y,l,nda bu oran %3,9 seviyesine, 2018 y,l,nda ise %2,7'ye dü mü tür. 2000 y,l,nda Bosna Hersek'in ihracat,nda Türkiye'nin pay,n,n %0,06, 2010 ve 2011 y,llar,nda ise %1,5 civar,nda oldu u göz önüne al,nd, ,nda, bugün itibariyle bir art, ,n söz konusu oldu u görülmektedir.

* Bosna Hersek D, Ticaret Odas,

- ✓ Yukarıdaki grafikte görüldüğü üzere, 2018 yılı itibarıyla Bosna Hersek'in Türkiye'ye ihracatındaki ana kalemler arasında tarımsal ürünler, maden cevherleri, metaller, metal ürünleri ve hurda, kağıt, ağaç, selüloz ve ilgili ürünler ile basılı yayınlar, makina, kazan, araç, mühimmat ve bunların parçaları, kimyasal ürünler (organik, inorganik), plastik, kauçuk, deri, kürk ve tekstil ürünleri ve mineral yakıtlar (kömür, kok, gaz, petrol) önde gelmektedir.

* Bosna Hersek D, Ticaret Odas,

- ✓ Yukarıdaki grafikte yer aldıkları üzere, 2018 yılı itibarıyla Bosna Hersek'ten Türkiye'den ithalattaki ana kalemler arasında tekstil lifleri, kumaş, giysi, ayakkabı, halı, makine, mekanik cihaz, kazan, mühimmat ve bunların parçaları, kimyasal ürünler (organik, inorganik), plastik, kauçuk vb. ürünler, metaller, metal ürünleri ve hurda, tarımsal ürünler, elektrikli makine ve ekipmanlar ile bunların parçaları, meyve-sebze ve bunlardan elde edilen ürünler, tahıl ve unlu mamüller, mobilya, ev tekstili ve yatak yer almaktadır.
- ✓ 2018 yılı itibarıyla T.C. Ticaret Bakanlığı tarafından edinilen Bosna Hersek-Türkiye ikili ticaretinde 60 GT P olarak ihracat ve ithalattaki ilk 40 ürüne ilişkin bilgiler ve gerçekleştirenler aşağıya eklenmiştir:

TÜRK YEĞİN BOSNA HERSEKÖTEN HRACATINDA BA LICA ÜRÜNLER (ABD Dolar,)

GTIP	MADDE TANIMI (GT P 6d, Kod)	2016	2017	2018
610910	T ÖRT, FAN LA, ATLET, KA KORSE VB. G Y M E YASI; PAMUKTAN (ÖRME VEYA KRO E)	9.056.185	11.148.303	12.712.341
570242	HALILAR VE D ER YER KAPLAMALARI; SENT. / SUN DOKUMAYA ELVER L MADDELERDEN, HAV YAPISINDA, HAZIR	7.507.301	7.971.233	9.127.500
300490	TEDAV DE/KORUNMADA KULLANILMAK ÜZERE HAZIRLANAN D ER LAÇLAR	6.289.504	7.875.941	8.787.152
852872	TELEV ZYON; D ERLER , RENKL OLANLAR	4.957.393	7.998.689	8.340.393
721070	DEM R/ALA IMSIZ ÇEL KTEN YASSI HADDE MAMULLER (GEN L K=>600MM, BOYANMI , VERN KLENM /PLAST K MADD	2.926.740	4.482.061	7.429.593
732219	DEM R/ÇEL KTEN RADYATÖR, AKSAM VE PARÇALARI	4.430.936	5.574.851	5.555.725
845011	TAM OTOMAT K ÇAMA IR YIKAMA MAK NELER -KAPAS TES =<10kg	4.332.176	4.018.258	5.385.393
620342	ERKEK/ERKEK ÇOCUK Ç N KISA PANTOLON, ÖRT VS. PAMUKTAN	3.606.631	4.354.258	5.159.409
851660	D ER ELEKTR KL FIRINLAR, OCAKLAR, IZGARALAR VB.	3.579.060	4.184.807	5.134.687
611020	KAZAKLAR, SÜVETERLER, HIRKALAR, YELEKLER VB. E YA; PAMUKTAN (ÖRME VEYA KRO E)	2.559.987	3.985.104	4.840.011
391620	V N L KLORÜR POL MERLER N DEN MONOF L, ÇUBUK, PROF LLER	8.090.923	6.325.209	4.740.812
721420	KÖ EL ÇUBUKLAR (ÇENT K, Y V, OLUK VB EK LLER)	54.391		4.698.426
080550	L MON VE TATLI L MON (TAZE/KURUTULMU)	2.721.153	3.263.895	4.262.077
600622	PAMUKTAN D ER ÖRME VEYA KRO E MENSUCAT; BOYANMI	2.262.960	2.253.342	3.916.589
170490	KAKAO ÇERMEYEN D ER EKER MAMULLER	2.517.212	3.173.802	3.162.211
760421	ALUM NYUM ALA IMLARINDAN Ç BO PROF LLER	1.765.523	2.136.829	3.128.524
620462	KADIN/KIZ ÇOCUK Ç N PANTOLON, ÖRT VS. PAMUKTAN	1.559.815	2.151.492	3.107.235
611595	D ER ÇORAPLAR; PAMUKTAN (ÖRME VEYA KRO E)	2.542.572	2.757.931	3.081.181
842211	EVLERDE KULLANILAN BULA IK YIKAMA MAK NELER	2.186.899	2.357.597	3.050.504
590320	MENSUCAT; POL ÜRETAN EMD R LM , SIVANMI , KAPLANMI	6.218.052	5.777.110	3.033.789
070200	DOMATES (TAZE/SO UTULMU)	2.221.408	2.093.683	2.925.949
760429	ALUM NYUM ALA IMLARINDAN D ER ÇUBUK VE PROF LLER	2.574.784	2.800.773	2.857.175
761090	ALÖDEN D ER N . VE AKSAMI-KÖPRÜ, KULE, P LON, ÇATI, SAÇ, VB	1.263.978	1.571.431	2.713.120
870210	M N BÜS, M D BÜS VE OTOBÜS; D ZEL VEYA YARI D ZEL, KAPAS TES >=10 K	2.331.412	4.778.149	2.669.727
190590	D ER EKMEKÇ MAMULLER	2.104.233	2.302.183	2.634.423
630533	AMBALAJ Ç N POL ET LEN VE POL PROP LEN ER TLERDEN, VB.DEN TORBA VE ÇUVAL	1.122.137	1.555.003	2.610.282
870331	MOTORLU TA IT; D ZEL/YARI D ZEL (S L ND R HACM =<1500CM3)	2.402.454	2.135.237	2.539.380
392410	PLAST KTEN SOFRA VE MUTFAK E YASI	1.989.029	2.228.184	2.480.400
870323	MOTORLU TA IT; KIVILCIM ATE LEMEL (1500CM3<S L ND R=<3000 CM3)	1.160.170	2.311.904	2.467.411
020714	HOROZ VE TAVUKLARIN PARÇALANMI ET VE SAKATATI (DONDURULMU)	907.497	1.160.683	2.453.601
691090	SERAM KTEN MUSLUK TA I, LAVABO VE AYAKLARI, KÜVET, B DE, VB	1.844.958	2.129.664	2.394.636
620520	ERKEK/ERKEK ÇOCUK Ç N GÖMLEK; PAMUKTAN	1.843.544	2.014.294	2.363.074
390110	ÖZGÜL KÜTLES < 0,94 OLAN POL ET LEN	1.036.366	1.248.513	2.335.719
392190	PLAST KTEN D ER LEVHA, YAPRAK, PEL KÜL, VARAK VE LAMLAR	1.711.821	1.812.385	2.229.248
392043	V N LKLORÜR POL MERLER N DEN LEVHA, ER TLER, PLAKA;A IRLIK;%6dAN FAZLA PLAST F YEN ÇEREN	1.478.736	1.999.874	2.203.246
830242	MOB LYALAR Ç N AD METALLERDEN D ER DONANIM, TERT BAT VB.	1.824.204	1.895.407	2.192.802
870899	KARA TA ITLARI Ç N D ER AKSAM, PARÇALARI	2.145.243	1.818.505	2.149.133
841810	B RDEN FAZLA DI KAPILI KOMB NE SO UTUCU-DONDURUCULAR	929.088	1.579.633	2.115.417
070960	CAPS CUM/P MENTA C NS MEYVELER (TAZE/SO UTULMU)	1.506.534	1.513.767	2.049.138
841850	V TR N, TEZGAH VB. T P SO UTUCU-DONDURUCULAR	1.068.266	1.734.892	1.987.767

TÜRK YEĞİN BOSNA HERSEKÖTEN THALATINDA BA LICA ÜRÜNLER (ABD Dolar,)

GTİP	MADDE TANIMI (GT P 6d, Kod)	2016	2017	2018
020130	BÜYÜKBA HAYVANLARININ ETLER ; KEM KS Z (TAZE/SO UTULMU)	41.551.141	2.241.421	45.750.661
151211	AYÇ ÇE TOHUMU YA LARI; HAM	39.497.687	46.486.669	34.510.331
151219	AYÇ ÇE TOHUMU YA LARI (D ER)	44.708.187	45.683.321	29.306.828
630493	D ER MEFRU ATE YASI; SENTET K L FLERDEN (ÖRME VEYA KRO E HAR Ç)	15.972.963	17.822.783	19.290.646
930630	D ER F EKLER VB. AKSAM, PARÇALARI	877.658	8.979.862	16.347.068
720449	D ER DÖKÜNTÜ VE HURDALAR	6.387.403	19.224.791	14.827.624
360300	F T LLER, NF LAK F T LLER , A IZ OTLARI/ NF LAK KAPSÜLLER ; ATE LEY C MADDELER	4.858.459	4.809.243	7.558.905
480421	TORBA MAL Ç N B R NC ELYAF (KRAFT) KA ITLARI; BEYAZLATILMAMI	5.471.117	5.754.256	6.548.433
870899	KARA TA ITLARI Ç N D ER AKSAM, PARÇALARI	39.578	1.111.748	5.206.079
284210	KOMPLEKS/Ç FT S L KATLAR	65.217	2.978.566	4.788.980
392690	PLAST K TEN D ER E YA	77.125	376.359	4.396.620
110100	BU DAY UNU/MAHLUT UNU	20.531.651	33.045.285	4.157.012
841330	ÇTEN YANMALI P STONLU MOTORLAR YAKIT, YA /SO UTMA POMPALARI	3.215.907	3.895.389	3.773.639
731822	DEM R ÇEL K TEN D ER RONDELALAR; D AÇILMAMI	5.192.670	4.949.884	3.517.889
640299	AYAKKABI; DI TABAN YÜZÜ KAÇUK, D ER	3.128.022	3.959.669	3.461.400
382499	K MYA SANAY VEYA K MYA SANAY NE BA LI SANAY LERDE KULLANILAN D ER K MYASAL ÜRÜNLER VE MÜSTAHZARL		2.151.668	2.165.396
120510	REP/KOLZA TOHUMLARI; DÜ ÜK ERUS K AS TL	840712	2.528.595	1.999.294
842131	ÇTEN YANMALI MOTORLAR Ç N HAVA F LTRELER	528.705	1.053.820	1.983.729
210690	D ER GIDA MÜSTAHZARLARI	878.447	1.141.942	1.863.011
640419	TABANI KAÇUK/PLAST K, YÜZÜ DOKUMA MADDES D ER AYAKKABI	688.999	1.520.398	1.572.031
081120	AHUDUDU, DUT, S YAH, BEYAZ VE KIRMIZI FRENK VE BEKTA ÜZÜMÜ (DONDURULMU)	2987532	2210811	1.498.936
291714	MALE K ANH DR T	1.231.090	2389980	1.337.100
851030	ELEKTR KL EP LASYON C HAZLARI	1.590.617	980.700	1.326.538
151411	REP, KOLZA, HARDAL YA I; HAM (DÜ ÜK ERUS K AS TL)	1999037	134357	1.188.707
281830	ALUM NYUM H DROKS T	295033	329217	1.058.807
410210	KOYUN VE KUZULARIN YÜNÜ ALINMAMI HAM DER LER	660.724	1.073.656	1.028.065
930690	S LAHLARA A T MERM LER VE MÜH MMAT	100.410	2.632.267	947.469
930110	TOPÇU S LAHLARI (ÖRNE N; TOPLAR, OBÜSLER VE HAVANLAR)			881.377
480431	KRAFT KA IT/KARTON (M2 =< 150 GR.) BEYAZLATILMAMI	1111728	1.027.984	880.173
100199	BU DAY (MAKARNALIK DURUM BU DAYI HAR Ç) VE MAHLUT; TOHUMLUK OLMAYAN	20.229.067	10.580.022	861.765
281820	ALUM NYUM OKS T (SUN KORENDON HAR Ç)	283.259	771.112	860.444
853650	D ER ANAHTARLAR	6.336	8.987	803.431
170240	GL KOZ VE GL KOZ URUBU (KURU HALDE A IRLIK; %20-%50 FRUKTOZ ÇEREN)	8.985.735	3.649.543	735.060
842123	ÇTEN YANMALI MOTORLAR Ç N YA -YAKIT F LTRELER	529.513	607.273	713.698
230110	ET/SAKATATIN UNLARI, KABA UNLARI VE PELLETLER ; KIKIRDAKLAR	416.986	217.859	700.394
170230	GL KOZ VE GL KOZ URUBU (KURU HALDE A IRLIK; < 20% FRUKTOZ ÇEREN)	584038	1.153.159	696.293
720529	TOZLAR; DÖKME, AYNALI, DEM R ÇEL K	725.095	780.360	655.902
240120	TÜTÜN (TAMAMEN/KISMEN SAPLARI KOPARILMI , DAMARI ÇIKARILMI)			592.229
853610	ER YEN LETKENL S GORTALAR (GER L M<1000 V)	38533	98555	534.640
721070	DEM R/ALA IMSİZ ÇEL K TEN YASSI HADDE MAMULLER (GEN L K=>600MM, BOYANMI , VERN KLENM /PLAST K MADD			454.044

7.2 YATIRIMLAR

- ✓ Bosna Hersek Merkez Bankas, verilerine göre Mayıs 1994-Aralık 2017 döneminde Türkiye'den Bosna Hersek'e 214,5 milyon Avro yatırım gerçekleştirilmiştir. Türkiye'nin söz konusu dönemde Bosna Hersek'e yapılan doğrudan yabancı yatırımlardaki pay, %3 olmuştur. Bu yatırım miktarı ile ülkemiz, Bosna Hersek'e en çok yatırım yapan ülkeler sıralamasında 11'inci sırada yer almaktadır. Bununla birlikte, Dayton Anlaşması'ndan günümüze kadar Türkiye'nin Bosna Hersek'te faaliyet gösteren şirketleri ve diğer kurum ve kuruluşları, vasıtasıyla ülkeye yaptığı katkı, 1 milyar Avro'nun üzerindedir.*

Türk şirketi	Sektör	BiH şirketi	Yatırım Türü
Kastamonu Entegre	Üretim	Natron-Hayat d.o.o. Maglaj	Özelleştirme
Soda Sanayii A.Ş.	Üretim	Sisecam Soda Lukavac d.o.o.	Özelleştirme
T.C. Ziraat Bankası	Bankacılık	Ziraat Bank BH d.d. Sarajevo	Greenfield
Kırıltı Kimya Sanayi ve Ticaret A.Ş.	Üretim	Pobjeda Rudet d.d. Goraffe	

- ✓ Söz konusu dönem içinde 2009 yılında Türkiye'den Bosna Hersek'e ciddi miktarda yatırım yapılmıştır. 2009 yılında gerçekleştirilen yatırım miktarı toplam 94,9 milyon Avro'ya ulaşmış olup, bu rakam 1994-2012 dönemindeki toplam yatırımların %64'üne tekabül etmektedir.
- ✓ Türkiye'den Bosna Hersek'e yönelik olarak bugüne kadar yapılan en önemli yatırımlar arasında bankacılık sektöründe Ziraat Bankası (ilk yabancı sermayeli yabancı banka), üretim sektöründe ise Natron-Hayat (kraft kağıt ve karton ambalaj üretimi) ve Sisecam Soda Lukavac (cam hammaddesi soda üretimi) yer almaktadır. Söz konusu yatırımlardan Ziraat Bankası, Bosna Hersek genelinde 32 şubesi ile hizmet vermekte; Natron-Hayat ve Sisecam Soda Lukavac ise son dönemde Bosna Hersek'in ilk 10 ihracatçı firması arasında istikrarlı yer almaktadır.
- ✓ Anılan yatırımların yanı sıra, yine özelleştirme ve doğrudan yatırım ile beraber, Bosna Hersek'te faaliyetlerini sürdüren Türk firmalar da bulunmaktadır. Söz konusu firmalar arasında Cami Madencilik A.Ş. kireçtaşı üretimi ve satışı alanında faaliyet göstermekte; Kırıltı Kimya Sanayi ve Ticaret A.Ş. ise Avrupa'nın alt, sivil patlayıcı,

* 2017 yılına ilişkin resmi veriler BH Merkez Bankası tarafından raporun yayımlandığı Mayıs 2018 itibarıyla açıklanmamıştır.

üretim tesisinden biri konumundaki Pobjeda Rudetın hakim orta , ve Bor Bankaın, n en büyük hissedar, konumunda yer almaktadır.

- ✓ Sa l,k sektöründe Bahçeci Tüp Bebek Merkezi nin yan, s,ra döviz kazandı,r,c, hizmet ticareti kapsamında sa l,k turizmi alanında temsilcilik ofisleri ile stanbul Memorial Sa l,k Yat,r,mlar, A. . ve Ac,badem Hastanesi faaliyet göstermektedir. E itim sektöründe ise SEDEF Vakf, tarafından 2003 y,l,nda kurulan ve 47 farklı, ülkeden yakla ,k 2000 ö renciye sahip International University of Sarajevo (IUS) ile Türkiye Maarif Vakf, okullar, faaliyetlerini sürdürmektedir.
- ✓ Bosna Hersek'te ticari faaliyette bulunan ve Mü avirli imiz veritaban,na kay,t i lemi gerçekleştirimi yakla ,k 100 civar,nda Türk irketi bulunmaktadır.

7.3 K L ANLA MALAR VE PROTOKOLLER

- ✓ Bosna Hersek ile Türkiye arasında imzalanan anlaşmalar, protokoller, gerçekleştirilen KEK toplant,lar, ile Üçlü Ticaret Komitelerine ilişkin bilgiler a a ,daki tabloda yer almaktadır.

BOSNA HERSEK LE TÜRK YE ARASINDA İMZALANAN ANLA MA VE PROTOKOLLER		
ANLA MA / PROTOKOL	MZA TAR H	YÜRÜRLÜ E G R TAR H
Ticaret ve Ekonomik Birli i Anla mas,	7 Kas,m 1995	3 Ocak 1997
YKTK Anla mas,	21 Ocak 1998	29 Ocak 2002
Karayolu Ta ,mac,l, , Anla mas,	21 Ocak 1998	14 Ocak 2002
Serbest Ticaret Anla mas,	3 Temmuz 2002	1 Temmuz 2003
STA Anla mas,na ilişkin EUR 1. Dola ,m Sertifikalar, Yönetmeli i	15 Eylül 2003	Türkiye RG: 15 Eylül 2003/25230
Sosyal Güvenlik Sözleşmesi ve Sosyal Güvenlik Sözleşmesi nin Uygulanmas,na ilişkin Anla ma	27 Mayıs 2003	1 Eylül 2004
Gümrük dairesinin Kar ,l,kl, Yard,mla mas,na Dair Anla ma	3 Temmuz 2002	1 A ustos 2004
Veterinerlik Alan,nda Birli i Anla mas,	13 Aral,k 2002	Türkiye RG: 23 Ocak 2003
Bitki Koruma ve Bitki Karantina Alan,nda Birli i Protokolü	13 Aral,k 2002	Türkiye RG: 23 Ocak 2003
Çifte Vergilendirme Önlenmesi Anla mas,	16 ubat 2005	1 Ocak 2009
Hukuki ve Ticari Konularda Adli Birli i Anla mas,	-	BH RG: 28 Ekim 2005/10
Karma Ekonomik Komisyonu (KEK) II - Protokolü	22-24 Kas,m 2004	24 Kas,m 2004
Karma Ekonomik Komisyonu (KEK) III - Protokolü	14 Mayıs 2009	14 Mayıs 2009
Karma Ekonomik Komisyonu (KEK) IV - Protokolü	26-27 Haziran 2012	27 Haziran 2012
TR-BH-SRB Üçlü Ticaret Komitesi nin Kurulmas,na ilişkin Deklarasyon	14 Mayıs 2013	14 Mayıs 2013
TR-BH-SRB Üçlü Ticaret Komitesi ó I. Dönem, Bakanlararas, Sonuç Bildirgesi ve Uygulama Usul ve Esaslar,	18 A ustos 2015	18 A ustos 2015

TR-BH-SRB Üçlü Ticaret Komitesi ó II. Dönem, Orta Vadeli Program ve Program,n Eylem Plan,	19 Ekim 2015	19 Ekim 2015
TR-BH-SRB Üçlü Ticaret Komitesi ó III. Dönem, Bakanlararas, Sonuç Bildirgesi	26 Ekim 2016	26 Ekim 2016
Karma Ekonomik Komisyonu (KEK) V - Protokolü	7-8 Aral,k 2017	7-8 Aral,k 2017
Revize Serbest Ticaret Anla mas,	2 Mayıs 2019	

- ✓ Bosna Hersek, ticaretin kolayla t,r,lmas, ve yerli/yabanc, yat,r,mc,lar için elveri li bir i ortam, sa lanmas, amac,yla ikili ve çok tarafl, serbest ticaret anla malar, imzalam, t,r. Bu anla malar, Arnavutluk, H,rvatistan, Karada , Kosova, Makedonya, Moldova ve S,rbistanın içerisinde yer ald, , ve 2007 y,l, Kas,m ay,ndan bu yana yürürlükte olan Orta Avrupa Serbest Ticaret Anla mas, (CEFTA) ile Türkiye ile imzalan,p 2003 y,l,ndan bu yana yürürlükte bulunan serbest ticaret anla mas,d,r. 1 Temmuz 2013 itibariyle AB üyesi olan H,rvatistan, CEFTA kapsam,ndan ç,km, bulunmaktad,r.
- ✓ Bosna Hersek ile AB aras,nda imzalanm, ve 2008 y,l, Temmuz ay,ndan bu yana yürürlükte bulunan öTicaret ve Ticaretle Alakal, Konularda Geçici Anla maö kapsam,nda, Bosna Hersek ile AB aras,nda bir serbest ticaret bölgesi tesis edilmi tir. Bu ba lamda, Bosna Hersek men eli ürünlerin AB piyasas,na giri i ve ABın Bosna Hersekø ihracat,nda 1 Haziran 2015 itibariyle yürürlü e giren stikrar ve birli i Anla mas, çerçevesinde tercihli sistem uygulanmaktad,r. Ayr,ca, Bosna Hersek 2000 y,l,ndan bu yana ABın otonom ticaret önlemlerinden de faydalanmaktad,r.
- ✓ Bosna Hersek ile ABD, Belarus, sviçre, Japonya, Kazakistan, Norveç, Rusya ve Yeni Zelanda aras,nda Genelle tirilmi Tercihler Sistemi uygulanmakta olup, ayr,ca Bosna Hersek ile ran aras,nda tercihli ihracat rejimi bulunmaktad,r.
- ✓ 2011 y,l, Mart ay,ndan bu yana süregelen müzakereler neticesinde, Bosna Hersek ile Avrupa Serbest Ticaret Birli i (EFTA- üyeleri sviçre, zlanda, Lihten taysn, Norveç) aras,nda 24 Haziran 2013 tarihinde Serbest Ticaret Anla mas, imzalanm, t,r. EFTA ile STA 1 Ocak 2015 tarihinde yürürlü e girmi tir.
- ✓ Bosna Hersek-Türkiye Serbest Ticaret Anla mas, uyar,nca, Bosna Hersekøten ülkemize ithal edilecek ürünlerden (baz, tar,m ve hayvanc,l,k ürünleri hariç olmak üzere) gümrük vergisi alınmamaktad,r. Di er taraftan, ülkemizden Bosna Hersekøe ihraç edilen tüm ürünler gümrük vergilerinden muaft,r.

8. F R MALAR Ç N YARARLI B LG LER

8.1 YIL Ç NDE DÜZENLENEN BA LICA FUARLAR

- ✓ Bosna Hersek'te her yıl irili ufaklı, yaklaşık 30 kadar fuar düzenlenmekte olup, bu fuarların çoğu yerel/bölgesel nitelikte ve nispeten küçük fuarlardır. Ülkede ihracatçıların, arz eden ve katılımlarında fayda görülen fuarlar arasında yer almaktadır.
 - **Mostar Uluslararası, Ekonomi Fuarı:** Nisan ayında Mostar'da düzenlenen bir fuar olup, genel nitelikli bir fuardır. 2016 yılında ilk defa ülkemiz Partner Ülke statüsü ile katılımlarını sürdürmektedir.
 - **ZEPS:** Ekim ayında Zenica'da düzenlenen genel nitelikli bir fuar olup, Bosna Hersek'te gerçekleştirilen en büyük fuardır.
 - **INTERIO:** Mart ayında Saraybosna'da düzenlenen fuar, mobilya ve aksesuarlar, da dahil olmak üzere ev içi ürünler ve ev dekorasyonu sektörlerini kapsamaktadır.
 - **ENERGA-Uluslararası, Enerji Fuarı:** Geçmiş yıllarda Tuzla'da düzenlenmekteyken 2017'den bu yana Haziran ayında Saraybosna'da düzenlenen fuar, enerji sektörünün bütün segmentlerini hedeflemektedir.
 - **Sanat Fuarı:** Mart ayında Banja Luka'da düzenlenmektedir.
 - **Turizm Fuarı:** Mayıs ayında Lukavac'da düzenlenmektedir.
 - **Kitap Fuarı:** Nisan ayı içerisinde Saraybosna'da düzenlenmektedir.
- ✓ Bosna Hersek'te yıl içerisinde düzenlenen bütün fuarlar ve etkinliklere ilişkin bilgilere <http://komorabih.ba/wp-content/uploads/2019/02/Kalendar-sajmova-i-manifestacija-u-BiH-2019.pdf> adresinden ulaşılabilir.

8.2 KURUM VE KURULU LARIN İRTİBAT B LG LER

- ✓ Bosna Hersek'te ticari ve ekonomik ilişkilerde faaliyet gösteren önemli kurum ve kuruluşların isimleri ve iletişim bilgileri aşağıda yer almaktadır.
 - Bosna Hersek Hükümeti (www.vijeceministara.gov.ba)
 - Bosna Hersek Dış Ticaret ve Ekonomik İlişkiler Bakanlığı, (www.mvteo.gov.ba)
 - Bosna Hersek Federasyonu Hükümeti (www.fbihvlada.gov.ba)
 - Republika Srpska Hükümeti (www.vladars.net)
 - Bosna Hersek Dolaylı Vergilendirme Dairesi (www.uino.gov.ba)
 - Bosna Hersek Merkez Bankası, (www.cbbh.ba)
 - Bosna Hersek İstatistik Kurumu (www.bhas.ba)

- Bosna Hersek Ekonomik Planlama Müdürlüğü (<http://www.dep.gov.ba>)
- Bosna Hersek Dış Ticaret Odası, (www.komorabih.ba)
- Bosna Hersek Yabancı Yatırım Tanıtım Ajansı, (FIPA) (www.fipa.gov.ba)
- Bosna Hersek Standartlar Enstitüsü (www.bas.gov.ba)
- Bosna Hersek Metroloji Enstitüsü (www.met.gov.ba)
- Bosna Hersek Fikri Mülkiyet Enstitüsü (www.ipr.gov.ba)
- Bosna Hersek Federasyonu İstatistik Kurumu (www.fzs.ba)
- Bosna Hersek Federasyonu Ticaret Odası, (www.kfbih.com)
- Republika Srpska Ticaret Odası, (www.komorars.ba)
- Bosna Hersek Federasyonu Bankacılık Kurumu (www.fba.ba)
- Republika Srpska Bankacılık Kurumu (www.abrs.ba)
- Bosna Hersek Federasyonu Özelleştirme Kurumu (www.apf.com.ba)
- Republika Srpska Yatırım ve Kalkınma Bankası, (RS'deki özelleştirmeleri yürüten kurum) (<http://www.irbrs.org>)
- Bosna Hersek Federasyonu Haber Ajansı, (www.fena.ba)

8.3 BiH ORTAMI HAKKINDA KISA BİLGİLER

- ✓ Bosna Hersek'te faaliyette bulunan/bulunmayan, planlayan iş insanları, yatırımcılar ve müteahhitlik firmaları, göz önünde bulundurulabilecek fayda görülen hususlar şu şekilde sıralanabilir:
 - **Vize Muafiyeti:** Türk vatandaşları, Bosna Hersek'e girişlerinde vize uygulamalarından muaftır. Bu durum, gerek iki ülke arasındaki münasebetlerin daha da gelişmesine gerekse iş ve yatırım amaçlı pazar araştırmaları, ziyaretlerinin daha esnek takvimlerle ve daha sık biçimde yapılmasını sağlamaktadır.
 - **Ülkenin Birçok Üründe Dünya Baskın, :** Ülkenin gıda, içecek ve tekstil başta olmak üzere birçok üründe dünya baskın ve net ihralatçı olması, dolayısıyla ülkemiz firmaları, Bosna Hersek pazarındaki bu açığı ticari bağlantılarını arttırarak ya da arz açığı olan sektörlerde ülkeye yatırım yaparak derlendirebilecekleri düşünülmektedir.
 - **Ülkenin Gelişme Potansiyeli:** Bosna Hersek, ihtiyaç duyulan alt ve üst yapı, yatırımlar, ve enerji projeleri ile önemli bir potansiyel barındırmakta olup, bu gelişim döneminde açılmakta olan ihalelere yakın ilgi gösterilmesinin isabetli olacaktır, düşünülmektedir.
 - **Ülkenin Avantajlı Konumu:** Ülkenin Avrupa pazarlarına yakın, ve geçiş noktalarında olması, burada ticaret ve yatırım yapmak isteyen şirketler için avantaj teşkil etmektedir. Buna ilaveten, Bosna Hersek ile Türkiye arasında bir Serbest Ticaret Anlaşması bulunması, Bosna Hersek'in CEFTA üyesi olması, AB ve birçok ülke ile tercihli ticaret sisteminin bulunması, EFTA ile yakın bir zaman öncesinde STA imzalaması, ticari ve ekonomik açıdan bu ülkede faaliyette bulunmayan, diğer pazarlara girişlerinde

Bosna Hersek bir s olarak kullanabilmeleri imkan,n, sunmaktad,r. Di er bir deyi le, Bosna Hersek yakla ,k 4 milyon nufsa sahip küçük bir ülke olmas,na ra men, buraya yat,r,m yapmak isteyen firmalar,n pazar,n küçüklü nden ziyade, evre ülkelere ve AB pazar,na giri te Bosna Hersek bir hareket noktas, olarak de erlendirmelerinde yarar bulundu u d ünülmektedir.

- **Ülkenin Do al Kaynaklar Bak,m,ndan Zenginli i:** zellikle orman ürünleri, kömür, su ve benzeri do al kaynaklar bak,m,ndan zengin olmas,, bu kaynaklara yönelik sektörlerde ticaret ve yat,r,m olanaklar,n, artt,rmaktad,r.
- **Nitelikli Gücü ve Maliyet Avantajlar,:** lkenin müteahhitlik sektöründe nitelikli ve teknik a,dan e itimli i gücüne sahip olmas, in aat faaliyetlerinin sorunsuz i lemesi a,s,ndan önemli bir rol oynamaktad,r. Ayr,ca, in aat maliyetlerinin Avrupa standartlar,na oranla uygun olmas, müteahhitlik sektörü a,s,nda avantaj te kil etmektedir.
- **Projelerin Finansman,:** Bosna Hersekteki enerji ve otoyol ihalelerinde finansman,n büyük k,sm, yabanc, sermaye taraf,ndan kar ,lanmaktad,r. Ülkemiz firmalar,n,n bu ülkede yapacaklar, yat,r,malarda ihtiyaç duyacaklar, uzun vadeli finansman konusunda bu hususu dikkate almalar,nda yarar bulunmaktad,r.
- **Uzun Vadeli Strateji Eksikli i:** Di er ülke firmalar,n,n (H,rvatistan ve Slovenya ba ta olmak üzere) Bosna Hersekte a,lmas, muhtemel ihalelere ilgilerinin çok uzun bir zamana yay,ld, ,, bu konuda gerek kamu gerekse di er kurumlar nezdinde uzun zamand,r lobi yap,ld, ,, hatta bu konuda kamu kurumlar, taraf,ndan yap,lan teknik al,malara dahi katk, sa land, , görülmektedir.
- **Bosna Hersekteki Yönetim Sorunlar,:** Bosna Hersekin idari yap,s,  etnik gruba dayanmas, nedeniyle çok katmanl, bir yap, arz etmektedir. Bu idari yap,daki karar vericileri ve bunlar, ynlendirenleri te his etmek ilk ba ta mümkün olamayabilmektedir. Bu nedenle, lkemizden Bosna Hersek pazar,na girmeyi planlayan firmalar,n gerek ticari gerekse ihale süreçleri gibi konularda makul bir süre öncesinden bir  renme sürecinden geçmelerinin yararlı olaca , d ünülmektedir.
- **Yerli Ortak art,:** Bosna Hersekte bilhassa enerji ve in aat sektörlerinde a,lmas, planlanan ihalelerin büyük o unlu unun yerli ortak art,na ba lanmas, beklenmekte olup, yerli orta ,n kapasitesi ve etkinli inin de ihalenin ba ar,l, sonulanmas,nda etkili olaca , d ünülmektedir. Bunun için de firmalar,m,z,n ihale a,lmadan makul bir süre öncesinde al,malara ba lamalar, önem arz etmektedir.
- **Ticaret ve Yat,r,m Faaliyetleri Hakk,nda De erlendirme:** Bosna Hersek temel ekonomik göstergeler a,s,ndan (enflasyon, büyüme oranlar,, faiz vb.) riskin yüksek olmad, , bir ülke olarak de erlendirilmekte olup, yat,r,m ve ticaret bak,m,ndan idari yap,n,n insiyatifine büyük ölçüde ihtiyaç duymayan

firmalar, n bu konudaki al, malar, na ara vermemesi tavsiye edilmektedir. Zira, Bosna Hersek de dahil olmak üzere, Bat, Balkanlarda yer alan ülkelerin, Avrupa Birli i ile bütünle me süreci çerçevesinde, ,l,ml, büyüme oranlar, n, büyük ölçüde kesintisiz olarak sürdürmeleri beklenmektedir. Bu kapsamda, ticaret bo luk sevmez tezinden hareketle, ülkemiz firmalar, taraf,ndan özellikle ticarete doldurulmayan bo lu un ba ka ülkelerin firmalar, taraf,ndan doldurulaca , ve ilk gelenin her zaman daha avantajl, bir konumda olaca , dikkate al,nd, ,nda, firmalar, m, z, n özellikle ticarete sürdürülebilir pazar pay, elde etmeleri a, s, ndan h, z, l, hareket etmeleri gerekti i d ünülmektedir. Ayr, ca, yat, r, mlarda etkin bir pozisyon al, narak, bilhassa ülkenin net ithalat, oldu u sektörler ile enerji ve müteahhitlik alanlar, na yat, r, m yap, lmas, nda fayda görülmektedir.

9. KAYNAKÇA

- Bosna Hersek statistik Kurumu. * statistikler*, (<http://www.bhas.ba>)
- Bosna Hersek Ekonomik Planlama Müdürlü . *2017 y, l, Y, ll, k Rapolar* (<http://www.dep.gov.ba>)
- Bosna Hersek D, Ticaret Odas,. (February 2018). * Overview and Analysis of Foreign Trade Exchange of Bosnia and Herzegovina for the Period January-December 2017/2016*.
- Bosna Hersek Yabanc, Yat, r, m Tan, t, m Ajans,. * statistikler, Rapolar ve Bro rler*, (<http://www.fipa.gov.ba>)
- T.C. Ticaret Bakanl, ,. *D, Ticaret Verileri*, (<http://www.ticaret.gov.tr>)
- Bosna Hersek Merkez Bankas,. * statistikler*, (<http://www.cbbh.ba>)
- Bosnia Daily, Poenta d.o.o. Saraybosna. *e itli Say, lar*
- B&H Business Daily, Poenta d.o.o. Saraybosna. *e itli Say, lar*
- Economist Intelligence Unit. *Country Report: Bosnia and Herzegovina*, (www.eiu.com)
- Bosna Hersek Federasyonu Bankac, l, k Ajans,. *Raporlar*, (<http://www.fba.ba>)
- Republika Srpska Bankac, l, k Ajans,. *Raporlar*, (<http://www.abrs.ba>)
- BBC News. *Bosnia Herzegovina Timeline*, (<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/1066981.stm>)
- Bosna Hersek leti im Dzenleme Ajans,. (<http://rak.ba>)
- Dünya Sa l, k Örgütü (<http://www.who.int/en/>)
- CIA World Factbook (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bk.html>)